

મંડળગદની મોહિની

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૯૩૩ ઘંટાક

પુસ્તકનું નામ મંડળગઠની મોહિની

વિષય ૬-૧૩

અક્ષાઉદીન ખુનીનો રાજરંગ

અથવા

મંડળગદની મોહિની.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે-પુસ્તકસેલર.

તથા દરવાજા-અમદાવાદ.

પ્રસીદ્ધ કર્તાએ હજી સ્વાધીન રાખ્યું છે.

આવૃત્તી ૩ જી.

સંવત ૧૯૮૪

પ્રત ૪૦૦.

સને ૧૯૨

મનહર પ્રી-ટ પ્રેસમાં મોટીલાલ ગ. પતસમે
છાપી પાનકાર નાકા-અમદાવાદ.

કીમત ૦-૧૨-૦.

મંડળગદની મોહિની

પ્રકરણ ૧ છું. વાટમાં વિપ્ન.

વર્ષા ઋતુના પ્રારંભમાં એક દીન પ્રભાતકાળે આરાવળી પર્વત શ્રેણીને નીચે એક રથ દક્ષિણી બળદ બેડી બેતરેલ જતો હતો. બળદ બેડી જેવી બગવાન અને રૂઝ પુષ્ટ હતી તેવીજ શોભા-યમાન સજેલી હતી એની શીંગે બહુ મોટી અને અર્ધ ચંદ્રાકાર હતી. સોનાથી અગ્ર ભાગ મહેલો તથા મધ્યમાં રેશ્મી યુગાળી તાણાઓના ઝુલી રહેલાં ઝુનખાઓ લદ રપાનું અન્ધુ કાતરચીદાર ઓળું દોદિખમાન હતું. લાંબી લાંબી માંસલ ગરદન પર ગંભીરમની સાંકળો સેલી સાથ અગ્નિ આભા પ્રસારી રહી હતી, મુખ્યત્વે ધુંટણ પરના ઝાંઝરો અને ઝુલોની ઘંટડીઓનો મધુર નાદ પથિક-જનોના મનને આનંદ સાથ શ્રમ દુર કરનાર થઈ પડતો હતો. પ્રમાણમાં વિસ્તારવાળા રથનું છત્ર, રંગ બેરંગી ચિત્રકારી અને સોનેરી લપેટાથી લપેટી લીધેલા તથા ઉપરના સુવર્ણ કળશોથી, ખરેખર લલિત ચક્રચકિત લીસતું હતું. રથપર ફરકતી ધ્વજ પાળી હૃદયના ધ્રુવદત્ત આગેદુલ્ય અનુકરણ કરી રહી હતી. વસ્તુતઃ એ રથ દેવતાપુ કારીગરીનું પાત્ર ગણવાને અર્થ થતા એવા આદમીઓની કારીગરીના સ્તુતિ પંચ રૂપ, મદ્યે શોભા મંડળજ હોય તેવો, આરાવળી પર્વતના માર્ગને સામાન્ય ગતિથી ગંભીર બનાવતો જતો હતો. સારથી પાણુ તાળે માળે મેલતી જવાન, સીરપર ટેડી

ખત્તી, કાનો પર દાઢી ગળામાં સોનાના કંઠા, મુઝિયા, કચ્છ રંજનો જામો, સફેદ મીરજામ, કમરમાં કટારી, હાથમાં ચાંદીનાં કડાં વગેરે છટામટા યુક્ત સાવધાનીથી બળદને ફાંકતો હતો. રથની સાથે દાસ દાસીઓ, વનની વિટકતા વિષે મંદવાર્તાલાપ કરતા, વનવટી જવાને આતુર આવેશ ભર્યાં સિપાહિઓ સાથે પંથ કાપી રહ્યા હતા.

સુર્યદેવ પોતાની નવિન કીરણમાળાથી જંગલનો અંધકાર દૂર કરવા કારણે ઉદય પામવા ચાહતાજ હતા કે તુરંત જાણે રાત્રીના અંધકારનો નાશ થયો જાણી, તેને સહાય કરવા માટેજ રયામ મેધમાળા સજળાદળ લાઇ ચારે તરફથી ચડી આવી. હજુ તો માર્ગ ખરાબર સુજતો પણ નહતો, વન વિષે પ્રભાકરની પ્રભા હજુ પ્રવેશ કરવા પામી ન હતી, અંધારું હતુંજ તેમાં વેગમાં વહેતા વાદળોએ એકાએક અધિક અંધકાર કરી દીધો. ઘટાટોપ વાદળો સાથે વાયુ પણ જોરથી ધુંકાવા લાગ્યો, ધુળ અને મુકાં પાંદડાંઓની ઉડાઉડથી એવો અધિકાધિક અંધકાર છવાઇ રહ્યો કે રથને વીંટી જતા રસાલાને આગળ ચાલવું ભારી થઇ પડ્યું. મોટી સાવધાની અને શોધથી સર્વે જતા હતા. આણીગમ પેલીગમ એજ નિહાળતા હતા કે વર્ષાના તુફાનથી બચવા માટે ક્યાંક એકાદ સ્થાન મળી જાય. પરંતુ ત્યાં એક પણ એવું સ્થાન નહોતું કે જેના આશરાથી આવતી વિપદથી બચે. જોત જોતામાં દૃષ્ટિ થર થઇ લોકોએ રથની અંદર જળ ન આવે એવા અભિપ્રાયથી કામળો આદિની છાયા કરી પરંતુ વર્ષાનો વેગ ક્રમેક્રમે એવો પ્રમળ થવા લાગ્યો કે સર્વ વ્યર્થ ગયું. એકે ઉપાય નહોતો. ત્યાં નતો કોઇ ગામ, નતો કોઈ આશ્રમ, નતો સબન છાયાદાર વૃક્ષ હતું કે જેની નીચે હાણુભર ઠેરી જાય, જંગલી વિકટ માર્ગ અને ધોર

ધનવટાની અંધેરી, તેમાં વરસાદથી ભીન્નવલાં બોજદાર કપડાં ઉચ્ચી કેવી રીતે ચાલવું ? મહા વિપદની વાતી હતી. છેવટ ત્રણ પહોંર એ લુકાનની વિપદને પણ યજ્ઞે કાફલો સ્થેજ દુર જવા પાડ્યો. વૃષ્ટિ નરમ પડવા લાગી. એ અવસરે કોઇ સામેથી આવતા સિપાહીએ કહ્યું કે ડાખા હાથપર જે માર્ગ જાય છે તે મારગે જતાં થોડેક દુર એક પહાડ છે તે પહાડી પર એક ગુફા છે. તે એટલી મોટી છે કે તમે સર્વ તેની અંદર સમાઈ શકશો. ત્યાં પાણીની પણ સોજ છે સ્થાન રમણિક છે. વટેમાર્ગીઓ ત્યાંજ ઉતરે છે. પણ ત્યાં જંગલી જાનવરો તથા સુર્ય હવે અસ્તામળપર જ્યાં ચંદ્ર છે તો લુંટારાનો ઠર પણ રાખ્યો ઘટે છે. સિપાહીના આ કહેવાનો જવાબ આપણા મુસાફરોએ પોતાના ગૌરવને છાજતો આપ્યો કે અમે પણ કમજોર નથી તો ? બહા સિપાહ અમે તેજ જોગોને જમશું એક તો આખો દિવસ પાણીથી પલળ્યા છીએ એક તીરની માફક મંજલ કરતા આવતા હોવાથી બૂખ્યા અને શ્રમિત પણ છીએ, અને ઉપર રાત આવી છે જેથી બેગોફ અમે એજ જગોએ જશું. આવો નિશ્ચય કરી સર્વ તે પહાડી તરફ તે રસ્તે ચાલ્યા થોડીક દેર બાદ રસ્તો બહુજ સાંકડો આવ્યો, રથને બહુજ સાધવાની અને હુશીયારીથી હાંકવા માંડ્યો, કોઇ કોઇ વાર લોકો રથને ટલા મારી ચલાવવા મદદ કરતા હતા. એમ ચાલતાં ચાલતાં એક કલાકને સુમારે તે પહાડીપર જમ પહોંચ્યા. પહાડીપર જમ બેસ્યા ગુફા અને એક વિશાળ મેદાન નજરે પડ્યાં. છોટાં મોટા વૃક્ષોથી પહાડી આરામ જનક દીસતી હતી. એક નીર્મળ જળની નીક સાધારણ વહેતી હતી. આજુબાજુ પથ્થરોને ખીસાજવાને પાટ રૂપ શીલાઓ જડ હુલ્મની સખ્તાઈ

ધાણ્ય કરતી પકી હતી. મેઢાનથી મધ્યે એક હાંપકી એ વતરેલીનું નિજામરચાત હોય, તેથી લાવાએપણી ઢાંકાયેલા નજરે પડતી હતી. હાંપકીને ખુલ્લી પડેલી જોઈ એક રાપડો અંદર પ્રવેશ કરી જોયું તો પકારના કેખાવ અમમત અંદર પાણી સ્વચ્છતાથી ધુણાવિત જ-આઈ મોહાઈયાં પણ પુષ્કળ વરસાદ, અજવાળાનો તમા પવન અમાગરમતનો લેમાં અવરોધ તહેવો. સેવકોએ જાણ રૂકા તમાચી. અધિશદાર કોઈ જાણેથી અંદરનું જોઈ શકાય લેમ નહોતી. રાજ-કુમારીને માટે રૂકા અને સરદારને માટે હાંપકી સુકરર કરવામાં આવી. સરદારે રચની નજીક જઈ વિતય પૂર્વક અર્જ કરી કે આજ દીનબર મહાન આપદા પડી છે. વરસાદ ભંધ પડ્યો છે. ઉપર રાત આવી છે અને આરામ લેવાને લાયક કચાત પાણી મળી આવેલ છે, તો આજા હોય તો રાત્રીબર આરામ માટે સુકામ કરીયે. અર્જ એક જાણે આજાને આરામથી સત્રી નિર્મમન કરી સુકરેશું. રચની અંદરથી જવાબ મળ્યો કે જેવી સરદાર સાહેબની સુરજ આ આજા અજ-તાંજ સર્વ પોતપોતાને મેલ કરવા આમી આમાં જે સેવકોએ હાંપ-કીમાં સરદારના સુકામ માટે એક બીજાત પામરી એક એ દારીઓ-એ જાણ રૂકા વાળી એમની રાજકુમારીના સુકામ માટે સેવક કરી પામરીની દારીઓએ રાજો મુકો ઉઠાવ્યો કે જે મનોહર સ્ત્રીઓ તે લેવાથી કિતરી પકી. તેમાં એક મરમ રૂપવતી નવ સૌવન સુકુમરી હતી. મોહનનીને દારીઓએ અત્યંત જાણવડીથી લાગેના ટેકા-ચકી માન મર્મજમ સાથે જાણી નીચે કિતમી કિતરતાં જ તે સુકુ-મારીની યોગરદમ દારીઓ હાજર થી રહી, જાણે કુલદિની ટુંકની જાણમાં કમળ કાન્તી પ્રમરી રહું હોય નહિ ! તે કુમારીના અંગ અત્યંત જોઈ સુંદર અને સુકામ ક્રતા કે નિર્મલો મોવાની અર્જ

દક્ષતા બતાવવા જ તેને કાં બનાવી ન હોય ! કદમાં ન લાંબી ન ટુંકી, હાથ પગના પંજાઓ હાવકા. પાતળીકટી, જંઘાઓ તથા જુ-
ન્યો માંસલ્ય, એક સરખું નવયોવનના ઉદયવાળું શરીર એવી
અનૂપમતાને પ્રાપ્ત હતું કે સુકુમાર માધવીલતાજ જોઇ થો. રમ્ય
રાજકુમારી બે દાસીઓના હાથમાં હાથ દબ આસેતે શ્વાસેતે ચુકા
તરફ ચાલવા લાગી. તેની ચિતહર ચાલ જાણે માધવીલતા પુલના
બોળથી લચકા ખાત્તી ન હોય ? વસ્ત્ર અને હાથપગના જૂથણોથી
તે રાજપૂતાના દેશના રાજકુળની શોભા છે એમ સ્પષ્ટ વિદિત થતું
હતું તેની અવસ્થા સુમારે પંદર સોળ વર્ષની હતી.

ચુકાની અંદર જતાં જ દાસીઓએ બીંબલલાં વસ્ત્રો બદલાવી
નવીન સુકા વસ્ત્રો પહેરાવ્યાં કે તુરત તે એક સુકોમળ શૈયાપાર
જઇ બેઠી.

રથવાને રથના બળદોને ચરવા માટે છોડી મૂકી રથપરનાં
બીનાં વસ્ત્રો ઉતારી સુકાં વસ્ત્રો ચડાવી દીધાં. થોડીક ક્ષણો ઉપરાંત
કુમારી તે બંધેશ ચુકામાં રહેવું ના પસંદ કરી ફરી પોતાના રથપર
આવી બેઠી. દાસ દાસીઓએ ખાવાપીવાની તજવીજ કરવા માંડી.
રાજકુમારીએ ફક્ત જળથી જ સંતોષ મેળવ્યો. તમામ લોકો ખાવા
પીવાથી ફારકત થયા બાદ સરદારે યથોચિત્ સ્થાનોપર પહેરા
નિર્ધારીત કથા અને પોતાની પથારી રથની પાસે જ કરી. દીન-
બરના કબ્જથી અને ચાકથી લોકો એવા અશક્ત થઇ ગયા હતાં કે
બીજાનાપર પડતાંજ નિદ્રા દેવીએ ઘેરી લીધા. માત્ર પહેરેગીરોજ પોત
પોતાના પહેરાપર ઉંઘતા ઉભા હતા.

અરધી રાતના ઉપરાંત જ્યાર અંધી અને પાણી ના મહી
જવાથી આકાશ સ્વચ્છ થઇ રહ્યું હતું, કલાનીધી પોતાની સ્વચ્છ

આંદનીથી તે ચૂપાચૂપા નિર્જન ગિરિગહનની શોભા વધારી રહ્યો હતો ત્યારે એક મનુષ્ય લાંબાં વસ્ત્રોથી પોતાના શરીરને ધુપાવેલ ધીરે ધીરે આમ તેમ જોતો દબાતા પગોથી લશ્કરની નિકટ આવી એક ઝાડની આંધે ઉભો થઈ રહ્યો, સર્વને સુતેલ જોઈ તે રથની પાસે પહોંચતોજ હતો કે પહેરેગીરે અવાજ માયો કે કોણુ છે ? કાંઈ જવાબ ન મળ્યો. પહેરેગીરનો શબ્દ સાંભળી બીજા પહેરેગીરે ચમકીને કહ્યું કે કોણુ છે ? ઘુરત તે પુર્તીથી ત્યાંથી બા-
ઓ. અહિં પહેરેગીરના ચિત્તમાં ખટકો પેઠો તેથી તેણે ઉચ્ચિત જાણી પોતાના નાયકને જમાડયો; અને ચકરાટ સાથે કહ્યું કે ન જાણે કોણુ એક મનુષ્ય કે જે પહેરવેશથી મુસલમાન માદુમ પડ્યો હતો તે લશ્કરમાં આવ્યો હતો. જ્યાં તે પર મારી નજર પડી કે મેં તેને પોકાર્યો, સાથેજ બીજા પહેરેગીરે પોકાર્યો. પરંતુ તે ઉત્તર આપ્યા વિના એકદમ પુર્તીથી નાસી ગયો. આ સમાચાર સાંભળતાંજ આંખો ચોળી ન ચોળી નાયક એકદમ ઉભો થયો સરદાર સાહેબને જઈ આ શકકરક બીના જણાવી સરદાર સોચમાં પડ્યો. સેવકે હુકકો લાવી સામે ધર્યો. પોતે બેચાર દમ ખેંચી હુકકો હડસેલી સરદારે એક ચતુર ચરને બોલાવી કહ્યું. સાંભળ હમણા આપણા લશ્કરમાં કાંઈ બહારનો મનુષ્ય આવ્યો હતો. મુસલમાન હોવાનો તે પર શક છે. ઉચિત છે કે જલ્દી તમે તેની પુઠ પકડો. અને ખબર મેળવો કે તે એકલોજ છે કે તેના સાથીઓ પણ બીજા છે. સરદારે ચરને આ પ્રમાણે કહી, તે તરફ મોકલી સર્વને જમાડ્યા થોડીવારમાં તે ચર પત્તો મેળવી હાજર થયો અને કહ્યું કે આ રથાનથી દક્ષિણ બાજુ થોડેક દૂર એક ધાટી છે તેની

નીચે એક જાવણી પડી છે તેમાં મુસલમાની ફોજ છે. સેની સં-
ખ્યા બસો અઢીસોની જણાય છે. તે ફોજ ફરમા જિલોતમાં છે
તેથી આશુમ પડે છે કે કદાચ આ તરફ આવે !

સરદારે કાંઈક સોચ વિચાર કરી ઉચિત જણી રથની પાસે
જઈ વિનિત બાવથી આ સમાચાર કહી સંભળાવ્યા; એને આગા
માગી કે મુકામ ઉઠાવરા હાલ જરૂર છે. રથમાંથી જવાન મળ્યો
કે આપણે તે ફોજનું શું બચાડ્યું છે કે તે આપણાથી દુરજત કરે.

સરદાર—એતો નિશ્ચય થઈ ચૂક્યો છે કે તે લોકો મુસલમાન
છે તો જરૂર બાદલાહી ફોજ હશે. આજકાલ આપણા એમના મત્સ્યે
વેર જાવ ચાલીજ રહ્યો છે. શું ખબર વાત વાતમાં તકરાર થઈ જાય
તો ! આ સમય અમે ધણીજ હિંચુળા છીએ તો લાજમ છે કે
સેઓના આવવા આગમન આપણે કિપડી જઈએ.

રાજકુમારી—એમને તો કેવળ એકલિએથર મહારાજનોજ
બરોસો છે તેજ તમામ ઠામમાં અમારા રક્ષક છે. તેનોજ આશ્રે
છે. પરંતુ તમારું કહેવું પણ મથાર્યજ છે કે આપણી સાથે દાસ દાસી
મજ્જતીમાં કેવળ પચીસ માણસો છે બીજું આ સમયમાં પિતાજીના
દુઃખથી હું એવી દુઃખી થઈ રહી છું કે બળબુદ્ધિમાં છેક હલકી
જની છું. નહિં તો એજ વાસ્તવિક જણાય છે કે આપ ચાહે તેસ
કરો ચાહે ત્યાં ચાલો.

આગા મળતાંજ સરદારે ચેતતાના સાથીઓને ફરમા આટ
તેમાર થવા આગા આપી.

મકરણ ને જુ. મામીને હાથે મકરણ.

એક પહાડી નીચે થોડીસી મુસલમાની સેનાએ ઊવણી લ-
ખાવી હતી. પ્રથમ જે મનુષ્ય ગુપ્ત ભાવથી રાજકુમારીના પડાવની
જગ્યાએ આવ્યો હતો અને રજપૂત સિપાઈના લલકારવાથી ભાગ્યો
હતો તે આ મુસલમાની સેનાનોજ ભેદુ પોતાના અમલદારની આ-
ગાથી ખાતમી લેવા આવ્યો હતો. તે ભેદીયો ખાતમી મેળવી પાછો
ફરી પોતાના લશ્કરમાં જઈ પહોંચ્યો. એક તંબુની સામે જઈ
ખડો થયો. તંબુના દ્રાર પર એકયવન સૈનિક અસ્ત્ર શસ્ત્રથી સજ્જત
પહોંચે ભરતો હતો. પહોંચેગીરે તંબુમાં જઈ જાહેર કર્યું. તંબુમાંથી એક
જાણે આવે ભેલીયાને મુલાકાત આપી. ભેદીઆએ અદ્ય સાથ જુકીને
સલામ લારી. તંબુમાંથી આવનારે શિર હલાવીસલામ લીધી. એથી
મુગ પાઠકોને જાણવામાં આવશે કે શીર હલાવનાર વવન સેનાનો
અવિનાયક હતો.

સેનાનાયક—શી ખબર લાવ્યા ?

ભેદીયો—એક જનાની સવારીને થોડાંક માણસો ઘેરી પડ્યાં છે.

સેનાનાયક—તે સવારી કોની છે ? ગાયમાં માણસો સુમારે
કેટલાંક છે ?

ભેદીયો—સવારીની પ્રહી ખજાર તથી. સાથમાં પ્રીસ પચ્ચીસ
માણસો જમાય છે.

સેના—તું જાણે કોની પ્રહી કે કોના દેશના એકેલખાળા છે.

ભેદીયો—પ્રોપ્રાક અને ભાણુપરથી સો લેખો—કામૂલાનાવાળા
જાણુ મળ્યા છે.

સેના૦—જરૂર જલ્દી જઈ જોવું જોઈએ કે જેને લેવા માટે આપણને મોકલવામાં આવ્યા છે. શું ઠેકાણું! પોતાનો બાપ રત્નસિંહ બાદશાહ અલાહિદીનને હાથ કેદ પકડાયાની ખબર સાંભળી તેણે ભાગવાનો ઇરાદો પણ કર્યો હોય.

લોદીયા—હું પણ એમજ માનું છું.

એટલામાંજ યવન સેનાપતિએ પોતાના કીસ્સામાંથી એક નાનું સરખું પ્લુગલ કાઢી બજાવ્યું તેનો શબ્દ સાંભળતાંજ ચટ તમામ યવન સેના સજ થઈ. અને યુદ્ધ તરફ શીઘ્ર ચાલી નિકળી હજુ રજપૂત કાફલો ને સ્થાન છોડી ચાલ્યો પણ નહતો કે મુસલમાન દળ ત્યાં જઈ પહોંચ્યું. યવન સેનાપતિ નિડરપણે રથની પાસે ચાલ્યો ગયો અને જ્યાં રથના પરદાપર હાથ લગાવવા ચાહતો હતો કે ફોરન રજપૂત સરદારે તેને દાબ દબ રોક્યો.

સેનાનાયક—શું નામ છે તમારું ?

સરદાર—જયમલ.

સેના૦—ક્યાંના રહેવાવાળા છો ?

સરદાર—ચિત્તોડ.

સેના૦—આ કેની સવારી છે ?

સરદાર—જનાનાની સવારી છે ?

સેના૦—તે તો પરદાથીજ જણાઈ આવે છે.

સરદાર—એથી વધારે પૂછવાવાળા તમે કોણ છો ?

સેના૦—નથી જાણતા અમે કોણ છીએ ?

સરદાર—હા સુરતથી તો તમે કોઈ યવન સિપાઈ જણાઓ છો.

સેના૦—હા પણ તે એવો સિપાઈ હું કે જેનાથી તમે મુઝ-

બલો કરવા સક્તિવાન નથી. કેમકે જેના ડરથી તમે ભાગતા ફરો. હો તે બાદશાહ અશ્વાઊદીનનો સેનાનાયક તું સરકરાજખાં હું.

સરદાર—ક્ષત્રિઓનું કામ ભાગવાનું છેજ નહિ.

સેના—તો શું મુકાબલો કરવાની તાકત રાખો છો ?

સરદાર—અમ લોકોની તાકાત ક્યારે કમ પડી છે ?

સેના—બધા હું તમે દસ વીસ માણસોથી તાકત બતાવવા શું ઉમેદ રાખું ! પણ એટલું તો મારી તાકતથી જરૂર જાણીશ કે રથની અંદર કોણ છે.

સરદાર—એ જાણવાની તમને કાંઈ જરૂર નથી.

સેના—જલદી જણાવો નહિં તો તે જાણવાની હું કોશીશ કરીશ આટલું કહી ચવનસેના નાયક જ્યાં પરદાપર લાઇ નાંખવા જાય છે કે ચોટ કરીને જયમલ સરદારે તેનો કબ્જો પકડ્યો અને એક ઝટક એવી દીધી કે સરકરાજખાં જમીનપર જપ્ત પડ્યો. આ બનાવ બન્યો કે પાછળથી દમા બાજ એક ચવન સ્થપ્તે જયમલના માથામાં એવો આઘાત કર્યો કે જયમલ ધબધબ નીચે પડ્યો.

જયમલના પડવાથી રજપૂત સેનાએ એકીવારે ખટાખટ આનમાંથી તલવારો ખેંચી.

આ હિપદ્રવને જોઈ મંબીર સ્વરથી સ્વયમ તે ક્ષત્રાણી પરદાની ઓથથી પોતાના સાથીઓને રોકી ચવન સેના નાયક પ્રત્યે ખોલી-ચવન સેનાધિપતિ માઈ નામ જ્યાં હું મંડળમદના રાચરત્ન-સિંહની પુત્રી છું. મારા પિતાને તમારા બાદશાહે અન્યાય મૂર્વક કેદ કરી રાખેલ છે--

હજી આગળ બોલવું જારી છે તે વચમાં સરકરાજખાં કોણ

જ્યા ! તમે જેવેજ જ્યા ! એમ પોકારી હોયો. જમ્મનાં કડક વચનેથી સરકરાજામાં એવો અકિત થઇ એમ કે તમે તમારે ખેતી સકયો, નતો; કાંઇ કરી સકયો એક જુદ મુર્તિ એમ હોયો થઇ રહ્યો.

શું સ્વપ્નમાં પ્રણમન સેનાપતિને ભરેમોં હશે કે જે કામ માટે બાદશાહે મોકલેલ છે તે કામ આવી રીતે સુચસલાથી સિદ્ધ થશે. બહોં જાણને લાવવા મારે બાદશાહે સરકરાજાને આજ્ઞા આપી હતી તે સમય તે કાર્યને તેણે બહુજ કઠિન અને દુઃસ્વપ્ન માન્યું હતું. તેને વિશ્વય હતો કે પ્રથમ તો મંડળમંડળા જેતાંજ સત્તિઓથી ઘેર સંક્રાંત કરવો પછી એકલું કરતાં પણ જ્યા હાથ લાગે વા ન લાગે મુંઢમાં જય શામ શા પરજય પરંતુ એ સર્વ કલ્પનાઓ માત્રજ થઇ. અહિં રસ્તે આશનાં આશન્યશાન પ્રાપ્ત થયો.

શું એ કલ્પનામાં પણ સેનાપતિને વિશ્વાસ હતો કે રાજકુમારી એના પ્રમના આમ ખુદ જવાબ આપશે ? કદાપી નહિં રાજકુમારીનાં વાકયો સાંભળતાંજ સરકરાજાને ધ્યાનમાંજ આવી ગયું કે આજ જયાના પ્રેમમાં વિમોહિત થઇ અમારા બાદશાહ અસ્લાઉદ્દીન ઉન્મતસા થઇ રહ્યા છે. આજ જયાને પામવા ખાતર એણે સમરતલસિંહને દીલી બેલાવ્યા અને પોતાએ સંશ્લેષ જ્યા સાથે કરી અમથવા કર્યું. પરંતુ એ વાલના અશ્વિભરથી એને જે સખેલ છે અને અહિં અને જ્યાને લાવવા એકલો છે ત્યાં ખુદ જ્યાના વિશ્વાસમાં વિલગ અને વિલગ થઇ રહ્યા છે. હા ! આજકાલ બાદશાહની દશા જોઇ લાગી આવે છે. તેને બોજનમાં ન રહ્યા છે. એલથાં જ્યોત છે, સુહું, ન ખેલવું ન કમવું, ન પેલવું, ન

રાજકુળમાં મન, નિરંતર ચોક્કસ ઉભરી રહી છે. જો સમય
જેના રૂપની વાતો જાન સાંભળાવી ખાદ્યકાદ્ય આવા બેલકાળ પામ્યા
છે, તે રૂપ રાસો અજબ જારી રાખે બેઠી છે. કાલ્યુ જાણે બહાનું
પાત્ર પોતે હોત તો ન માલુમ તેના ચિત્તની આ સમયે શી અવ-
સ્થા થાત ! આજ કુમારીને ખાતર એનો પિતા કેટલા કઠિન ક-
ષ્ટને મોખને છે, પરંતુ હવે કુમારી તે કોઈ રમખાણ કાળા આપણો
કિંમત પશુ કહીને કરતો નથી કહીને કેમ કરી હેમ ! આ કિ-
કાર તો મારે હાથે જ બાદશાહને મળવાનો હતો હવે મારા કળ-
જાની જઈ શકનાર નથી. કોણ જાણે કેવો મુશ્કેલી મુશ્કેલી દેવેલીથી
નહિયો કે અનાવાસે અલબ્ધ લાભ મળ્યો. બસો જે સમયે
અંતે હું દેવેલી લઈ જઈશ અને બાદશાહ સાંભળશે કે પ્રાણ
પ્રાણી જવાને સરકાયા લઈ આવ્યો. તે વખતે કોણ જાણે કેટલી
મારી ખાતરી થશે. એક સાચા મારું ભાગ્ય જગી જશે પછી
એકાદશીનના દરબારમાં મારાથી વિશેષ જાનપત્ર ખીજે કોણ ?
કોણ પશુ નહિ આવડે મોઝે ઉપકાર હું બાદશાહ પર કરીશ. પછી
શું કહેવાયું ! પછી તે ખાતર હું ને હું !

છત્રાદી મનો રામ્યમાં મંગલ થઈ થોડીક ક્ષણો સુધી નિઃશબ્દ
રહી ત્યાર બાદ અત્યંત નયનાયી બોલ્યો અનન્યમાં મારાથી જે
કાંઈ અપરાધ જન્યો તે ક્ષમા કરો મને એ ખબર નહોતી કે બાદ-
શાહ જેના પ્રેમમાં પોતાના પ્રાણ કુલ્યામ કરી પાગલ જેવા
થઈ રહ્યા છે તે આજ મને આજ મળી જશે. હવે તો
આપણે એક વિશિષ્ટ છે કે દેવેલી આવી આપણા પિતાને કેટલી
કઠિન ખાતરનાથી એકાદશી અમારા બાદશાહના મહેલની સાંભળા વધારી.

જે અક્ષાઉદીન બાદશાહની ખેતમ થવાની લાલસામાં અનેક રજવાડાં
ઓની કન્યા પડી પડી તરસ્યા કરે છે આજ તે બાદશાહ અક્ષાઉદીન
આપની મોહમાં ડુબી જઈ ઉન્મત બની રહ્યા છે તેને મળવામાં
વિલંબ કરવો કોઈ પણ પ્રકારે ઉચિત નથી આપ સાથે મારો
ભેટો થઈ ગયો, આથી મને વિશ્વાસ આવી ગયો છે કે, હવે આપ
લોકોના વિદેશની તથા આપના પિતાની કષ્ટની અવધી પુરી થઈ
ચુકી છે. પરમેશ્વરને કદાચ એવું ગમ્યું હશે કે આપનું શુભ મિલન
મારીજ મારફત થાય.

સેના નાયકની આ વાતો સાંભળી જયા કંપી ઉઠી પરંતુ
એની સખી કીશોરીએ વિનિત બાવથી ઉત્તર આપ્યો કે આપ
અમારી રાજકુમારીના તરફથી એવી આશા ન રાખશો. કેમકે
પ્રથમતો બાદશાહ મુસલમાન છે, તેની સાથે આર્યકુળ કન્યાઓ-
નો સંબંધ થવો અસંબધિત છે બીજું અમારી રાજકુમારી વા-
કદતા થઈ ચૂકી છે. તે પરણ્યા તુલ્યજ મનાય છે, આ કારણથી
હવે એના પિતાને પણ વ્યર્થ કેદના કષ્ટથી સતાવવા પણ ન્યાય
વિરુદ્ધ છે, કારણ કે વાકદતા કન્યાને બીજે આપવાનો એને અધિ-
કારજ ક્યાં છે ? અને કોઈની વસ્તુને બળાતકારે છીનવી લેવા
એણે કરવી એ આપને પણ અનાધિકારની બાબત છે, વિચાર
કરો. અમે દિનપ્રજા અબજાઓને આજ્યા જગમાં બાંધક ન થાઓ.

કીશોરીના હોવા પર સરસરાજનાં હસીને પોચો એમાં તો
કંઈ પણ શક નથી કે જે કાંઈ તમે કહ્યું તે તમારી રાજકુમા-
રીની સંમતિથીજ કહ્યું છે. પરંતુ એ તો સોચો કે હું પણ મારા
માલિકનો તાબેદાર છું, પોતાના માલિકની આજ્ઞાનું પ્રતિપાલન ન

કરવું, પોતાના માલિકની જેમાં પ્રસન્નતા હોય તે કામને જતું કરવું તે શું ખાનદાન નોકરને લાજીમ છે ? સ્વામીના હુકમમાં આનાકાની કરવી, સ્વામિભક્ત સેવકને માટે અધર્મ છે કે નહિ ? સ્વામિની આજ્ઞા પાળવી એજ સેવકનો ધર્મ છે કેવળ રાજકુમારીને સેવા ખાતરજ બાદશાહે મને મોકલ્યો છે. જ્યારે દૈવયોગથી તે મને રસ્તા-માંજ મળી ગઇ, ત્યારે કેમ કરી તેને છોડી શકું ? કદી હું એમ કહું તો બંને લોકમાં અપજશ થાય અને હું અપરાધી ઠરું.

ઉત્તરમાં કીશોરી બોલી-ભલે આપનું કહેવું યથાર્થ હોય પરંતુ એ પણ વિચારસો કે ધર્મ રક્ષાથી ઉત્તમ મનુષ્યને માટે બીજી કોઇ પણ કાર્ય નથી અંતકાળે સિવાય પોતાનો ધર્મ બીજી કાંઇ સાથે નથી જાતું, તેટલા માટે આપે અવશ્ય એજ વિચારવું જોઇયે કે એક કુળવતી અખળાનો કુળ ધર્મ નષ્ટ કરવામાં બાદશાહ તત્પર છે, એવા સ્વામીનો પક્ષ કરવો અથવા એને કુમારની ખાજમાં ગીરાવી દેવા ઉદ્યોગ કરવો વિવેકી સેવકને ઉચિત્ છે ? હાથ જોડી હું આપને વિનવું છું કે આપ અમને અમારે રસ્તે જવા દેવામાં અટકાવ ન કરો.

જરા કકડીને સરદારજાખાંએ ઉત્તર આપ્યો--આ સમય એવા તક વિતક તમો લોકોથી હું કયા સુધી કહું ! હવે જરા રાત બાકી છે. તમામ લોકો સવાર થતાં સુધી અહિંજ વિશ્રામ કરો, સવારે જે દશે તે વિચાર્યું જશે, આ ઉત્તરને સાંભળતાંજ કીશોરી પણ ચૂપ થઇ રહી. હવે સેનાપતિ સરદારજાખાંએ વિચાર્યું કે હિંદુ અને મુસલમાન સાથે રહેશે તો કદાચ કાંઇ ફિસાહ ઉઠશે. માટે બેઉ દળવાળાએને જુદા જુદા સ્થાનમાં રાખવા ઉચિત્ છે. વળી સેનાપતિના દીક્ષમાં એ ખટકો ઉપજ્યો કે કદી એવું ન થાય કે

સર્વ લોકો સુધ જાય અને જ્યાં ચૂપાચૂપ નાસી જાય. એવો ધારી એણે રચની યોગરસમ વેળામાં પકડી પહેરે લગાવી દિધી. અને પોતે રચની જોડેજ પોતાનું મુકામ જમાવ્યું. જ્યમજમે પણ પોતાની પાસેજ સુવશવવામાં આવ્યો. ફરીથી જ્યમજ અને સરસ્વતી જામાં લેશ પણ વાદવિવાદ ન થયો; પરંતુ નિજ સ્વભાવ દ્રેષના કારણે યવનો હિંદુઓપર ટોણાં ઊડતા રહ્યા, અને કુસમજ પડિત ખીચારા હિંદુઓ વિવશ હોવાને લીધે સહન કરતા રહ્યા.

પ્રકરણ ૩ જી. રાત્રીનો સાથ કરવો.

હિંદુ મુસલમાને મુકામ કરેલ ગિરિમહન પ્રદેશમાં જે સમય પ્રકૃતિ દેવિ નિઃશબ્દ અને શાન્તી રૂપ ધારણ કરી રહી હતી, નિંદ્રા દેવિ પોતાનું અખંડ રાજ્ય કરી રહી હતી. પરાધિનતાને કારણે ખીચારા પહેરેગીરો અર્ધ જાગતા પહેરો આંખી રહ્યા હતા. કેવળ રજનાચર ખેચર અને ભૂચર જીવોનો શબ્દ કદિ કદિ એ નિઃશબ્દતામાં વિદ્ય નાંખતો હતો. એવા સમયમાં રથપર બેઠેલી જ્યા હાથપર ત્રાણ રાખી ધોર ચિંતા રૂપ સમુદ્ર તરંગોની બીધણુ માતના બોગવતી હતી. તે સોચી રહી હતી કે હાથ ! હું કેવી દુર્ભાગી છું કે આવી દુર્દશા જોડે છું. એ આશ્વા કરવી તો વ્યર્થ છે કે, દુષ્ટ થવન છોડી આપે, અથવા કોઈ છળ જળથી આ દુષ્ટના હાથથી છુલકારો જાય. આથી એનો નિશ્ચય છે કે મારે અવરથ દીલ્લી જવું પડશે. અને જો હું દીલ્લી ગય તો જતાંજ તે દુરાચારીના મહેલ રૂપી કેદખાનામાં જઈ પડીશ. હા મારા પિતાજી તો મારા જવાબી ચાહે કેદના કઠિના કલેષથી છુટા થાય, પરંતુ હું તે, અને મને શકશે ? ભલા જેને કારણે એના વિભળ ફળને કલંકે લાગશે એવી

અભાગણીનું મોતે જોશે ? હા વિધાતા ! તારા મનમાં શું આવુંજ હતું ? કેમ તેં મને આપું રૂપ આપ્યું ? જે સુંદરતાને માટે અનેક જપ તપ દાન કરે છે તેજ રૂપ મારે માટે દુઃખનું કારણ થયું. આ રૂપેજ મારા વિમળ વંશને કલંકિત કરવા ધાયું. હા ! આ રૂપને બદલે કદિ હું કુરૂપા જન્મતી તો મારા કુળને તો કલંક ન લાગતું ? હે વિધાતા ! જે મને રૂપવતીજ બનાવવી હતી તો મારો રાજ કુળમાં જન્મ કરવો નહોતો ધટતો. કે જેથી બાદશાહને મારા રૂપની ખબર ન પડત અને મારે માટે એ આવી હઠ ન પકડત આ જન્મતમાં મારા જેવી સ્વરૂપવાન, બદલે મારાથી વિશેષ સ્વરૂપવાન સ્ત્રીઓ ખેસુમાર કાણ જાણે કેટલીએ પડી હશે; પરંતુ તેને કાણ જાણે છે ? સામાન્ય અવસ્થામાં રહી ને માન મર્યાદા સહ પોતાના જીવનના દીવસો સુખ દુઃખથી ગુજારી રહી હોત. કલંક કલેશમાં તો ન પડત. હા ! આ રૂપેજ કારણે હું કૂળ કલિંકિની કહેવા-
મશ. જન્મતમાં જનો મને કુલટા કહી કુજશ્ચ ગારો. જગતની નજરે હું મહા અપરાધીની બની જમશ. હાથ હાય હવે શું કરું ? કેવી રીતે આ દુષ્ટના હાથથી મારો છુટકારો થશે ? આ વિપદથી કાણ મારો છુટકારો કરશે ? આજ સુધી જે દેવતાની મેં આરાધના કરી છે. કાચમનોવાકથી સેવા બકિત અને પૂજા કરી છે તે પર, યવની બની કેવી રીતે અશ્રદ્ધા અને અભકિત કરીશ ? બલે તે યવન અતૂલ વૈભવશાળી પરમ પરાક્રમી ભુવન વિખ્યાત કેમ નથી હોતો ! મને શું મારા પિતાએ જે મારો પતિ મુકરર કરેલ છે તેને હું વિજ તન મન ધન સોંપી ચૂકી છું તેજ મારા પરમ આરાધ્ય ઉપાસ્ય દેવતા છે. હું તેનાજ સુખમાં સુખી અને દુઃખમાં

દુખી ! તેજ માત્ર એક મારા પ્રાણેશ્વર છે. હા ! આ વખતે તે ક્યાં છે ? શું મારી આ વિપદની તેને કાંઈ પણ ખબર હશે ? જો કદિ તેને મારી આ દુર્ગતીની ખબર હોય તો તે વીરસિંહ શું નિજભાત્રી ધમપતિના ઉદ્ધરમાં ક્ષણુ પણ વિવ્રંજ કરે ? કદિ નહિ. પણ હવે હું શું કરું કેમ કરી તેમને આ સમાચાર પહોંચે. હે ઘટ ઘટ વાસી અવિનાશી પરમેશ્વર જો કાય મનોવાક્યથી આજ સુધી મેં કેવળ પ્રાણાધિક નિજ પતિનાંજ ચરણોનું ધ્યાન સ્મરણ કર્યું હોય અને આ ત્રિભુવનમાં એનેજ પ્રાણુ વદ્વલ માનતી હોડિ તો હવે જલ્દી આ સંકટથી મારો ઉદ્ધાર થાઓ. આ દુષ્ટ ચરન બળ પૂર્વક મને નિઃસહાય અજ્ઞાને દીલ્હી લઇ ગય છે. ચિત્તથી મને મારા પ્રભુ એક લિંગેશ્વર પર દ્રઢ વિશ્વાસ છે. અને એવો નિશ્ચય છે કે પ્રચંડ પતિવ્રત ધર્મોગ્નિમાં એક દુરાચારી તૃણવત્ બળી ભસ્મ થઇ જશે. કદી દુર્ભાગ્યવશ મારે દીલ્હી જવુંજ પડશે તો હાથ જોડી પગે પડી બાદશાહ પાસે પિતાજીના તથા મારા છુટકારા માટે અરજ કરીશ. કદી તે મદાધ દુરાચારી પોતાના ઉન્માદને કારણે મારી પ્રાર્થનાપર ધ્યાન નહિ આપે તો આત્મહત્યા તો મારે આધિન છે. કોઇ પ્રકારથી આ પાપમય જીવન વિસર્જન કરીશ એમાં તો કોઈ બાધ નહિ થશે ? કહેવાય છે કે આત્મા હત્ય મહા પાપ છે આત્માધાતીને ધોર નર્કની અસહ્ય વેદના ભોગવવી પડે છે. ભલે ભોગવવી પડે ! તે મારા માટે સુખદ છે. પરંતુ સતિત્વ ધર્મ જે સ્ત્રીઓનો એક માત્ર ધર્મ છે, જેની સન્મુખ ત્રિભુવનનું સુખ મહા તુચ્છ છે પ્રાણુ જતાં કેમ એને તિલાંજલી આપીશ ? બીજી મારા મરવાથી જરૂર પિતાજી કારાગૃહથી મુક્ત

થશે; અને પ્રાણેશ્વરને પણ દેષાગ્નિ નાહ સતાવે. જીવ છે ત્યાં સુધી આ પવિત્ર દેહને સિવાય પ્રાણુવદ્ભૂત કેનું સામર્થ્ય છે કે સ્પર્શ કરી શકે. જોઈ છું કે હાલ ભાગ્યમાં શું છે !

એમ અનેક પ્રકારના ચિંતા તરંગોમાં હિલોળા ખાતી દુઃખથી તરફડીયાં મારતી, ક્યારેક વિધાતાનો દોષ દેતી ક્યારેક નિજ પૂર્વ કર્મને નિંદતી ક્યારે કાયર થઈ અકળાતી અને અંતરમાં જ ગુરસે ભરાતી ક્યારેક સાવધ થઈ ચિત્તને આપજ ધીરજ આપતી જ્યાંએ બાકીની રાત ગુજરી.

સવાર પડતાં જ પ્રકૃતિ દેવી તુખાર જળથી સ્નાન કરી નિલાંબર ઉતારી શ્વેતાંબર પહેરી અરુણ લાલિમા રૂપસિંદર ધારણુ કરી પોતાનો વૈભવ અવસોકન કરવા લાગી. તે સમયે અનેક સુગંધિત પુષ્પ પરાગોથી મળેલ મલય મારત, ગુલાબ બહેકાવતો, કમળ વિકસાવતો, અભિમાનથી બહેવા લાગ્યો, કે જેના સ્પર્શ માત્રથી કોકિલ આદિ પક્ષિગણુ કોમળ સ્વરથી ગાવા લાગ્યાં અને અંધકારનાં બહાલાં ધ્રુવડો વિગેરે રજનીચરો, વૃક્ષોની બકોલો તથા પહાડોની કંદરામાં જઈ વસ્યાં. આણી તરફ સુર્યદેવ ધીરે ધીરે, ગિરિગહન પ્રદેશની સધન ઝાડીઓમાંથી પોતાનાં કીરણો ફેલાવવા લાગ્યા. જાણે સુતેલાઓને જગાડવા માટે જ આપ પોતાના કરો પસારવા લાગ્યા. પ્રાતઃકાળ જાણી નિંદ્રિત જનો પોતાની આંખો ચોળી અરધી મીંચેલી અરધી ઉઘાડી એમ બગાસાં ખાતા, આજ સ મરડતાં ઉઠી બેઠા. તુરત જ યવન સેનાપતિએ ખુલ્લે બળવ્યું. જેના શબ્દ માત્રથી યવન દળ કુચને માટે નિયમ પ્રમાણે ખડું થયું તે સમયે યવન સેનાપતિએ રજપૂતો પાસેથી હથીયાર લઈ

ભેવા ધાર્યું અને સરદાર જયમલે કહ્યું-આપ આપના સિપાહીઓનાં હથીયાર અમને આપી દો. આ કહેવાપર જયમલને તક વિતરક થવા માંડ્યા, તે જાણી જમાએ પોતાની એક દાસી દ્વારા સરદારજાનખાને કહાવ્યું કે પ્રથમ તો મારી વિનય પૂર્વક આપથી એ અર્જ છે કે સંખ્યામાં આપ લોકો અમારાથી બહુજ વધારે છો અને મારા સેવકોની સંખ્યા બહુજ થોડી, થોડી શું જરા પણ નથી. એટલે આપ સદાજ અને સખજ છો. વળી હું અમળા છું. નિદોષ છું, તેટલા માટે ધર્મના અનુરોધથી વીરતાની રીતીથી અથવા દયાથી અમારા પર અન્યાય ન કરો તથાપિ જે ભાવીને વશ વર્તી થઈ, ન્યાય અન્યાયનો વિચાર તજી, કેવળ હઠથીજ અમને દીક્ષી લઈ જવામાં પોતાનું પુરુષાર્થ સમજતા હો અને પોતાને ધન્ય માનતા હો તો ક્ષત્રિઓને નિરસ્ત્ર કરવાની કલ્પના પણ નહિ કરસો કેમકે વીર રજપૂતો શીર રહેતાં કદાપી શસ્ત્ર નહિ આપે. શસ્ત્ર આપી દેવાના બદલામાં શિર આપવા જરાપણ નહિ ચૂકે. અને એ પણ નિશ્ચય માનજે કે વીર પુત્રી જ્યાં યવનોથી અપમાન પામી કદાપિ યવનની બંદી નહિં થાય.

જયાનાં આવાં શૌર્ય ભર્યાં વાક્યો સાંભળતાંજ, જાણે રાજ્યાભિષેકનો લોભી હોય તેવો સરદારજાનખાં ચમકી ઉઠ્યો. અને સોચવા લાગ્યો કે આ હઠનું પરિણામ કેણુ જાણે કેવું આવે, આ સમય ધર્મશ્વરની દયાથી વિનાશ્રયાસ અનાયાસ આશા ફળ છે. અને માઈ ભવિષ્ય પુનમના ચંદ્ર માફક ચમકી રહ્યું છે માટે જે વાત સહેજ બની આવે તેમ કરવું હાલ વ્યાજબી છે. એમાં તો કંઈ સંદેહ નથી કે જ્યાના પ્રેમમાં આસકત થયેલો બાદશાહ દીવાનો

જની મયો છે, જે સમયે જ્યાને તે જોશે તે સમયે જ્યાની પ્ર-
સન્નતા માટે તે એવી વશીભૂત થઈ જશે કે જ્યા જે કહેશે તે
કરશે. આ વેળા જો હું જ્યાને સતાવું અમર તેની મરણ માફક
કાંઈ પણ ન કરું તો જરૂર તેને! બદલો તે એ સમયે લેશે. તે આ-
હશે તે કરી શકશે જેથી માફ મનોરાજ્ય બ્રહ્મ થઈ જશે. એટ-
લા માટે ઉચિત તો એ છે કે જેમ નીચે તેમ જ્યાની ઇચ્છાનું
ફળ વરતવું. આ વિચારી સરકરાજામાં રથની પાસે જઈ અત્યંત
નમ્રતા અને મીઠી વાણીથી ખોલ્યો કે એવું હું કદાપિ નથી ચાહ-
તો કે મારી વર્તણૂકથી આપને કાયિક વા માનસીક કષ્ટ થાય. પરં-
તુ એ તો જરૂર કહીશ કે હવે માફ લશ્કર ફર્યને માટે તૈયાર છે
જેવી રીતે આપની ઇચ્છા હોય તેમ તૈયાર થાઓ.

આવી નમ્ર આધિનતાઈની વાત સાંભળી કંઈક વિચારી જ-
યાએ પોતાના સાથીઓને સરકરાજામાં સાથે ચાલવાની આજ્ઞા આ-
પી. પરંતુ યવન સેનાપતિએ એવી ચાલાકી વાપરી કે જ્યાના ર-
થને પોતાના રથની વચમાં રાખ્યો અને જે રસ્તે આવ્યો હતો તે
રસ્તે પાછો ફર્યો. તે માર્ગ એક સંકીર્ણ ધાટી હતી. ધણીજ કઠિ-
નતાથી રથ ધાટી નીચે ઉતર્યો અને એક પ્રશસ્ત મેદાનમાં જઈ
પહોંચ્યો.

એકાએક સામેથી ધુમાડાના દળ જેવી ડમરી ચડી આવતી
નજરે પડી.

પ્રકરણ ૪ થું. યવન પર છાપો અને છુટકારો.

ડમરીને દેખી ભેંકીએ અનુમાન કર્યું કે કદાચ જંગલમાં
આધી ઉપડી હશે તે હવાની રૂપર આ તરફ આવી રહેલ છે.

પરંતુ નહિ. જોતાં જોતામાં તે તુફાનનિકટ આવી પહોંચ્યું. સાથેજ ભાલાનો ચળકાટ માલ પડ્યો. અને ઘોડાઓની ટાપોના અવાજો પણ કાને પડ્યા. આ અનુભવ મળતાંજ સરકારાજખાં સતેજ થયો. વાત કરતાં વખત લાગે તે પહેલાં, વીર રસથી રસ ખસ ઉત્સાહ ભર્યા, કવચ ટોપ ધારણ કરેલ, ધનુષ બાણ ઢાલ તરવાર લગાવેલ, હાથોમાં રંગ ભેરંગી આવટા સહિત લાંબા લાંબા ચળકતા ભાલા લીધેલ રણદક્ષ ઘોડાપર સવાર હરહર શબ્દથી વન પ્રદેશને પ્રતિધ્વનિત કરતા વીર પુંગવ રણપુતોની સેના, યવનસેનાથી થોડેક છેટે આવી ઉભી.

આ સેનાનો સ્વામી એક પરમ રૂપવાન કાન્તીશાળી યુવાન વીર નર હતો. અનુમાનથી તેની અવસ્થા ગોવીસ પચીસ વર્ષની જણાતી હતી. મોનો રંગ સુદ્રશ તપાવેલ કંચનજ, ઉન્મત્ત લલાટ જોનાપર કેશરતું ત્રિપુંડ, વિશાળ નેત્ર પરસ્પર કાંધક મળેલી ધનુષ-કાર શ્યામ સુંદર ભ્રુકુટિ. અતિ સુધાટનું કિલુ નાક. પાતળા હોઠ, ઉભરાતી રેખા, પુષ્ટ દાઢી લાંબી ગરદન પુષ્ટ અને ઉન્મત્ત કાંધ, વિસ્તૃત છાતી, દીર્ઘ બાહુ, મસ્તકપર ટેડી પાઘડી જોનાપર શીરપેચ કલગી, કાનોમાં મોટાં મોટાં મોતીઓનાં ચોકડાં; ગળામાં રૂદ્રાક્ષ. મોતી અને પન્નાની માળા ચુસ્ત પોશાક હાથોપર સોનેરી દસ્તાન, પીઠપર બે ભાયાં મુલતાની ધનુષ અને ઢાલ, ભેટમાં કટાર, કટિ નીચે લટકતી તલવાર હાથમાં ચોક્કો બાલો ઇત્યાદિ સુશ્ચઓથી સજીત એમ અરબી ઘોડાપર સવાર જોના દેખાવથીજ વિદિત થતું હતું કે એ રાજપુતાનાનો કેષ રાજ કુમાર છે.

પોતાની સાથે ભરાવા યુક્ત બાદશાહી નિશ્ચાનવાળી સેનાને

જેમ થોડાક સૈનિકોને આગળ વધી રાહ રાજવાની આગ આપી, પોતે ત્યાંજ સ્થીર થઈ એક ચતુર અનુચળને વિદ્યેષ દળના સમાચાર જાણવા મોકલ્યો. થોડીક ક્ષણો ઉપરાંત અનુચરે આવી જાહેર કર્યું કે, રાજા રતનસિંહની પુત્રી જયા પોતાના થોડાક સેવકો સાથે કયાંક જતી હતી કે વાટમાંજ મુસલમાનની સેનાએ તે ખીચારી અજલાને તેના સેવકો સાથે કેદ કરી લીધી છે. અને તેને દીલ્હી લઇ જાય છે. તેના સાથીઓ અત્યંત દિન અને સહાયતા પાથી છે. રાજપુત્રી યવન દળથી રક્ષિત એક રથપર બેઠેલ છે.

આટલું સાંભળતાંજ રાજકુમારના મુખનો રંગ બદલી ગયો. પૂર્ણ ક્રોધનો આવેગ છવાઇ ગયો. પોતાના અનુચર મારફત સરકાર-જખાને કહેવરાવી મોકલ્યું કે જો તમે તમારું કલ્યાણ ચાહતા હો અને પોતાનાં પ્રાણની મમતા હોય તો તુરત રાજકુમારીને તેના સાથીઓ સાથે છોડી આપી પોતાનો માર્ગ પકડો. અનુચરે આવી સરકારજખાને તેમજ કહી સંભળાવ્યું કે જેવું તેના માલિકે કહ્યું હતું.

દૂતના મુખથી આવાં દમ પૂર્ણ વાક્યો સાંભળી યવનસેના નાયકનો કોપાનળ ભભકી ઉઠ્યો. દૂત તરફ કુટિલ નજરથી જોઈ મહા અભિમાનથી બોલ્યો—તું તારા માલિકને જમ કહે કે ખીજ કોષના ભ્રમમાં ન પડતાં આ પ્રતાપી દીલ્હીશ્વર અક્ષાહિની બાદશાહની ફાજ છે એમ જાણુ દૂત જાણી તને છોડી દઉં છું; નહિતો આ અનુચિત કહેવાતું હમણાંજ ફજ ચખાડી આપત.

દૂતે કહ્યું ખરું છે મદાંધોને પોતાના કૃત કર્મનું પરિણામ નથી મુઝતું તેથી ફરીથી કહું છું કે, વીર પુંગવ ક્ષત્રિઓના બાલાથી

પોતાની બોરીઓ ન છુંદાવતાં: જતા હો ત્યાં ચાલ્યાં જાઓ.

સરકરાજખાંએ તેમો ઉત્તર મહા અભિમાનથી આપ્યો, જે સાંભળી ચર પોતાના લશ્કર તરફ વળી નીકળ્યો, અને અક્ષરે અક્ષર પોતાના માલીકને કહી સંભળાવ્યો. સાંભળતાંજ રાજકુમારે એકી-ચોટે પોતાના લશ્કરને યવનપર ધસી જવા આજ્ઞા આપી. પોતાના સ્વામીની આજ્ઞા મળતાં રજપુત ઢળ યવનોપર એવી રીતે તૂટી પડ્યું જેમ કે બટેરપર બાજ ! આ સમયે બંને લશ્કર વચ્ચે ખુબ ધમસાણુ યુદ્ધ થયું ક્ષત્રિયોના ખડગે યવન ખેતર અચ્છીરીતે કાપ્યું સરકરાજખાં અને રાજકુમારનું દંદ યુદ્ધ થયું જેમાં રાજકુમારે એક બે ચોટ ખાધી પરંતુ છેવટે એક હાથ એણે એવો બનાવ્યો કે યવન સેનાપતિ ઘોડાપરથી ધરતીપર ઢળી પડ્યો. એના ઢળતાની સાથેજ યવન સેવકોએ તે રણબૂમિમાંથી ઉઠાની લખ બાગ્યા. નિજ સરદારના ધડવાથી યવન સેનાનું સાહસ તૂટ્યું, જેને જે તરફનો માર્ગ મળ્યો તે તરફ નાસવા માંડ્યું રજપુત સેનાએ તેની પુંઠ પકડી રાજકુમારે તેમને લલકાર્યાં કે બહાદુરો ! ભાગતાઓની પૂઠ પકડવી તમારો ધર્મ નથી. આમ પોકારતાં પોકારતાં પોતે પણ રણબૂમિથી કંપક દૂર નીકળી ગયો.

પ્રકરણ ૫ મું. વાટમાં વિચાર વમળ.

રજપૂત અને યવનમાં યુધ્ધ ચાલતું હતું તે વેળા જ્યારે પોતાના પ્રાણુપતિ આવ્યાની ખબર મળી મંદ હતી. રથના ધટા ટોપથી જ્યાં યુધ્ધ જેમ રહી હતી વીરસિંહની વીરતા અને રણકુશળતા તો તે આગળથીજ સાંભળી ચૂકી હતી પરંતુ આજ તે નજરે જોતાં તેના હૃદયનો ભાવ ક્ષણ ક્ષણ બદલાવા લાગ્યો.

હતો. ક્યારેક તો એમ સંકા થતી હતી કે દુષ્ટ થવન એના કરતાં પ્રજા ન થાય, અમર કોષ આધાત ન થાય, ક્યારેક આંખો મીચી ઇષ્ટદેવને મનાવતી, ક્યારેક આંખો ફાટી ફાટી કુંવરની વીરતા નિહાળતી પ્રસન્ન થતી, ક્યારેક પોતાના ભાગ્યને ઢોષ લગાવતી અને પશ્ચાતાપ કરતી કે મારાજ કારણે આ ઉપદ્રવ થઈ રહ્યો છે. અને આજ અભાગિણીને ખાતર પ્રાણપતિના પ્રાણ આ સમય સંકટમાં આવી પડ્યા છે.

એમજ અનેક પ્રકારની ચિંતામાં જ્યાં વ્યાકુળ થઈ રહી હતી. વળી નિજ હૃદયમાં વીરતાનો આવેગ આવતાં રણમાં પડવાને તત્પર થઈ રહેતી હતી. સાધારણ સ્ત્રીઓની માફક જ્યાં બીકણ અને નિર્જાન નહોતી. ક્ષત્રાણીઓની ધીરતા અને વીરતા જેવી પ્રસિધ્ધ છે તેવીજ ધીરતા વીરતા વાળુ જ્યાનું હૃદય હતું. પરંતુ પ્રેમનો ઢંગજ કંઈક એવો અસાધ્યો હોય છે; તે મહા વીરોના હૃદયને પણ કાયર બનાવી દે છે. અતિ કઠીન હૃદયને પણ પીગળાવી માખણ બનાવી દે છે. આથીજ પ્રાણ વધ્ધબને માટે ચારમવાર વ્યાકુળ ગમ ખાઈ રહી હતી. સ્ત્રીનું હૃદય કાંઈક કાંચર હોય તે સ્વાભાવિક છે જેથી જ્યાને લલ્લામાં લડતા, કપાતા અને તડફડતા મનુષ્યોને જેમ હૃદયકંપ થઈ આવતો હતો. પરંતુ પ્રેમના હૃદયથી જોયા વિન્ન પણ રહી શકતી નહોતી.

થવન સેનાપતિના પડવાથી થવન દળ નાહું. ક્ષત્રિ જો તેની પૂઠ પકડી રાજકુમાર રજપૂત સેનાનીઓને પાછા વાળવા મગો ઘુરેત અહિં જ્યાં ને એકે માર્ગ પર ચોડાંક માણસો આવતાં માણસ થડ્યાં. તેઓને આવતા જોઈ જ્યા ચોંકી અને ગભરાઈ કે દમા-

બાબુ યવનોતું લશ્કર ક્યાંકક છુપાઇ રહેલું તો આવતું નહિ હોય ? આમ વિચારીજ રહી હતી કે એક સૈનિક રથની પાસે ડોળી લઇ આવી પહોંચ્યો અને બોલ્યો—હાલ વિલંબ કરવા સમય નથી. ઝટ આ ડોળી પર સવાર થઈ જાઓ. પહેલાં તો જ્યાં હેરાનીમાં પડી પશુ જ્યાં તે સૈનિકને નિહાળી જાયો તો પહોંચ્યાં-યો કે તે પોતાના કાકા બલભદ્રસિંહનોજ સેનાનાયક છે. પુરત કાંઈ પશુ શંકા વગર જ્યાં રથથી ઉતરી ડોળીમાં બેસી ગઇ. પુરત કહા-રોએ ડોળી ઉઠાવી. જ્યાં અને જ્યાંના માણસો સાથે બલભદ્ર સિંહના સેનાનાયકે દૂર ઉભેલા પોતાના સૈનિકોને લઇ જંગલની વાટ લીધી. આ સમય જ્યાંએ એવું વિચાર્યું કે જો હું આમજ નિકળી ગઇ તો પ્રાણનાથને મારી કાંઈ પશુ સુધ નહિ મળે. આમ વિચારી જ્યાંએ એક વિશ્વાસુ સેવકને ત્યાં રાખ્યો અને કહ્યું કે રાજકુમાર આવે ત્યારે એવો સંદેશો આપ કે જ્યાં પોતાના કાકા બલભદ્રસિંહને ત્યાં જોસલમેર ગઇ.

ડોળી પર બેઠેલી જ્યાં અફસોસ કરતી હતી કે હે ઇશ્વર ! હું કેવી હિંનભાગ્ય છું. શું મારા ભાગ્યમાં કેવળ દુઃખજ દુઃખ છે ? હાય ! પિતાજી દીક્ષીમાં કેદ થયાના સમાચાર સાંભળી હું ધરથી ચાર નજર થવા ન પામી. આ સમય તો હું આમ ન ચાલી નિકળી હોત તો જરૂર આર્ય કુળની મર્યાદા વુટત. કેમકે વીરવ-દ્વભથી હું નિર્વિકલ્પ મળત. જ્યાં સુધી મારો એનાથી પરિણામ ન થાય ત્યાં સુધી મને શો અધિકાર છે કે રહેજ તેનાથી વાત પશુ કહું ! મેં તો આવું વિચારી લીધું પરંતુ કાણ જાણે આ દુર્ભાગી આપત તે શું વિચારશે ? ગમે તે વિચારો હાલ આમાં મારું

શું ચાલી શકે ? જો આમ ધ્યાન આપું છું તો ચિત્તમાં અનેક સંકલ્પ વિકલ્પ ઉઠે છે. કાકાને ત્યાં ચાલી તો છું પરંતુ શું ખર્ચ ત્યાં શી શી વીતશે. કેમકે મારી કાકી કે જેણે મારી માતા મરી નિકળી ત્યાં દુષ્ટ યવનોએ મને ઘેરી. કાણ જાણે કોના પુત્ર્યથી કુંવરીજીએ આવી મને દુષ્ટની જાળથી છોડાવી અને આ તરફ જવાનું થયું. વાહરે ભાગ્ય ! જે પ્રાણનાથે મને પાપીના પંજાથી છોડાવવામાં મદદ કષ્ટ સહન કર્યું, અનહદ વીરતા કરી તેનાથી મારી જવાથી મને પાળી હતી, પોતાની પુત્રીથી અધિક સ્નેહ જે મારા પર રાખતી હતી, એવી રીતનાં લાડ લડાવ્યાં કે માતા પણ શું કરે તે મારા કમભાગ્યે મૃત્યુ પામતાં કાકાએ નવીન લગ્ન કર્યું છે આ મારૂં દિન ભાગ્ય નહિ તો બીજું શું ? નવીન કાકી મારાથી કેવો વર્તાવ કરશે હું શું જાણી શકું. અરે ! આ દુર્ભાગિનીને હેતુ કાકાને તો કાંઈ કષ્ટ નહિ આવી પડે ? કેમકે હું જ્યાં જ્યાં જઈશ ત્યાં ત્યાં મારૂં ભાગ્ય સાથેને સાથેજ ચાલશે. ઠીક સર્વની અવધિ છે તો શું મારા આ દુર્દીનની અવધિ નહિ હોય ? અવશ્ય હશે. આમ અનેક તર્ક વિતર્ક કરતી જ્યાં એ જંગલની વાટ ઓળંગવા માંડી.

પ્રકરણ ૬ હું. બાદશાહને બગડી બાણની જાણ.

પ્રાતઃકાળનો સમય છે. સૂર્ય બગવાનના આગમનને માટે પ્રકટિ દેવિના કાંઈક વિચિત્ર ઢંગ રંગ થઈ રહ્યા છે. આકાશ સ્વચ્છ થઈ રહ્યું છે. દિશાઓમાં સ્વચ્છતા છાંઈ છે. પૂર્વ તરફ લાલ લાલ ધારાઓ પડી રહી છે. જેની પ્રતિ ભાષામાં એવી શોભા આપી રહી છે કે જાણે મૂર્તિમાન સૂર્ય દેવ પ્રાતઃસ્નાન માટે જળમાં

કુખ્યા છે વૃક્ષોના પક્ષ્વપર વિચિત્ર ઝમઝમાટ થઇ રહ્યો છે. રાત્રીનાં શીશીર છુંદો ઘાસ અને ગુલ્મ પાનીપર મોતીની બ્રાન્તી આપી રહ્યાં છે. નાની નાની ચકલીઓને કાણુ જાણે શું એ પ્રાપ્ત થયું છે કે આનંદ અને અભિમાનથી કીલ કીલ રવ સાથ એક ડાળીથી ખીંછી ડાળીપર અતિ ચંચળતાથી કુદી રહી છે. જાણે પ્રકૃતિ દેવિએ પ્રાતઃકાળની દરબારનો બદોબસ્ત એનેજ સોંપ્યો છે. જળની અંદર અરણ્ય લાલિમાની તેજસ્વિતાપર રકતા ભ્રમથી માછલીઓ લોહુમ થઇ પાણીના પરપોટાપર મોં મારી ગુલાંટો ખાઇ રહી છે પ્રાતઃસ. મીર સુગંધિત પુષ્પ પરાગમાં પ્રાતઃસ્નાન કરી મસ્ત રૂપે ટહેલતો હોય તેમ મધ્યમ ગતિ ધારણ કરી રહ્યો છે.

દીલ્હીના રાજ ભવનની નિકટ એક તરફ સુસજ્જત મેદાન છે. જેની સન્મુખ એક નાનકડા બાગની વચમાં સરોવર છે. જેમાં ભાત ભાતના કમળો વિકસેલા છે. તે સરોવરના તટપર આરસ-પથ્થરનાં પગથીયાં જડ્યાં છે. જ્યાં એક જડાવ આરામ કુર્સી પર અર્ધ લોટેલો બાદશાહ અદ્વાઉદ્દીન હુકકો પી રહ્યો છે. અને પાણીની તરફ જોઇ રહ્યો છે. જેવાવાળાને તો એવુંજ બાન થાય છે. કે તે જળ લીલા જોઇ રહ્યો છે. પણ નહિ તે તો એજ જોઇ રહ્યો છે કે જેને પોતાનું મન જોઈ રહ્યું છે શું મનને પણ આંખો છે? જો જીનને આંખો હોત તો એની એવી દશાજ કેમ થાત? ગમે તેમ હો. આ સમયે તે બાદશાહનું મન એ રૂપરાશીમાં દાબેલું છે કે જેનો પિતા દીલ્હીમાં કેદ છે જેનો પ્રીતમ કાણુ જાણે કઇ દિશા તરફ ગયેલ છે જે પોતે કાકાને આશ્રયે રહેલ છે કુર્સીની બાજુમાં તલવારની મુઠપર હાથ ટેકાવી ગરદન ઝુકાવી એક મુસલમાન ઉભો

છે. આ મુસલમાન સુંદર જવાન પુરુષ છે. એનો રંગ શેરે, કંઠ લાંબુ મોટાં મોટાં નેત્રા, નાની નાની દાઢી કાંધ સુધી ફેલાયેલ છે, મસ્તક પર દક્ષિણી સેવાનો ફડકો અંગ પર સરખતી અંગરખું કમર-માપે શકંજને પગમાં કામદાર પગરખાં વિગેરેથી ભૂષિત છે તેને બાદશાહે સંબોધન કરી કહ્યું—ખુદાદાદખાં જીએ મંડળગઢનો રાય રત્ન-સિંહ પણ કેવો હડીલો છે. આટલી તખલીફ પામવા ઉપર પણ હજી સુધી તેણે પોતાની હઠ ન છોડી. ઉત્તરમાં ખુદાદાદખાંએ કહ્યું—એ એની ખરેખરી મૂર્ખતા છે. બાદશાહે કહ્યું—પણ આવી હઠ કેટલા દીવસ સુધી ? એને હજીએ ખબર નથી કે મારી ફૌજ મંડળગઢ રવાના થઈ ચૂકી છે. જરા થોભી વળી કહ્યું—હજી સુધી સરકરાજખાંનો કાંઈ સંદેશો મળ્યો નહિ થું કારણ ? ; ખુદાદાદખાં હાથ જોડીને બોલ્યો—આપનું ફરમાન યથાર્થ છે જે ઉચિત જણાય તો સાદણી સવાર રવાના થાય.

બાદશાહ તેના જવાબમાં કાંઈ કહેવા ચાહતો હતો કે ચોપ-દારે આવી યથારીત્તી સલામ કરી કહ્યું—સરકરાજખાંના લશ્કરનો એક સિપાહી ડોઢીપર હાજર છે, આગ્રા હોય તો અંદર લાવું. બાદશાહે આવવા દેવા ઇશારો કર્યો. આગ્રા મળતાંજ ચોપદારે તે ને ખડો કીધો, તે પર બાદશાહની નજર પડતાંજ તેણે જમીન સુધી નમી હાથ જોડી કહ્યું—પુત્રિનાથ અમે સરદાર સરકરાજખાંની સાથે મંડળગઢ જતા હતા મંડળગઢ થોડે દૂર રહ્યું હતું ત્યાં એક જંગલી પહાડી મળી છે પહાડી અતિ વિકટ હતી. રાત પડવાને લીધે અમે ત્યાં પડાવ કીધો અરધી રાતે સરદારને સાહેબને ખબર મળી કે સામેની પહાડીપર કેટલાક લોકો જનાની સ-

વારી સાથે મુકામ કરી રહ્યા છે અને સંદેહ રહે કે છે કદાચ તે લોકો ચિતોડીયા છે. એટલું સાંભળતાંજ સરદાર સાહેબે તેઓને જઈ ઘેરી લીધા ને પુછ્યું કે રથપર કોની સવારી છે ? જવાબ આપવા તેઓએ આનાકાની કરી સવારી જાણવા બાબત એટલે સુધી હુંજત વધી પડી કે સરદાર સાહેબે રજપુત સેનાપતિને એક જખરો આંચકો મારી નીચે પાડ્યો. રજપુત સરદારના પડવાથી જંગતો થઈ ચુક્યો હતો તુરત રથમાંથી જવાબ મળ્યો કે હું મંડળગઢના રાજાની પુત્રી છું હજી સિપાહી આ વચનો પુરી રીતે ખોલે છે કે બાદશાહ ખુશી પર એકદમ ઉઠી બેઠો. હાથથી હુકકો છુડી પડ્યો અને બોલ્યો—શું પરદો ઉઘડ્યો હતો ?

સિપાહી—નહિં પરદોતો નહોતો ઉપડ્યો ખીતરથીજ એણે કહ્યું હવે સરદાર મહેરબાને એને વાતોથી એવી ખુશી કરી એવી ખુશી કરી કે તે અમારી સાથે આવવાને રાજ થઈ ગઈ.

બાદશાહે—હેં !

સિપાહી—જી હા જહાંપનાંહ ! સરદારે પોતાનો એવો રાજ જમાવી દીધો હતો અને જહાંપનાહના પ્રનાપનો પ્રત્યક્ષ પરચો મળ્યો કે કોઈથી મૌન્યપણ સિવાય કાંઈ પણ બની શક્યું નહિ એ સમયે થોડીક રાત બાકી હતી અમે બધાઓ જેમના તેમ કમર બાંધેલા-જ ખડા રહ્યા જ્યાં પ્હો ફાટી કે રાજ કુમારીને સાથે લઈ પહા-ડીની નીચે ઉતરવાં માંડ્યુ. ઉતરીજ રહ્યા હતા કે સામેથી ધુળનો એક ગભારો નજરે પડ્યો- અમે તો એને જંગલી આંધી માની હતી પણ સરદાર સાહેબની એવી તેજ બુદ્ધિ કે અમને ચટ ત્યાંજ રોકી દીધા એટલામાં જંગલમાંથી રજપુતોનો એક રસિયો આવી

પહોંચ્યો રિસાલો શું ! આવશ્ય બાદરતુ એક વાદળ હતું રજપુત સરદારે કહ્યું કે રથને છોડી દો, બસ આ ઉપર લડાઇ છેડાઇ ગઇ ખુબ તલવાર ચાલી રજપુતોના છકકા છુંટી ગયા, કઇવાર એમના કદમ ઉખડી ગયા પણ ક્યાં સુધી ? પહેલાં તો તે લોકો અમારાથી ગણત્રીમાં ધણાજ વધારે હતા. બીજૂ અમે પેદલ તેઓ સવાર ? છેવટ અમારા સરદાર લડતાં લડતા એમના લશ્કરની વચ્ચે વચ્ચે જઇ પહોંચ્યા એ કાફરોએ એમને એકલા જાણી ઘેરી લીધા એવે મામલો જોઇ અમે પોતાના ગ્રાણીની મમતા છોડી એવા લડ્યા કે જેમ દીવાપર પતંગ ? જેતા જેતામાં આપણા ફેણ જવાનો સર્વ ત્યાંજ કપાઇ ગયા અમે બે ચાર અહિં સુધી સમાચાર પહોંચ્યાડવા ખાતરજ લડતા લડતા આવી પહોંચ્યાં.

બાદશાહ—એ બતાવી શકશે કે તે લોકો કોણ હતા.

સિપાહી—સંભળાતું હતું કે કોઇ કુમાર છે, કંઇ ખુલાસો હાલ નથી મળ્યો મળે ક્યાંથી ત્યાંતો આવતાંજ ઝનાઝન થવા માડી ત્યાં !

આટલું સંભળતાંજ બાદશાહની આકૃતિનો ભાવ બદલાઈ ગયો ઉત્તત લલાટપર આડી અવળી લીટીઓ પડી ગઇ, નેત્રોમાં રતાશ આવી ગઇ, નસકોરાં ફરકવા લાગ્યા, ક્યારેકતો મુછો મરડતો ક્યારેકતો હોટ કરડતો ક્યારેક દાઢી પકડતો ક્યારેક આંગળી પર હડપચી રાખતો તીરછી નિગાહથી ઉપર જોતો ક્યારેક વળી પ્રથિવ ભણી જોતો. છેવટ કાંઈકે સોચતો સોચતો મ્હેલ અંદર કોઠમાં કહેતો ચાલ્વો ગયો કે—રત્નસિંહ હજૂરમાં હાલ હાલ હાજર થાય,

પ્રકરણ ૭ મું, રત્નસિંહનો શોકડો જવાબ.

બાદશાહ એક અત્યુત્તમ માદી તકીયાપર બેઠેલો છે. આઠ દસ પ્રવાન મુસાહેબો પોત પોતાના આસનપર બેઠેલ છે. સર્વમાં રાય રત્નસિંહની ચર્ચા ચાલે છે. એવામાં ચોબદારે આવી અર્જ કરી—રાય રત્નસિંહ હાજર છે. બાદશાહે આવવાનો ઇશારો દેતાંજ ચોબદારે રાય રત્નસિંહને લાવી દરબારમાં હાજર કર્યો. એનું આવવું થતાંજ બાદશાહે જરા તકીયા પરથી ઉઠી સીધા થઇ સલામ લઇ તેને એક આસન પર બેસવા કહ્યું. રાય રત્નસિંહની અવસ્થા લગભગ પચાસ વર્ષની હશે. લાંબું કદ, ઓરો રંગ, ટેડી બ્રકુટિ, ફહેલાતી ગંગા જમની ડાઢી, લાંબી મૂછો, નીચેથી કાંધક પ્હોળું સીધું નાક, પુષ્ટ હડપચી, લાંબી ગરદન, ઉંચી કાંધો પ્હોળો સીનો વિગેરે સર્વ અંગો સુડોળ અને હુષ્ટ પુષ્ટ શિરપર ઉદેપુરી પાધડી, ખુલતો પાચળમો, લાંબુ અંગરખું બનારસી કમર બાંધ જેની આગળ બન્ને છેડા ધુંટણ સુધી લટકી રહ્યા હતા, હથીઆર વીના પણ જેના મ્હેરા પર વીરના ઝલક આવી રહી હતી. આવીને તે વીરાસને બેઠો. આ વીર પુરૂષને જેતાંજ સર્વ આપસ આપસમાં કાના કુસી કરવા લાગ્યા. થોડીક ક્ષણો ઉપરાંત રાય રત્નસિંહે નમીને પૂછ્યું મને શી આગ્રા છે! બાદશાહે કહ્યું—કહો આટલા દીવસોમાં આપે મારા સલામનો શો જવાબ વિચાર્યો? મને ઉમેદ છે કે આપ એ બાબતમાં રાજ થશો. રત્નસિંહે ફરી નમીને કહ્યું—મેતો પ્હેલાં પણ અર્જ કરી છે અને હાલ પણ એજ અર્જ છે કે પર-એશ્વરે આપને દુનિયાના માલિક બનાવ્યા છે તે ઇનસાફ કરવા,

નિર્જાની રક્ષા કરવા, કુટુંબ ઇમાન કરવા નહિં કે મરજી મુજબ અકૃત્ય કરવા. આ સાંભળી કંઈક અકૃતિ એકવી બાદલાહે કહ્યું કાંતો આપે મારા કહેવાપર ખુસ્તો વિચાર નથી કર્યો. નહિં તે હજી સુધી આવી રીતે વાત ન કરત. મને તે હો હાલ પણ ફરીથી આંખને કંઈ છું કે આપ બધા દીનથી ધર છોડી નાહક તકલીફ ભોગવો છો તે ન ભોગવતાં આવને આવ આ વાતનો ફેસલો કરી નાંખશો.

રત્નસિંહે કહ્યું—લડીને મરી જવું, અસીમ સાહસ કરવું. વીરતાની પરકાષ્ટ બતાવવી, મુશ્કેલી મો ન મોડવું; સરભગતની રક્ષા કરવી, અને પોતાની ટેક નિભાવવી. વિએરે વાતો જેવી ક્ષત્રિ જાત માટે દેહ જાત સ્વભાવ છે. તેવીજ પોતાના ફળમાં કલંક ન લાગવો. દેવાની વાત એ સ્વભાવામાં અધિક છે.

બાદશાહે—શું મારી હરીફાઈ કરી આપ આપની ટેક નિભાવવા ઉમેદ રાખો છો !

રત્નસિંહ—મને પૂરો વિશ્વાસ છે કે આપ જેવા બાદશાહથી હઠ વશ કદિ અન્યાય નહિ થાય.

બાદશાહે—અમર આપ જલ્દી આ વાતનો ફેસલો નથી કરતા તો સમ તકલીફ સાથે આપ આપની જાતથી કામ ધોવો છો ખમર એક માસની મુદત વધારે આપું છું.

આટલું સાંભળી વૃત્ત રત્નસિંહ તો સલામ કરી સિદ્ધાચ મળે પરંતુ બાદશાહે પોતાના મુસાદેખને કહ્યું કે અત્યાર સુધી એ રજપૂતને પોતાના ધરખારની ભુકાઈ સિવાય વધારે તકલીફ નથી પડી. જ્યાં સુધી એને પુરેપુરી તકલીફ નહિં આપવામાં આવે ત્યાં

સુધી ઠાઠ વાતે પોતાની હઠ તજશે નહિં. એક મુસાહેબે કહ્યું— તકલીફ એવી બલા છે કે શેરને બકરી બનાવી આપે છે. એ પર બાદશાહે કહ્યું કે પ્રથમ જેલદરોખાને સમજાવ્યું જામ કે રામ રતન-સિંહને હાલ તુરત એવી તકલીફ ન આપવી કે જેવી કેદીઓને અપાય છે. અને બીજી વાત એ છે કે થોડીક ફેજાની સાથે સરક-સજાખાને જયાને લાવવા માટે મંડળમદ મોકલેલ તેને જયા રસ્તામાં મળી અને ગુમ થઇ તે તમારા જાણવામાં આવેલ છે તેથી હવે એ વિચારવાનું જરૂરનું છે કે હાલ જયા ક્યાં છે તે જાણવા કુપી રીતે થોડાક જાસૂસો રાજપૂતોના અને મંડળમદ તરફ રવાના કરવા.

પ્રકરણ ૮ મું. જયા પર જાણ.

જેસલમેરમાં બલબદ્રસિંહ નામનો એક મદપતિ જાગીરદાર હતો. રતનસિંહને સજામાં તે બાંધ થતો હતો. એ બન્નેમાં પરસ્પર એવો સ્નેહ હતો કે સહોદર બાંધમાં પણ તેવો સ્નેહ કમ હશે ? રતનસિંહ ધણીવાર જેસલમેર જતો હતો અને સહ કુકુંબ ત્યાં અઠવાડીયું પખરાડીયું રહેતો હતો. એવીજ રીતે બાળમદ પણ રતનસિંહને ત્યાં મંડળમદ જતો અને રહેતો હતો. જેવો એ બન્ને બાંધઓમાં સ્નેહ હતો તેવાજ બન્નેની ઓંચોમાં પણ હતો.

બાળમદસિંહને કાંઈ પણ સંતાન નહોતું. રતનસિંહને માત્ર એક પુત્રીજ હતી. જે આપણી નવલ કથાની નાહિકા છે. જે સમયે જયાની પાંચ છ વર્ષની ઉંમર હતી તે સમયેજ તેની મા એવી રોમ ગ્રસ્ત થઈ કે દીન પ્રતિદીન જીવનની આજ્ઞા ખટવા લાગી પોતાની આવી અવસ્થા જોઈ બલબદ્રસિંહની પાંખે બેલાવી પોતાનો અન્તિમ સમય જાણી જયાને તેની ગાદમાં પ્રોંધી બેઠી-

જહેન! આને પોતાની પુત્રી જાણી પાળજે. હું તો આ મિથ્યા માયા મય જગત ત્યાગી જાઉં જો પુત્રી જીવશે તો મારી નિશાની રહેશે અને તેને જોઈ તમને મારી માદી બની રહેશે. બલભદ્રસિંહની સ્ત્રીએ જ્યાને તેવાજ લાલન પાલનથી રાખી કે જેવી તેની માતા રાખતી, દૈવચોગથી જ્યાની અવસ્થા જ્યારે દસ પંદર વર્ષની થઈ ત્યારે બલભદ્રની સ્ત્રીએ જ્યાની સગાઈ પોતાના હાથથીજ રત્નસિંહના અભિપ્રાયથી પોતાના મોસાળમાં અજમેર કરી આપી. ત્યારબાદ થોડાક દીવસોમાં પોતે મરણ પામી. એના મૃત્યુથી રાજ રત્નસિંહે જ્યાને મંડળગદ બોલાવી લીધી ત્યારથી જ્યા પોતાના પિતાની સાથેજ રહ્યા કરતી હતી. બલભદ્રસિંહે પોતાનો ફરી વિવાહ કર્યો ત્યારથી જ્યા ફરી જેસલમેર ગઈ નહોતી, પરંતુ જ્યારે બલભદ્રસિંહે જાણ્યું કે દીલ્લીપતી ચવન બાદશાહ અદ્વાઈદીન જ્યાના રૂપની તારીફ સાંભળી એવો વિમોહિત થઈ ગયો છે કે જ્યાને મેળવવા ખાતર રાજ રત્નસિંહને કેદ કરી રાખેલ છે અને જ્યા મંડળગદમાં એકલી પડી છે આ મામલામાં ઉચિત જાણી પોતાના સેનાનાયકને મોકલ્યો, પછી જે પ્રકારે જ્યા જેસલમેરમાં આવી તે પ્રિય પાઠકો જાણી ચુકેલ છે.

જ્યાને બલભદ્રસિંહને ત્યાં આવ્યાં થોડાક દીવસો થયા કે વિકાનેરનો રાજકુમાર સુચેતસિંહ જે બલભદ્રસિંહની સ્ત્રી વસંત-કુમારીને સગાઈમાં બાંધ ચૂકો હતો. તે કોઈ કાર્ય માટે જેસલમેર આવ્યો; અને જ્યાની રૂપ માધુરીમાં મુગ્ધ બન્યો. એક દીવસે એણે પોતાની જહેન વસંત કુમારીને કહ્યું કે શું તમને એ અજર નથી કે દીલ્લીનો બાદશાહ અદ્વાઈદીન જ્યા પર એવો વિ-

મોહિત થઇ ગયો છે કે જ્યાને મેળવવા માટે જ્યાના પિતા રાય રત્નસિંહને તેણે કેદ કરી રાખેલ છે અને જ્યાને ગ્રામ કરવા અનેક ચત્ન કરી રહ્યો છે. ભલા જ્યારે એ પત્તો મળશે કે બળભદ્રસિંહિ પોતાને ત્યાં જ્યાને છુપાવી રાખી છે ત્યારે તે તમારી શી દશા કરશે ? બહેન જરા તે તો સોચો. શું શાહી ફોજ અહિં નહિં ચડી આવે ? એ સમયે પછી કોનો આશરો શોધશો ? વિચાર વિના તમે આ સારું નથી કર્યું. હજી પણ બાંજી બજડી નથી. ઉચિત છે કે હજી કોઇ એવો ઉપાય કરો કે જેથી બાદશાહના કોપાન્ગિની જવાળા તમારા સુધી ન પહોંચે.

આ વાતને સાંભળી વસંત કુમારીના તો પ્રાણજ સુકાઇ ગયા અને બોલી—ભાઇ તમે ભણી સુચના આપી. હમણાંજ એને બોલાવી કહ્યું છું કે જ્યા બહાને અહિંથી કોઇ પ્રકારે બચાવી કાઢો. પરંતુ ભાઈ! એતો બતાવો કે આ વિપદ કાળમા તેને કેવે પ્રકારે અને ક્યાં કાઢવી ? એકતો તમારા બનેલી ને રાય રત્નસિંહથી ભાષનો સંબંધ છે. બીજું બચપણથી જ્યા અહિં પળી છે તેથી એના પર પણ તેનો પ્રેમ છે. ત્રીજું એ કે શાહે જ્યાને અહિંથી કાઢી એનું બહેતર કરીશ તો પણ દુનિયા કહેશે કે શોકની પાળેલી હતી ના! આવી રીતે જ્યાને અહિંથી કાઢવામાં અગવડતા છે. હવે જેમ તમે કહો તેમ કરું. આ વાત પર વસંત કુમારીની દાસી જમનાએ કહ્યું—એવું ન થાય કે જ્યાને કુંવરજી સાથે પરણાવી અપાય ? ગુપ્તગુપ્ત પરણીને લઇ જાય તો બાદશાહનો પત્તો પણ લાગે બધું કામ બની જાય અને કોઇને માફ પણ ન લાગે વસંત કુમારી હસીને બોલી—જમના ? તે વાત તો બહુજ સારી

કરી જ્યાં જેવી સુંદર સૂઝ મળતી કંઈ છે વસંત કુમારીના શ-
બ્દોપર ખુશી થઈ સુચેતસિંહે કહ્યું—તમે ઠીક તાલ મેળવ્યો મા-
મની બધા બંદર પર તથાપિ જે આરાપર બધા આવતાં તમારાપરની
બધા દુર થતી હોય તો તેસ કરવામાં હું અવિરકાર કરતો નથી.
પરંતુ જે કરો તે શીધુ કરો. કારણ કે આ સામાન્ય આપદ નથી
જ્યાં બાદશાહને ખૂબ મળી કે જ્યાં જે સલમેરમાં છે પછી આ-
શ્ચ નથી કે બાદશાહ બલભદ્રસિંહને દીલ્લી બોલાવ્યા વિના રહે.
અને ત્યાં બોલાવી જે ન કરે તે થોડું બાળ બગડ્યા પછી અ-
મારું કયું કાંઈ પણ આશ્ચર્ય નહિ.

આટલું કહી સુચેતસિંહ ખુશીના પુર બહાર સાથે આપ્યો
ગયો. પુરંતુ વસંત કુમારીના પેટમાં ચુકા કુદવા લાગ્યા તેણે
તુર્ત જમના દાસીને ઠાકાર બલભદ્રસિંહને રાણી વાસમાં બોલાવી
લાવવા બોલવી.

પ્રકરણ ૯ મું—એકલા પડેલાના આલાપો

પ્રથમ રત્નસિંહને જે જેલની આગા થઈ હતી તે જેલમાં
તેને શારિરિક કોઈ વિશેષ કષ્ટ નહોતું તે માનસિક હવડ પરંતુ
જ્યારે થોડાક દિવસો વિત્યાબાદ બાદશાહે રત્નસિંહને રૂબરૂ બો-
લાવી મરજની મામણી કરી અને ચોતાની મામણીનો સામા તરફથી
સુકો જવાબ મળ્યો ત્યારે બાદશાહે પોતાના મનમાં નકકી કરી લીધું
કે જેમ અને તેમ રત્નસિંહને કેદની કઠિન માતના આપવી થશે
છે. ત્યારથી રત્નસિંહને કષ્ટ પડવામાં ન્યૂનતા ન રહી.

જેલ દરોજો અને જેલવાળા પ્રથમના આરડામાંથી ટાકી

ખીજ સ્થાનમાં લાઇ ગયો તે સ્થાન બહુજ ખીલામણું હતું કંઇક દરવાજાઓ વટીને જવાય તેવું અંધેર ભોંયરું હતું કેવળ મખ્યા-
ન્હ સમયે સુર્યના કીરણો પ્રવેશ કરી શકે તેવું હતું. તેવીજ રીતે
અદ્ય વાયું સંચાર હતો. ખીલાવવા માટે એક ફાટી તુટી ચડાઇ
એક માટીનું જમપાત્ર તેવુંજ ભોજન પાત્ર હતું દીન રાત એકલા
પડ્યા રહેવા સિવાય. ખીજુ કામ નહોતું. કેવળ ભોજન પાણી
દેવા માટે એક શખ્સ અંદર આવતો હતો તે પણ અણુધટતી
સલાહ આપી દુખમાં ઉમેરો કરતો હતો. વારે વારે કહેતો હતો
કે બાદશાહને તમારી તનવા પરચાવી આપશે તો તમારા બરા-
બર બુલંદ નસીબશાળી કોઇ પણ નહિ અને તમારી પુત્રીના
સુખની સીમા નહિ રહે. હજુ તો બાદશાહ હિતચિંતક રહીને મા-
મણી કરે છે, પછી બળ પુર્વકે પોતાની ઇચ્છા પુર્ણ કરશે તે સ-
મયે પશ્ચાતાપ સિવાય કાંઇ પણ તમારા હાથમાં નહિ રહે. ઇત્યાદિ
વાક્યો કહી તે જતો રહેતો, પુનઃ રત્નસિંહને એજ દીન અને એજ
રાત પાઠકો પોતેજ વિચાર કરશે કે આવી માઠી દશામાં રત્નસિંહ
ના દીવસો કેવી કઠણાઇથી સુતતા હશે ! અને એના ચિતની કે-
વી સ્થિતિ હશે ?

જ્યારે આ કઠિન કેદમાં આવવું થયું ત્યારે રત્નસિંહે પ્રથમ
એ ચાર દીનતો અનજળ ન લીધું પરંતુ પરમેશ્વરની કેવીજ વિ-
ચિત્ર માયા છે કે આ—દેહને જેમ સુખ મળે છે તો સુખ સેવે
છે તેમ દુખ મળે છે તો તે પણ સેવે છે બેદ એટલોજ છે કે સુ-
ખના દીવસો વિતતાં વિલંબ નથી થતો અને દુખના દીવસો
બહુ લાંબા જણાય છે, દીન રાત તો પોતાનાજ પ્રમાણથીજ ચાલ

છે, પરંતુ સુખીયાને નાના અને દુખીયાને મોટા જણાય છે.

એ ચાર દીવસ પછી આધિન થઈ રત્નસિંહે બેઠેલ અધપ કે જાળ બાજરીનો રોટલો અને તેવીજ દાળ ખાવા માંડી મહાકષ્ટથી જેમ તેમ તેણે કુધાની નિવૃત્તિ કરી, પરંતુ જેમ જેમ દીવસો વ્યતિત થતા ગયા તેમ તેમ પ્રાકૃતિ બદલાવા લાગી એટલે સુધી કે એક નિરટ ભોજનને માટે સમયપર ઉતકંઠા થતી બધા પેટની અગ્નિ તો નિવૃત્ત થઈ જતી પરંતુ પોતાની પુર્વાપર અવસ્થાની સ્મૃતિએ અહરનીશ હૃદયને વીંધી વીંધીને ચાળણી બનાવી દીધું ક્યારેક તો રત્નસિંહ ગભરાઈને નાસી જવામાં હતો. પરંતુ નિકળવાને પોતાને અસમર્થ જોતો ત્યારે બાગ્યને દોષ બેસી જતો ક્યારેક આત્મહત્યા કરવાની ચ્હાતો પણ આ પ્રાણની એવી અંધ મમતા છે કે ચાહે તનમન પર કેટલુંએ અસહ્ય કષ્ટ હોય. ચાહે પ્રાણ પંખેર તનમનના પીંજરાથી ઉઠી જવાને અત્યંત વિહવળ હોય તો પણ ભવિષ્યની કલ્પનાઓ ચિત્તને એવી પ્રભોદે છે કે બસ હૃદય એમાંજ મગ્ન બની આત્મ હત્યાની સુધસુધ ભૂલી જાય છે. ક્યારેક ક્યારેક એવી કલ્પનાઓ થતી કે કદિ કોઈના એક સરખા દીવસો રહે છે ? ન જાણે આ સમયે ક્યા મૃદાની કુદશા આવી છે કે આવું દુઃખ ભોગવી રહ્યો છું કોઈ દીન આ અવસ્થા કરી જશે હૃદયરની જેવી ધમ્મા. ચાહે તે અવસ્થામાં મનુષ્યને તે રાખે સર્વ સહન કરવુંજ જોઈએ. મનુષ્ય જાત કોણ છે ? શું કરી શકે છે ? ક્યારેક પોતાના પૂર્વજ કર્મોને દોષ આપી કહે કે પરમેશ્વરેતો મને રાજકુટુંબમાં જન્મ આપ્યો. સર્વ પ્રકારે મને સુખીયો બનાવ્યો. આ વખતે હું જે દુઃખ અનુભવી રહ્યો છું તેમાં પરમેશ્વરનો શો

દોષ ? જરૂર પૂર્વનાં પાપ છે. અમર હું જે હઠ કરું છું તેનું પ્રતિ-
 ફળ છે. વા ઇશ્વરને આ સમયે 'આપુંજ મંજુર છે. આજ જે
 બાદશાહનું કહ્યું માની હઠ છોડી દઉં અને જ્યાનો ડોલો બાદશાહને
 આપું તો પછી મને દુઃખ શાનું ? પહેલાંથી પણ વધારે સુખ મળે.
 આજકાલ જે આખા ભારત વર્ષનો સ્વામી છે. મોટા મોટા રાજ
 મહારાજા જેને આધિન છે. હું નાહક એના કહેવાપર હઠ કરી
 રહ્યો છું. જ્યારે ગીતામાં કહ્યું છે કે “ નરાણામ્નરાધિપ ”
 પછી આમાં હિંદુ અને મુસલમાન શું ? સૌયવું જોઈએ કે સત્ય
 શું છે ? જ્યારે હું બાદશાહને કન્યાદાન આપીશ ત્યારે બાદશાહના
 પ્રતાપે મારી કેટલી ધનીષ્ટાતા થઈ જશે ? તે સમયે મારા માન
 સનમાનની પણ કેટલી વૃદ્ધિ થઈ જશે ? પછી બત્રા કોનાથી એવું
 સાહસ થઈ શકે કે મને નીચ ગણે. મોંપર તો કોઈ કાંઈ પણ કહી
 શકશેજ નહિ, કદી પુઠં પાછળ કોઈએ નિંદા કરી તો પણ શું ?
 પુઠં પાછળ કોણ કોની નિંદા નથી કરવું ? ધનના બળથી અકુલિન
 કુલીન થાય છે મારું કાંઈ પણ બગડશે નહિં બલકે પહેલાંથી અ-
 ધિક પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત થશે. જન્મમાં એવું કયું ફળ છે કે જેને
 કંઈને કંઈ કલંક અગર કંઈને કંઈ ઠાગ લાગ્યો ન હોય.
 માનો કે યવનને કન્યા દેવાથી બત્તીવાળા મને છોડી દશે. બલે
 છોડી દે, પણ જ્યારે મારો બાદશાહપર આવો મોટો અહેસાન થ-
 શે ત્યારે બાદશાહ કોણ જાણે કેટલાય અહેસાન મારા પર કરશે.
 સર્વને ધન અને પ્રશુતાની પાસે હાર માનવી પડે છે. આજ કદિ
 મને કલંકી કહી મારી હલકાઈ કરશે. તો કાલ જ્યારે મારી પ્રશુતા
 વધી જશે હું અખુટ ધન સંપત્તિના મૌલિક થઈ જઈશ, લો-

કની સીપારસ બાદશાહ સુધી પહોંચાડવા શકિતમાન બનીશ ત્યારે શો સંભવ છે કે લોકો મારી હલકાઇ કહે ! પછી તો હું લોકોની હલકાઇ બતાવીશ, અને લોકો મને મળવાથી પોતાને ધન્ય માનશે. પુત્રી જ્યાંને જગદીશ જેવું રૂપ આપ્યું છે તેવા ગુણો પણ આપ્યા છે. બચપણમાં તેની મા મરી ગઇ કેવાં કેવાં કષ્ટો સહી લાડથી મેં તેને ઉછેરી છે. જે સમયે તે સુખી થશે તે સમયે તેને સુખી જોઈ કેટલો આનંદ થશે. પિતાનો ધર્મ છે કે કન્યાને એવે સ્થળે આપવી કે જ્યાં સુખ પામે. ત્યારે બહા બાદશાહથી અધિક સુખ બીજે ક્યાં મળશે ? મુખ્યત્વે તો એજ વિચારવાનું છે કે હું મારી હઠથી નહિ આપું અને તે બળાતકારે લઇ લેશે. અવશ્ય એવું થવુંજ છે. ત્યારે તો હું કોઇ રીતનો ન રહ્યો. હવે જ્યાંની મરજી શી છે તે બધુવાની જરૂર છે જો તે રાજા અથવા કશુંલ કરે તો તો ઠીક, કદિ જો તે બાદશાહથી વિવાહ કરવા ના કશુંલ અથવા તો અવશ્ય મુરકીલ પડશે. પરંતુ તે એવું કેમ કરશે ? શાહ અઘાઉદ્દીનમાં ધન યૌવન રૂપ પ્રભુતા અને પ્રેમ આદિ સર્વ વાતો છે. અને એ ગુણોપર બીજી સ્ત્રીઓ પ્રેમ પણ કરે છે. કેવળ એક પ્રેમજ એવો ગુણ છે કે માહે કાંઇ પણ ન હોય તોપણ તે સ્ત્રીઓને વશ કરવાને પુરૂષનું એક અમોઘ હથિયાર છે. સંદેહ એટલોજ છે કે તે દીન જ્યારે ભોજન લઇને બોલાયુ આવ્યો હતો અને તેણી જ્યાં અને સરસરાજખાની વાતો કહી હતી તે પરથી તો ખ્યાલ આવે છે કે જ્યાંનો વીરસિંહપર અલ્પરામ હોય તો આશ્ચર્ય નહીં કેમકે કાંઇક તો પહેલાંથીજ એના હૃદયમાં પ્રેમનું બીજ જામી ગયું હતું. બીજું એણે અને નેત્રોથી

જેમ પશુ લીધો. ત્રીજું એના પ્રેમ પરિપૂર્ણ ઉપકારથી કાંઈકને કાંઈક પ્રેમ જરૂર વૃદ્ધિ પામ્યો હશે. અને એમ પણ છે કે આર્યકૃણ લલનાઓને પતિવ્રત ધર્મની મમતામાં ત્રિસુવનનું સુખ તૃણવત્ છે ધન્ય છે આર્ય કામને કે જેની અમળાઓ આવી થાય છે.

આ શબ્દ સાંજળતાંજ રાય રત્નસિંહની મુખાકતિ એક સાથે જ બહલી ગઇ. આંખોમાં પાણી ભરાઇ આવ્યું. આખા શરીરમાં રોમાંચ અને પસીનો થઇ ગયો. વારંવાર કંપ થવા લાગ્યો. હોઠ અને નાકના હોપડાં ફરકવા લાગ્યાં અને મગજમાં એવી ધુમરી આવી કે એક લાંબો શ્વાસ ખેંચી પોતે ધડ દઇ ઉઘે કાંધ ધડ દઇ પછાડ ખાઇ પડ્યો થોડીવાર સુધી એમને એમજ બેસી પડ્યા રહ્યા પછી એવું કહેતો ઉડી બેઠો થયો કે ધિક્ક છે વારંવાર ધિક્ક જે મારા જીવનને. ક્ષત્રિ કૃણમાં જન્મ લઇ કૃણ ગર્વને અપમાન આપનારને ધિક્ક છે. હા! હું આર્યકૃણમાં અંગારો ઉત્પન્ન થયો. તુચ્ચ સ્વભવત્ વ્યર્થ આત્મ સુખને માટે મારું હૃદય આવું કાયર થયું? જાત્યભિમાન એકીવારે મારા હૃદયથી નિકળી ગયું? જે દુષ્ટ જીવ્હાથી એવા નીચ શબ્દોનો સંસ્પર્શ થયો છે તેવી જીભને આ મુખથી કાપી ફેંકી દેવી યોગ્ય છે. હા! હું આવો કાયર કેમ થયો? શું આર્ય કૃણનું રક્ત મારા શરીરમાં ન કહ્યું? અગર એ રક્તમાં કાંઈપણ દોષ નિશ્ચય થયો? ઠીક છે. શ્વાસમાં કહ્યું છે કે “યાદ્રશી મક્ષયે વક્ત્રં શુદ્ધિમંચતિતાદ્ર પી.” આટલા દીવસથી જે હું ચવનનું અન્ન ખાઇ રહ્યો છું તેથીજ બસ મારી શુદ્ધિમાં વિકાર થઈ ગયો છે: તેમાં કાંઈ પણ સંદેશ નથી. નહિં તો સ્વધર્મ દ્રોહીચવનને, આત્મકૃણ ગૌરવમાન મયોદા સોંપી, તુચ્છ નરવર આત્મ

સુંખની લાલસા કરે? ધિક્ક છે ધિક્ક છે ધિક્ક છે આ મારા કાચર-
ત્વને વારંવાર ધિક્ક છે.

પ્રકરણ ૧૦ મું. બલભદ્ર બહાવરો બન્યો.

બલભદ્રસિંહનું આવવું થતાંજ વસંતકુમારીએ કહ્યું કે જ-
યાને આપે આપણે ત્યાં બોલાવી મંગાવી છે તે ઠીક નથી કયું? કે
દીલ્હીના બાદશાહ અઘાઉદીન તેને પોતાના મહેલમાં રાખવા માગે
છે. એથીજ એણે આપના બાપને દીલ્હીમાં કેદ રાખ્યો છે. જ્યાને
લાવા માટે જાહે પોતાની ફાજ મોકલી હતી જેનાથી પૃથ્વિસિંહના
કુમાર વીરસિંહે લડી, જ્યાને છોડાવી ત્યાંથી લાવી તમે તેને ઘરમાં
રાખી. જ્યારે બાદશાહ બહુશે કે જ્યા આપણે ત્યાં છે ત્યારે
શું તેને આપણા પ્રત્યે વેર નહિં ઉપજે? આપતો જ્યાને લાવીને
નિશ્ચિંત બેઠા છો પરંતુ માઈ તો રક્ત સુકાવા માંડ્યું છે. કોણ જા-
ણે આપે શું વિચારી મૂક્યું છે.

બલભદ્ર—તું શું કહીશ. મને આપેજ એ ચિંતા લાગી રહી
છે. કેમકે મદાંધ બાદશાહ જ્યા પર અત્યંત આસક્ત થઈ રહ્યો છે.
બાપ રત્નસિંહે દુષ્ટને બહુજ કહ્યું પણ એનું પરિણામ એજ આવ્યું
કે સાંભળવા પ્રમાણે તેને કેદ કરવામાં આવ્યા અને સખ્ત સંકેદ
આપે છે. ખરેખર જ્યાને લાવવા એણે ફાજ મોકલી હતી. વીરસિંહે
આવી લડી તેનાથી જ્યાને છોડાવી. આપણા સેના નાયક ધનૈરજીને
તે યુદ્ધ પૂર્ણ થયા બાદ ત્યાં જઈ મહોંઆ જેથી જ્યાને લઈ આવવા
પામ્યા. આવનારી જ્યા તો આવી ગઈ પણ તમારા કહેવા મુજબ
બાદશાહને જો કદિ અહિંનો પત્તો લાગી ગયો તો મોટો ઉપદ્રવ થશે.

ને કામાંધને હાલ લાજ ધર્મ કાંઈ પણ નથી હોય ક્યાંથી ? ત્રિધ-
યજ એવો છે. પ્રથમ તો બાદશાહ રહેજ હડીલા હોયજ બીજું
કામાંધ થવાને લીધે વધારે ઉન્નત થયો છે પણ શું ક્યું નથી ? બ્યારે
બાધ રત્નસિંહના સમાચાર મળ્યા અને જો જ્યાંને આદિ ન બોલાવી
મંભાવત તો જમત કહેત કે રત્નસિંહ બલભદ્રમાં કેવો રનેહ હતો
પણ રત્નસિંહને માથે આક્રમ આવી ત્યારે બલભદ્ર અલગ થઈ ગયો.
અનાથ બાળકોની કાંઈએ ખબર ન લીધી. વિશેષ જ્યાંનો જન્મ
માત્ર મંડળમંડમાં થયો છે. પરંતુ આદિજ લાલનપાલનથી મોટી
થઈ છે. જેથી મારો એના ઉપર ઘણોજ રનેહ થયો છે. શું કરવું ?
સમય મહા કઠિન છે.

વસંતકુંભારી—મારી સમજ પ્રમાણે જ્યાંનાં લગ્ન થઈ ગય
તો સારું છે.

બલભદ્ર—સગાઈ તો થઈજ ગઈ છે. ઠીક પ્રતિસિંહને
હમણાજ પત્ર લખી પૂછાવું છું, તે શું કહે છે.

વસંત—મારી તો એ સલાહ નથી.

બલભદ્ર કેમ ?

વસંત—અજમેરથી જન આવશે ધામધૂમ થશે તે વાત શું
બાદશાહ સુધી નહિં પહોંચે ? એમ થતાં તો બાદશાહથી ઉલટું
વધારે વેર થશે.

બલભદ્ર—તો પછી !

વસંત—મેં તો આમ વિચાર્યું છે કે સુચેતસિંહ સાથે જ્યા
પરજાવી દેવી. જેથી બાદશાહ કે કાંઈને પત્તો ન લાગે અને વિશેષ
ખર્ચ પણ ન લાગે.

બલભદ્ર—વાત તો ઠીક છે. પરંતુ જ્યાની સગાઈ એકથી થકું ચુકી છે હવે બીજો કરવી મહાન અધર્મ છે. અને એ સગાઈ બાપ રત્નસિંહે કરેલી છે, તે તોડવાવાળો કોણ ?

વસંત—એવી વાતો વિચારવાનો આ અવસર નથી. સંસારમાં કોણ જણે કેટલાય ધરોમાં એવું ચાલતું હશે. હા જો મારા બાઈની સગાઈ તમારે કાંઈ પણ ન હોય તો તે વાત બીજી છે. (પોતાની સખીને) સાંભળ્યું જમના ! મેં તો પ્રથમથીજ કહ્યું હતું કે મારું કહ્યું ઠાકારે કદી માન્યું નથી તો આ વખતે પણ નહિ માને. ધરની સલાહ તે તો ખોટી. બહાર વાળા એમના મિત્રો જે કહેશે તે થશે. કાંઈના કહેવાથી જમાને ખોલાવી નથી. પોતેજ ખોલાવી છે. પોતેજ એ બાબત બધું કરશે. આ કારણથીજ હું કહેવા ચાહતી નહોતી. ખાલી તે કહેવરાવી મારું મોં તરછોડાવ્યું. એમના બાપ બનીજી બરાબર મારો બાપ ક્યાંથી હોય ? ઠીક એવું પણ સગપણ ક્યાંઈક થઈ રહેશે. સદા કુંવારો તો નહિ રહે ? અને પ્રથમ તો એ આ સગપણમાં રાજી ક્યાં છે ? હું તો અહિંની બધા તે વિચારને જળે ધાલતી હતી. એાર ઘેર એનાપર નાંખતી હતી. હું આજજ મારા બાપ સાથે મારા બાપને ત્યાં જઈશ. અને જોતા જોતાંમાં તેનો વિવાહ કરી આપીશ.

બલભદ્ર—કોણ જણે કેવો સ્વભાવ જન્મત પિતાએ સ્ત્રીઓનો બનાવ્યો છે ? પોતાની હઠ સિવાય એનામાં વિચાર શક્તિ તો હોતીજ નથી અમે એવું ક્યારે કહ્યું હતું કે તમારા બાપ ખોટો છે; અગર એનો વિવાહ નહિ થાય. ક્યાંની વાત ચિત, ક્યાંનો ઝંખડો, ધન્ય તમારી શુદ્ધિ !

વસંત—મારી બુદ્ધિ ખરાબ ન હોત તો મને શી પડી હતી કે નાહક આ ઝંખડો લાઇ બેસું ? ઠીક. હવે તો જે કહેવાનું તે કહી ચૂકી. આપ જાણો અને આપનું કામ જાણે. મારા ભાગ્યમાં જે નક્કી હશે તે ભોગવીશ. જેમાં તમારું નામ હાસ્યને પાત્ર ન થાય, અને તમારા ભાઇ રત્નસિંહ જુર ન માને તેમ કરો. હું મના નથી કરતી અરે રામ ! મારી બુદ્ધિ પર આ પત્થર પડ્યા કે આવી વાત સુઝી !

બલભદ્ર—ઠીક જે તમારી આજ મરજી છે તો ત્યાં હું હમણાં જ ધની રામજીને બોલાવી વિવાહનો દીન નક્કી કરું છું. આ મળતી તમે જાણો.

પ્રકરણ ૧૧ મું જયાની બુકતી.

મહેલની અંદર દુલવાડીમાં બેઠેલી જયા પૂજનને માટે ફૂલના હાર બનાવી રહી હતી. ત્યાં ગભરાટમાં પડેલી કીશોરી આવી પહોંચી અને આવતાંજ અત્યંત ઉદાશીથી બોલી—સખી તું તો અહિં નિશ્ચિંત બેઠી છું. અને મહેલમાં તારે માટે મોટી ગોઠવણ થઇ રહી છે.

જયા—સખી ગોઠવણ શાની !

કીશોરી—શું કહું ? સાંભળીને તું વધારે ચિંતામાં પડીશ.

જયા—સખી વિલંબ ન કર. જલ્દી કહે. દુઃખ ભોગવી ભોગવીને મારું હૃદય બહુજ દુર્બળ બન્યું છે.

કીશોરી—આજ તમારા કાકાથી તમારી કાકી અત્યંત હઠ લઇ બેઠાં છે કે જયાનો વિવાહ સુચેતસિંહથી કરી આપે. આ વાતપર પ્રથમતો તમારા કાકા રાજી ન થયા પણ કાકી જ્યારે મહા

રીસે ભરાયાં ત્યારે જખ મારીને તેમ કરવા તૈયાર થયા. જાણે છે કે બીજા પરણેતરની સ્ત્રીનું કહેવું કેમ કરી ટાળે !

આટલું સાબળતાંજ જયાના હાથમાંથી ફૂલનો હાર છુટી પડ્યો અને બન્ને નેત્રમાંથી આંસુ ટપકવા લાગ્યાં. જયાની આવી અવસ્થા જોઈ કીશોરી અનેક સ્નાત્વના વાક્ય કહી બોલી— પ્યારી સખી ! આ સમય અધિર થવાનો નથી. જે તમે ધીરજ છોડી દેશો તો શું બીજો કોઈ અહિં તમારો હિતેષ્ઠ બેઠો છે કે જે તમારે માટે કાંઈ ઉપાય શોધશે ! ઉચિત છે કે આ આકૃતથી બચવાનો ઉપાય વિચારો. અધિર થવાથી શું થશે ! ઉલટું બુદ્ધિનું નુકસાન થશે. જયા એક ધીમે શ્વાસ ખેંચી બોલી—સખી હવે હું જાણુવા પામી કે વિધાતાનો મારાપર પુરો કોપ હોવાથી મને કાંઈ શરણુ નથી મળતું હાય ! હવે હું શું કરું ? કીશોરી બોલી—સખી મારી બુદ્ધિમાં તો એક આવે છે કે તમે એક પત્રિકા વીર-સિંહજીપર લખો અને તેમાં અહિંનો પુરેપુરો હેવાલ દરસાવો. મને પુરો ભરોસો છે કે એ વીર ક્ષત્રિ અવસ્ય તમારી ચિંતા દૂર કરશે.

જયા—સખી હું કેવી રીતે લખું ? અને શું લખું ? હું તેમ કરવામાં લાજ જોઉં છું એવી નિર્લજ્જતાથી એ શું કહેશે ?

કીશોરી—સખી એમાં લાજ કેવી ? અને આવા સમયમાં !

જયા—પત્રિકા લઈ કોણુ જશે ?

કીશોરી—તમે લખો તો ! હું ગરરામની સાથે મોકલીઆપીશ આટલું કહી કીશોરીએ દુવાત કલમ કાગળ લાવી આપ્યાં જયા પત્ર લખવા બેઠી પરંતુ તે સમય તેની વિચિત્ર અવસ્થા થઈ

રહી હતી. પ્રથમ થોડીક ક્ષણો સોચતી રહી. બાદ જેમ જેમ કાંઈક લખ્યું પણ કોણ જાણે શું થયું કે પત્રિકા ફાડી ફેંટી દીધી. ફરી બીજી પત્રિકા લખવા બેઠી. એક અક્ષર લખે અને અનેકવાર કલમ બોળે. કાંઈક લખ્યું કંઈક આંગળીથી લૂછ્યું. ફરી કાંઈક લખ્યું એમ માંડ માંડ પત્રિકામાં આ પ્રમાણે લખ્યું. અશરણશરણ !

કથા પુરાણમાં સાંભળ્યું હતું કે દારિકાથી આવીને શ્રીકૃષ્ણ જમવાને શીશુપાળની જાળથી રૂદ્રમણીજીનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો આજ એવીજ વિપદ મારા પર પડી છે. પીતાજી દીલ્લી કેદ પડ્યા છે. કાકા કે જેના શરણમાં હાલ રહી છું તે પોતાની સ્ત્રીના કહેવાપર સિંહનો શિકાર શિયાળને દેવા તત્પર થયા છે. આજકાલ મારી કાકીનો ભાઈ વિકાનેરનો કુમાર સચેતસિંહ અહિં છે એ ફુટે મારો ધર્મ લેવા વિચાર્યું છે. આ સમય હું અનાથ છું આધિન છું બસ—

દુહો—તમ સુધી મુજ દોડ છે તમ મમ સિતા કંથ;

જેવો કાગ જહાજપર, સુઝે એક ન પંથ.

પ્રકરણ ૧૨ મું છુપાવેરીનું છુપું તીર

અરણોદયના સમયે અક્ષાઉદીનના લશ્કરમાં પુરાઈજાજી કે જેથી લશ્કરીઓને વિદિત થયું કે આજ બાદશાહની સવારી શિકારે જશે બધા લશ્કરીઓ પોત પોતાની તૈયારીમાં લાગ્યા. થોડીક ક્ષણો થઈ કે પાછી ફર્યની પુરાઈજાજી. પેદલ અને સવારો રાજ જીવનની સનમુખ જઈ ઉભા. તંબુના ઉટેા વિદાય થયા રાજ સભાસદ, પ્રધાન, અમીર, ઉમરાવ, શિકારીઓ જે અત્યંત પ્રિય હતા તે સર્વ નિજ નિજ તૈયારી કરી નિજ નિજ વાહનપર સવાર થઈ

શિકારરથાનની તરફ વિદાય થયા. ઢોધ, ડહ, દુદ્ધબી, બેરી વિગેરે અનેક પ્રકારના વાજાંત્રો લઈ વાદનકારી મંડળ ચાલ્યું વાટની અગત્યની વસ્તુઓ યુક્ત સેવક ગણુ સાથે હાથી પર સવાર થઈ મહા બીડબાડ વચ્ચે બાદશાહ નિકળ્યો. મધ્યાહ્ન થયા પહેલાં સવારી નગર પ્રાન્ત પાસે એક રમણિક વન હતું; જ્યાં અગાઉથી મુઠામ માટે સોઈ બનાવી રાખી હતી ત્યાં પહોંચી. બાદશાહે આગા આપી કે આજ અહિંજ મુઠામ રહેશે. આગા મળતાંજ સર્વ પોત પોતાના દરજ્જા પ્રમાણે ઉતારો લેવા લાગ્યા. કોઈ સુંદર કારીગરીદાર તંબુમાં, કોઈ સામાન્યમાં, કોઈ હલકામાં, કોઈ રાવટીમાં, કોઈ વૃક્ષો તળે એમ યથા સવડ પડાવ થયો. ક્યાંઈક દસપાંચ આદમી વૃક્ષ છાયાનો બહાર લેવા જઈ બેસી વાર્તાલાપ ચલાવી રહ્યા છે. ક્યાંઈક સ્નાન આદિ કીયા ચાલી રહી છે ક્યાંઈક આડે પડખે આરામ લેવાય છે ક્યાંઈક અમ નિવારણ માટે નિંદ્રા લેવાય છે, ક્યાંઈક અસ્થ શસ્ત્ર સાફ થાય છે જ્યાં બુઝીઓ ત્યાં કોઈ કાંઈ કોઈ કાંઈ સર્વ સર્વના કામમાં પડ્યા છે. વચમાં એક પરમ સોદમણો અત્યુંતમ સ્તુતિપાત્ર આકાશ સાથે વાતો કરતો તંબુ ઉભો છે કે જેમાં પાસે પાસે ખુશીઓ પર બાદશાહ અને મુસાહેબ ગણુ બેઠેલ છે, શીકારી ટોળુ શીકારી ચકલીઓ અને બાજ લઈ ઉભું છે બાદશાહનો ઇશારો મળતાંજ સર્વ પોત પોતાના પક્ષિઓ ફેમવાર છોડવા લાગ્યા પ્રેક્ષકો પક્ષિઓની પ્રવિણતા પર આક્રિંત થઈ તારીફ કરવા લાગ્યા, એવી રીતે કેટલોક સમય આનંદ ઉડતો રહ્યો તદુપરાંત બાદશાહ આરામ માટે આરામના તંબુમાં ગયા, મુસાહેબો અને બીજા લોકો પોત પોતાના સ્થાન પર ગયા, થોડોક

દીક્ષા આપી હતો કે શિકારની તકવારી થઇ જન્મલતા રક્ષકેના ઉપરીએ આવી અરજ કરી કે મે એક મેતરવા દુર એક બપોલમ છે. ત્યાં હરણુ શેઠ વિગેરેનાં ટોળાં શીતળ ઝાયામાં આવી રહ્યા છે. ઘણાં દીવસથી એણી મમ શિકાર. નથી થતો જેથી જનવરો નિર્ભય ખેલે છે એ સાંભળતાંજ બાદશાહ થોડાક સવારો અને થોડાક શિકારીઓ સાથે એક ઉત્તમ ઘોડાપર સવાર થઇ તે તરફ રવાના થયો જ્યાં તે સ્થાન પર શાહ મહોંચે છે કે દક્ષિણ દિશા તરફથી એક હરણુનું ટોળું આવતું નજરે પડ્યું જેતાંજ બાદશાહ મહા હર્ષથી પોતાના સાથીઓને તેજ જગોએ મુકી અત્યંત વેગથી ઘોડો દોડાવી ગયો. જે ટોળાની પાછળ બાદશાહ દોડ્યો હતો તે ટોળું તો નાસી ગયું પણ એક બીજા મેદાનમાં દસ પાંચ હરણુ ચરી રહ્યાં હતાં અને તેના બચ્ચાં ચોકડીઓ બરી કસોલ કરી રહ્યાં હતાં બદશાહે તાકીદે એવું સીર માંચું કે એક હરણુને લાગ્યું લાગતાંજ હરણુ ઉછળીને ત્યાંજ ઢળી પડ્યું તેને પડ્યું જેમ બીજાં હરણુ નાહાં બાદશાહે તેની પુંઠ લીધી આગળ હરણુ અને પાછળ બાદશાહ દોડતાં દોડતાં એક ગીચ જંગલમાં જઇ મહોંચ્યો ઘોડાના પગને ઠોકર લાગવાથી ઘોડો આગળ ઝુકી પડ્યો જે અનાડી સવાર હોત તો જરૂર તે ધરતી પર ઢળી પડત પરંતુ બાદશાહ જે અમ્મ પલાણુમાં નિપુણ હોવાથી પડ્યો તો નહિં પરંતુ ઉતરી પડ્યો એક ઝાડની ડાળમાં લગામ બરાતી ઘોડો ત્યાંજ ઉભો રાખી ચેતે એક શિલાપર એવા અભિપ્રાયથી જઇ બેઠો કે કોઇ શિકાર આ માર્ગથી નીકળશે તેથી અહિંજ નિશાન સધાશે સખા સમમ તો ચાલ જાયો હતો, જુલોવી સખતબાને

લીધે સુમીરતની મહેલાં કાંઇક અંધાર છવાવા લાગ્યું બાદશાહ શિ-
કારની તાકમાં એવો નિમગ્ન થઈ ગયો હતો કે એને સમયનું ધ્યાન
નહોતું પરંતુ શિકાર હાથથી નિકળી ન જવાનું વધારે ધ્યાન
હતું એજ ધ્યાનમાં ધનુષપર બાણ ચડાવી વીરાસને ખેડો હતો કે
અચાનક એક તીર આવી તેની કમરમાં લાગ્યું હજી આંચકો
ખાધને પાછળ વળી જુએ છે ત્યાં બીજું તીર પડખામાં એવું
સજ્જેર ચોટયુ કે ચોટતાંજ બાદશાહ લડચડીયાં ખાધ સિલાપરથી
ધબ દબ નીચે પડી મુર્છાવશ થયો,

પ્રકરણ ૧૩ મું નવિનશાહ

કંઈક રાત વીતી ત્યાં સુધી તો પડાવના લશ્કરીઓએ વિ-
ચાર્યું કે બાદશાહ શિકારની પાછળ બહુજ દુર નિકળી ગયા તેથી
આટલી બધી વાર થઇ છેવટે ધણીજ રાત જવાથી સર્વને ધણી
આતુરતા થઇ શાહના સાથીઓ પણ થોડી રાત વીતતાં શાહ પ-
ડાવપર પધાર્યા હશે એમ ચાની પોતે પડાવપર આવ્યા સાથીઓને
શાહ વિના જોઇ સદેહમાં પડી છેવટે સર્વેએ એવો સિદ્ધાન્ત
કર્યો કે હવે આપણે નિશ્ચિન્ત બેસી રહેવું ન જોઇએ ઉચિત છે કે
આપણે આપણા બાદશાહને જંગલ મધ્યે જઇ શોધીએ આ નિ-
શ્ચયપર મુખ્ય મુખ્ય સરદારો મુસાહેબો જંગલના બોમીયા સાથે
ચાલી નિકળ્યા અને આખી રાત અહિં તહિં ફુંદતા રહ્યા સવાર
પડતાંજ અહીં તામનો એક સિપાહી રોતો પોકારતો બાદશાહની
શોધમાં નિકળેલાઓને મળ્યો અને છાત્રી કુટી બોલ્યો કે મહા
અધેર શબ મયું બાદશાહને સિંહ હિપાહી મ્યો આ સમાચારથી
પ્રજ્જ્વળે મેદ સાથ સર્વ પાછા ફરી પડાવપર આવ્યા લશ્કર શોક

સમાચાર પહોંચતાંજ મહા ખળભળાટ મચી પડ્યો ચોગરદમથી લોકોએ આવી અલીને ઘેરી લીધો. બાદશાહના સમાચાર વારંવાર સર્વ અનેક પ્રકારથી પૂછવા લાગ્યા. અલીએ કહ્યું બાપએ હું શાહથી અલગ પણે એકલા શિકાર માટે નિકળી પડ્યો હતો. દૈવાત એક ગીચ જંગલમાં શિકાર પાછળ ચાલ્યો ગયો. ત્યાં પહોંચતાંજ એક પ્રચંડ સિંહ ગર્જના મારા કાને પડી. એ ગર્જના સાંભળી જ્યાં હું એ કદમ પાછો હટ્યો કે સામે એક પદાડીપર બાદશાહ જેનાપર તલપ મારતો શેર જે વિઠાળ રૂપમાં જોયો. હું હજુ તે શેરપર જઈ પડવા ચાલતો હતો કે તુરત મારા પગનો અવાજ સાંભળી તે બાદશાહને ઉઠાવી નાઠો. હું પાછળ દોડ્યો પણ પત્તો ન લાગ્યો. હાય ! હું રોતો પીતતો પાછો ફર્યો. આટલું કહી છાતી કુટી વિલાપ કરવા લાગ્યો. જે કાષ્ઠ ઉલ્લસંત શાન્ત મગજથી બારિક રીતે જોવે તો તે રાવું કુટવું કૃત્રિમ જણાત. તમામ લોકરમાં શોક છવાયો. ચારે તરફ હાહાકાર વર્તાઈ રહ્યો નિદાન એમ રોતા કુટતા સર્વ રાજધાની તરફ વળ્યા અને વિજળીના વેગથી શોક સમાચાર આખા નગરમાં તથા જનનાખાનામાં પ્રસરી ગયા. ક. રણા સુમુદ્રનો ફાળુ બરમાં એવો પ્રવાહ ફેલ્યો કે સિવાય હાહાકાર કાંઈ પણ કાને પડતું નહોતું.

હવે આગેવાન સરદારો અને રાજ દરબારીઓએ ધાર્યું કે રાજકર્તા વિના રાજમાં ઉપદ્રવ ન જાગે વાસ્તે જેમ અને તેમ જલ્દી શાહના નજીકનાં સગાને રાજ્ય સિંહાસન ખેસારવો. યોગ્ય છે. છેવટ નિશ્ચયપર આવી બાદશાહના બત્રિજ એકતાપ્રખાને ગાદીપર ખેસારી રાજાખાં નામ ધારણ કરાવ્યું. બાદશાહ અધાઉદ્દીનના

મૃત્યુના સમાચાર દેશ દેશાન્તરોમાં મોકલી આપ્યા. એમએ હઠ લીધી કે જ્યાં સુધી બાદશાહના મૃત્યુની અમને કોઈ પથ નિશાની નહિં મળે ત્યાં સુધી કદાપી અમે નવીન બાદશાહનો રાજ્યાભિષેક બહાલ રાખી શકશું નહિં.

પ્રવેશ ૧૪ મો. જયાપર જબરદસ્તી.

પત્રિકા મોકલ્યા પછી જયા તથા કીશોને એક એક દીવસ એક એક વર્ષ સમાન જતો હતો. દીન રાત એજ ચિંતામાં વીતતાં હતાં કે પત્રિકા મળવાથી વીરસિંહ આવશે કે નહિં. અને કદિ એમણે આવવું સ્વિકાર કર્યું તો કંઈ રીતે અમારો ઉદ્ધાર કરશે કેમ કરી મળશે. અમર બાદશાહથી વેર થાય એવા વિચારપર અહિંનો સંબંધજ છોડી આપે. અમર હાલ કંઈ બહાનુજ બતાવે વિગેરે અનેક પ્રકારની મન કલ્પનામાં બ્યાકુળ થઈ રહ્યાં હતાં. તેવામાં એક દીન મધ્યાહ્ને ડુંગરરામે આવી કશું કે વીરસિંહ તો દીક્ષીમાં છે. અને એમના નાના સહોદર ધીરસિંહ પત્રિકા લઈ વાંચી કંઈ વિચારી ઘુરત મારી સાથેજ આવ્યા છે, અહિં નગરની બહાર છૂપી રીતે રહ્યા છે અને આપને કહેવરાવ્યું છે કે કોઈ રીતે કોટ બહાર કોઈ એકાન્ત સ્થાનમાં આવી મળો તો ઉત્તમ થાય.

કીશોરી—તે તમને કેવી રીતે મળ્યા?

ડુંગર—જ્યારે હું ત્યાં કોટપર પહોંચ્યો અને સાંભળ્યું કે ડુંગર વીરસિંહ થોડાંક દીનથી ક્યાંક પરગામ ગયા છે ત્યારે એજ વિચારી રહ્યો હતો કે હવે શું કરવું? કે એટલામાં ધીરસિંહની સવારી નીકળી. મેં આગળ વધી આશીશ આપી. એણે મારી તરફ જોઈ પૂછ્યું. ક્યાંના રહેવાવાળા છે? મેં કહ્યું હું રહેવાવાળો તો

- મંડળગઢનો છું, પરંતુ આ સમે જેસલમેરથી મોટા કુંવર સાહેબ વીર-સિંહની બેટ માટે આવ્યો છું. કાંઈક જરૂરનું કામ છે એના ઉત્તર-માં એણે વીરસિંહના બહાર જવાના બખ્તર સાથે કામ જણાવવાનું કહ્યું. મેં કાંઈક સોચી વિચારી પત્રિકા તેમને આપી. પત્રિકા વાંચતાંજ તેમના મ્હોંપર સંકોષખેદ દર્શમાન થયો. મારા પ્રત્યે પુરત બોલ્યા કે તમે અહિંજ રહો. અને પોતે કોટમાં પુરત જઈ આવી પુરત મારી સાથે ચાલી નિકળ્યા.

કીશોરી—શું એકલાજ આવ્યા છે ?

કુંગર—નહિં બે સેવક અને પાંચ સવાર સાથે છે.

કીશોરી—ધીરસિંહની અવસ્થા કેટલીક હશે ?

કુંગર—સોળ સત્તર વર્ષની હશે.

આ સાંભળી કીશોરીએ જ્યાને કહ્યું કે સખી ! હવે વિલંબ કરવો ન જોઈએ. ચાલ હું તું અહિંથી નિકળી જઈએ. જ્યાએ પૂછ્યું—આપણે નિકળીને ક્યાં જશું ? કીશોરીએ કહ્યું—એ ચિંતા ન કરો નગરની બહાર મારાં જોયેલાં કેટલાંક સ્થાનો છે કે જ્યા બહી રીતે આપણે તેનાથી એકાન્તમાં મળી શકશું. એક સ્થાનનો પત્તો બતાવું ત્યાં કુંગરરામ તેને લઈ આવે.

કીશોરીના કહેવાપર જ્યા ચાલવાને ખુશી થઈ. સુર્ય અસ્ત થયા બાદ જ્યાં બન્ને ચાલવાને તૈયાર થયાં કે એક દાસીએ આવી પૂછ્યું—આપ ક્યાં જાઓ છો ? કીશોરીએ જવાબ આપ્યો આજ પ્રદેશ છે તેટલા માટે કોટ બહાર શીવ પૂજન કરવા જઈએ છીએ. પરંતુ કોઈને કહેતી નાં. આમ કહી જ્યાને કીશોરી બહાર તો આવ્યાં પરંતુ ચિત્તમાં ખટકો રહ્યો.

ચોડેક દૂર જઈ કરી નમર બહાર એક જંગલમાં પહોંચ્યાં, ત્યાં પહોંચી કીશોરીએ કહ્યું—આ ખરેખર એકાન્ત સ્થાન છે અહિંજ રોકાઈએ. આજ સ્થાન મેં દુઝરરામને બતાવ્યું છે

જયા—સખી ! તું જે કહીશ તેજ હું કરીશ પરંતુ આ સ્થાન તો બહુજ ખીલામણું છે.

કીશોરી—એમતો આ જંગલજ છે તથાપિ એવું ખીલામણું નથી. પરંતુ દુઃખના સમયમાં બલે ને સોહામણું સ્થાન હોય પરંતુ દુખીયાને દુખકરજ નજરે આવે છે. તમને યાદ હશે કે એક વર્ષ હું તમે અને કેટલીક બધીઓ કૃષ્ણ જન્માષ્ટીને દીવસ જ્યારે નગર બહાર આવેલ તે સમયે વાદળ ઘેરાઈ આવી ઝીણાં ઝીણાં બુદો વરસવા લાગ્યાં તો તમેજ હઠ કરીને કદમના વૃક્ષે બુલો નાંખ્યો હતો. કહો ત્યારે જંગલ કેવું સોહામણું દીસતું હતું શું તે સ્થાન કરતાં આ સ્થાન વધારે બધાનક છે ?

જયા—હા સખી ! મને યાદ છે. તે આ સ્થાન જેવું બધાનક તો નહોતું.

કીશોરી—સખી ! આ તારો ભ્રમ છે. જો ! આ તેજ સ્થાન છે પણ વાત એ છે કે તે સમયે આપણે સુખીયાં હતાં, આ સમયે દુખીયાં છીએ બસ એથીજ બધાનક મનુષ્ય પડે છે.

જયા—સખી તારૂં કહેવુંજ ઠીક છે. હવે મેં ઓળખ્યું આ તેજ સ્થાન છે. સત્ય સુખીયાને સર્વ ઠેકણે સુખ છે અને મારા જેવી દુખીયારીને સ્વર્ગમાં પણ દુઃખને દુઃખ જ છે, હાલ ! હું મારા દુર્ભાગી છુ. જન્મતાંજ માતાના સુખનો અંત આવ્યો કાળીના સ્નેહ માતાને બૂલી ગઈ, દુર્ભાગીને એને પણ છીનવી લીધી. ત્યારે પિતાજી

એવો સ્નેહ રાખતા રહ્યા કે જેના લાડમાં તે બન્નેને બૂથી મધ. હા ! વિધાતાથી તે પણ સહન ન થઈ શક્યું. કોણ જાણે કેવામ દુઃખમાં તેના દીવસો વીતતા હશે. એના દુઃખનું કારણ પણ હું જાણ. નહિ તો શા કારણે એમને દીક્ષીમાં કેદ થવું પડે ? માફ કરજો જુઓ કે હજી મારો વિવાહ પણ નથી થયો તથાપિ પ્રાણવલ્લભ ને પણ કેવાં કેવાં કષ્ટ સહન કરવાં પડ્યાં છે ! હવે જોઈશું પ્રીતમના પ્યારા ભાઈ ધીરસિંહને મારા માટે શાં શાં વિધો નડે છે.

કીશોરી--સખી ! એ સર્વ થવા પદાર્થ ! જે કાંઈ થવાનું તે અવશ્ય થાયજી માફ તારું થું જોર ?

આ વાતો થઈ રહી હતી કે ઘોડાના પગનો અવાજ સાંભળવામાં આવ્યો સાંભળતાં જ્યાં કીશોરીનું ધ્યાન તે તરફ ખેંચાયું. એટલામાં ડુંગરરામે આવી કહ્યું--કુંવર ધીરજસિંહજી આવ્યા. જ્યાં કીશોરી સાવધાન થયાં ઘોડા પર સવાર એક રાજકુમાર કે જેનું વય સોળ સત્તરેક વર્ષનું હતું ૩૫ રંમમાં વીરસિંહથી મળતો તે આવીને ઘોડા પરથી ઉતરી ઉભો રહ્યો. કીશોરીના કહેવાથી ડુંગરરામે બેસવાનો પ્રસ્તાવ કર્યો. બેસવા પછી ધીરસિંહ બોલ્યો--વીરસિંહના નામની પત્રિકા લઈ ડુંગરરામ મહારાજ આવ્યા પરંતુ કેટલાક દીવસથી તે દીક્ષીમાંજ છે એ કારણથી આપની પત્રિકા મેં લઈ લીધી. અને સાંભળ્યું કે જરૂરી પત્રિકા છે તેથી બોલીને વાંચી માફ આવવું ઉચિત જાણી હું હાજર થયો. હવે કહો શી આગા છે ? એ સાંભળી જ્યાંએ પૂછ્યું--વીરસિંહજી કેમ દીક્ષી કેમ ? ધીરસિંહે કહ્યું--જ્યારે વીરસિંહ સાંભળ્યું કે રામ રત્નસિંહને બાદમાં દીક્ષી બોલાવી કેદ રાખેલ છે.

અને આપ એકલાં મંડળગદમાં છો તેજ સમયે તે ખાસ રિસાલો લઈ મંડળગદ તરફ રવાના થયા પરંતુ તેમના આવી પહોંચવાની જોડાં આપ ત્યાંથી પ્રધારી ચૂક્યાં હતાં. આપના પ્રધારી જવાના સમાચારથી તે પાછા ફર્યા અને પૂછતા પૂછતા જ્યાં આપ હતાં ત્યાં સુધી પહોંચ્યા પણ નહોતા કે યવનોથી ઝપાઝપી થઇ તે આપે જોયુંજ છે યવનોની ફોજ તમામ કાપી નાખવા પાછળ પડેલા સૈનિકોને પાછા વાળવા પોંતે આપનાથી દૂર નિકળી ગયા ત્યાંથી પાછા કરીને આવી જોવે તો આપને ન જોતાં અને આપના મનુષ્યના મુખથી આપ જેસલમીર ગયાના ખખર મળતાં ત્યાંથી નિશ્ચિંત થઇ દીલ્હી ચાલી નિકળી ગયા. કેણુ જણે કેમ ત્યાં આજસુધી રોકાઇ રહ્યા છે. દીલ્હીથી એક સવાર પત્ર લઇ આવ્યો હતો તેમાં એવા સમાચાર લખ્યા હતા.

આ વાતના પ્રસંગે જ્યા કાંઇક બોલવા ચાહતી હતી કે હાંચી શીલાપર જેઠેલ ધીરસિંહને પાછળથી ઓચીંતી એક તલવાર લાગી. એટલા જોરથી ધા પાડ્યો કે ધીરસિંહ મોં ભર પડી ગયો. ધીરસિંહને પડ્યો જોઈ જ્યા અને કીશોરી એકાએક ગભરાઇ હોંઠાં થઇ ગયાં અને એવાં ભયભીત થઇ ગયાં કે ચકિત થઇ આમ તેમ જોવા લાગ્યાં. તેઓ એવા ભેચક થઈ ગયાં કે કાંઇ પણ ન જોઇ શક્યાં તથા એક શબ્દ પણ મોંમાંથી ન નીકળી શક્યો. ફક્ત વિલંબન અવસ્થામાં આ શબ્દ સાંભળી રહ્યાં

હું નહોતો જણ્યોતો કે તું આવી નિરંકુશ અને કપટી છે. આ શબ્દ સાંભળીને બન્નેએ શબ્દ જે તરફથી આવતા હતા તે તરફ જ્યાં જોવા જાય છે કે ઝડ એક પુરુષ એની પાસે હાથમાં નાગી

તલવાર લઇ આવી ઉભો. અને કાળ કાળ બોલ્યો—કેમ દુષ્ટા તેં એમજ સમજી લીધું કે તારા શીરપર કોઇ નથી ? હું નહોતો જાણતો કે તારામાં આટલાં લક્ષણો ભર્યા છે. ઠીક હવે જે થવાનું તે થયું ચાલ આ સમયે તે પુરૂષની સાથે ચાલવા સિવાય જ્યાથી કાંઈ પણ બની શકતું નહિ. કુંગરરામ અને કીશોરીએ બસ જોઇજ રહ્યાં અને જ્યાંને ડોળામાં બેસાડી તે પુરૂષે જંગલની રાહ લીધી.

પ્રકરણ ૧૫ મું જ્યાની સહાયમાં કીશોરી.

થોડીક દાસો ઉપરાંત જ્યારે મૂર્છા ઉતરી ત્યારે ધીરસિંહે જોયું કે કીશોરી કુંગરરામ પાસેથી પાણી લઈ અઘાત સ્થાનને ઘોમ રહી હતી, અને કીશોરીની આંખમાંથી આંસુનો પ્રવાહ વહેતો હતો. ધીરસિંહનાં નેત્રા ખુલ્લતાંજ લજ્જા પામી કીશોરીયે નીચું જોયું. ધીરસિંહ ઉઠી બેઠો થયો અને આમતેમ જોઇ બોલ્યો—રાજકુમારી ક્યાં ? રોચા સિવાય કીશોરીના કંઠમાંથી બીજે શબ્દ ન નીકળ્યો. કુંગરરામે કહ્યું — કુંગરજી આપ જરા ચેતના પામો. હાલ સર્વ સંકલ્પ વિકલ્પ છોડી આપો. ધીરસિંહે ઘોડાપરના થેલામાંથી એક ચાંદીની ડબ્બી કઢાવી તેમાંથી કોઈ પ્રકારનો મલમ કાઢ્યો, ધીરસિંહ મલમ આઘાતપર લગાવવાને કુંગરરામના હાથમાં આપવા ચાહતો હતો કે કીશોરીએ હાથ લંબાવી મલમની ડબ્બી લઇ લીધી અને અત્યંત સાવધાનીથી મલમ આઘાતપર લગાવી પાટો બાંધ્યો. ધીરસિંહે ફરી અધિર થઇ પૂછ્યું રાજકુમારી ક્યાં છે ? હવે કીશોરીથી રહ્યું ન ગયું. એસ મારી રોઈ પડી અને વિલાપથી રૂંધાયેલે કંઠે બોલી કે હાય ખારી જ્યા અને હું જે વિપદાથી છુટવા ચાહતાં હતાં તેજ વિપદામાં વિધાતાએ જ્યાને ફરી નાંખી.

ધીરસિંહ—હે આ રું

કીશોરી--જે સમયે હું અને જયા મઠથી નિકળ્યા હતાં તે સમયે એક દાસીએ અમને નીકળતાં જોઇ રોક્યાં હતાં અને તેને એમ કહીને નીકળી આવ્યાં કે પ્રદેશ છે તેથી શિવપૂજન માટે કોટ જલાર જઇએ છીએ.

કુંગર--ત્યારે તો તેજ કુટાએ જલસમસિંહ અમર તેની સ્ત્રીને કહી દીધું. અને તે ઉપરથી જલસમસિંહ શોધ કરતા આવ્યા. કોણ જાણે શા કારણથી એણે કુમાર સાહેબપર ધા કર્યો અને જ્યાંને ડાળીમાં બેસાડી લઇ ગયા. જયા કુમારીની શી દશા થઈ હશે ? હા ધન્યર !

ધીર--આ સમય ધૈર્યનો છે. અત્યારે જો આપણે કોઇ ઉપાય ન વિચારતાં કેવળ રોષીટથી સમજ નષ્ટ કરશું તો તેથી કાંઈ પણ લાભ નહિ થાય વાસ્તે ઉચિત છે કે ધીરજ ધારી કોઇ ઉપાય શોધીએ કે જેથી રાજકુમારી એ આપઘાતી છૂટે.

કીશોરી--તેઓએ કંઈ કંઈ ચત્રથી જ્યાંને રાખી હશે હવે તે હાથ લાગવી મહા કઠિન વાત છે.

કુંગર--આપ અધિક ચિંતા ન કરો. હું જેમ જનરો તેમ આજના રાજ કુમારીની શોધ મેળવી આમ લોકોને આવી કહું છું. આમાં કંઈ મોટી વાત છે ! કહી સાત પાતાળને તળે જલસમસિંહ જ્યાંને રાખી આવે તો પણ હું વાત વાતમાં પત્તો મેળવી આવીશ કુંવરજી ? જન્મભર આપ લોકોના દરબારમાંજ રહો છું. મોટા મોટા કઠિન કાર્યો કર્યા છે. હવે વૃદ્ધાવસ્થા આવી ચાર દીન જીવું છે, તથાપિ સાહસ કરી કહું છું કે આપને પ્રતાર્પે રાજકુમારીને અવસ્થા શોધી લાવીશ. અનહાતાજી ? આપ મારા કહેવાનો પુરેપુરો વિશ્વાસ

આણુશો. મારી વિનંતિ એ છે કે આ સમયે આપનું શરીર ધણું જ પીડિત છે તો પ્રથમ આપને માટે આરામ દાયક કોઈ સ્થાન સ્થીર કરવા ચાહું છું, આપ ત્યાં આવી વિશ્રામ કરો ત્યારે હું નિશ્ચિત જવાની શોધ માટે જઈં.

કુંગરરામના આ કથનમાં કીશોરીની પણ સંમતી મળ્યા અને કીશોરીએ હાથ જોડી ગળગળી થઈ કુંગરરામ પ્રત્યે કહ્યું—મહારાજ હવે તો તમારો જ ભરોસો છે. મારું નાવ દરીઆમાં કુબે છે જે ચાહો તે કરો.

ધીર—મહારાજ મારા વિશ્રામ માટે આપ વિશેષ યત્ન કરો નહિ હું અધિક આરામ નથી ચ્હાતો. કીશોરી તરફ મને વધારે ધ્યાન છે. મારૂં તો એવું ઇચ્છવું છે કે જે આ જંગલમાં કોઈ વિશેષ એકાન્તિક સ્થાન હોત તો ઉત્તમ હતું અને એકાદ કોષ દાસી આવી જતી તો કીશોરીને ઠીક પડત,

કુંગર—કુંવરજી ! મારી તો એવી ઇચ્છા છે કે પાસેજ એક ગામ છે, આપ ત્યાં આવીને રહો. અથવા અહિંથી થોડે દુર એક મહાત્મા બ્રહ્મચારીનું સ્થાન છે તે સ્થાને રહો.

ધીર—ત્યાં બીજું કોઈપણ રહે છે ?

કુંગર—કોઈ નહિ એક અત્યંત વૃદ્ધ બ્રહ્મચારી પોતાની કુટિમાં ભજન કર્યા કરે છે અને પ્રાતઃકાલ સંધ્યાકાળ શિવાલયમાં શિવ-પૂજન માટે જાય છે. સ્થાન ધણું રમણિક છે. અને અબ્યાગતોને માટે બે એક કુટિઓ બનેલી છે.

ધીર—તો હવે રાત્રીજ થોડી રહી ગઈ છે ઉચિત છે કે સૂઈ ઉઠ્ય પહેલાં અહિંથી નીકળી જઈએ.

કુંગરરામે કિશોરીને પૂછ્યું—આમાં તમારી શી મરજી છે ! તેના ઉત્તરમાં કિશોરીએ કહ્યું—આવા સમયમાં મને શું પૂછવું હોય ? જે આપ શુભેચ્છકાને યોગ્ય જણાય તે યોગ્યજ છે તથાપિ છતાં મારી મરજી પૂછો છો તો હું એમ વિનંતી કરું છું કે જે આપ આજ્ઞા આપો તો એ મઢની પાસે એક બ્રાહ્મણી મારી મુખથી કહેલી બેન છે હું તેને ત્યાં ચાલી જઈં અને એના દ્વારા મઢના પૂરેપૂરા ખર્ચ લઈ આવું. કુંગરરામજી ! તમે અહિં કુંવરજીની સેવા માટે રહો. આજળ જેવી ઇશ્વરની મરજી, જેમ જનશે તેમ હું અર્ધ રાત્રી પહેલાં આપને આ સ્થાને અગર જ્યાં રોકાઓ ત્યાં આવી મળીશ.

કિશોરીનું આ કહેવું કુંગરરામ તથા ધીરસિંહને પસંદ પડ્યું. પરંતુ ધીરસિંહે કહ્યું—જે એમજ છે તો કુંગરરામજી પ્હેંચાડવા સાથે આવે. પણ એવું ન થાય કે આપ પણ કોઈ બલામાં ફસી જાઓ અને અહીં મને ક્યાંય ખર્ચ ન મળે.

કિશોરીએ અત્યંત નમ્રતાથી અને રૂધાચેલે સ્વરે કહ્યું—નહિ એમ નહિ બને આપ નચિંત્ રહો. હું અવશ્ય અર્ધ રાત ગયે આવી જઈશ. જે રીતે જનશે તે રીતે જ્યાંને છોડાવી નહાવીશ. આટલું કહી કિશોરી કુંગરરામને લઈ ચાલી નીકળી.

પ્રકરણ ૧૬ મું. મામલો ગુન્થવણમાં

ચંદ્રદેવના કાર્યની અવધિ થઈ ચૂકી છે તો પોતાના અધિકાર છોડી સુર્યદેવ આરવાની વાટ જોઈ રહ્યા છે હજી કાલનીજ વાત છે કે જે સમયે ચંદ્રદેવ પોતાના અધિકાર પર આવ્યા હતા. તેની પરાજિત માટે પ્રકૃતિદેવીએ કેવી કેવી તૈયારી કરી હતી. એ ચંદ્ર-

માનો જે સમય ઉદય થયો ત્યારે તેના ચહેરાપર કેવી કાન્તી ઝલક
 મારી રહી હતી ? કેવી શોભાને પ્રાપ્ત હતા ? જોતા જોતામાં ક્ષણે
 ક્ષણે એની કીર્તિ કોમુદિનો જળમાં કેવો પ્રકાશ થવા લાગ્યો હતો ?
 ચોતરફ સોક ચંદ્રદેવનોજ જશ ગાઈ રહ્યા હતા, એની કુકોમળ
 પ્રકૃતિનો વાહવા આપી રહ્યા હતા. જેમ જેમ સમય વીતતો જતો
 હતો તેમ તેમ એની શોભા વધતી જતી હતી, એ સમય સુર્યદેવનું
 એક પણ ચિન્હ નહોતું અને કોઇને એમ પણ જાણ ન હતી કે
 ચંદ્રનો એક સરખો સમય નહિ વીતે. ચંદ્રે અભિમાનમાં નિશ્ચિંતપણું
 ધારણ કર્યું કે ધીરે ધીરે ક્ષીણ મલિન થવા લાગ્યો. ચંદ્રિકાપર
 ધાણુ લાગ્યું, અંધારું ધીમે ધીમે જગતને ગુમ કરવા લાગ્યું. ચોર
 હુંટારાઓને પોતાનો મન માન્યો કારભાર કરવાને સુઅવસર મળ્યો.
 મોહમયી નિદ્રાના બૂલાવામાં સર્વ એવા ભૂત્યા કે પોતાનાં તન ધન
 ની કોઇને સુધ પણ ન રહી. ચંદ્રને બે હાલ થતો જોઇ ચકલી-
 ઓએ ચુચાચુપ પોતાના માળાનું શરણ લીધું ધ્રુવડ આદિ રજતી-
 ચરોને ફાળ્યું. કોઈ કોઈ ધરમા ઝાડ ફાનસો ચંદ્રમાની ચિકિત્સા
 કરતાં હતાં. ચંદ્રદેવની કાન્તિ તો કોણ જાણે કયાંયે છુપાઇ ગઇ.
 તે શોભા કયાં ચાલી ગઇ. તે ચંદ્રજ ન રહ્યો. આ પ્રમાણે અજવા-
 નાપર અંધારું પણ રાજ ચલાવવા આવ્યું. જ્યારે તમામ જગતમાં
 અંધારુંજ અંધારુંજ છાઇ ગયું ત્યારે તેનો પણ સમય થઇ ચૂક્યો.
 દુરત પ્રકૃતિદેવીની તેની બહાની આજ્ઞા આપી અને તેની જગ્યાએ
 સુર્યદેવ આવ્યા. અહા ! પ્રિય પાઠકો આ ઉચ્ચ પ્રાથલ સંસારીઓને
 સસાર મુખના અસ્થિરત્વનો ઘડો ભેટા યોગ્ય કેવી સજ્જડ છે? સુ-
 ર્યદેવના આગમનથી જગત જાગી ગયું. ચક્રવાકના જોડલાં જુદાં

મઠી ગયાં હતાં તે મળીને બેઠાં. ચાતકે આગળ વધી સુર્યદેવને આશીર્વાદ દીધો. આનંદ પરિપૂર્ણ કમળો પ્રકુલ્લીત થયાં. અહિં રાત્રિનો કાર્યોધિકાર (ચાન્) દીવસે સાંભળ્યો કે કીશોરી અદ્ભુત વેશે કુંગરરામને સાથે લીધેલ રત્ન કુંવરના દારપર આવી. તેણે ધીરે ધીરે ધરતી સાંકળ ખડખડાવવા માંડી. જ્યાં દાર ઉઘડ્યું કે ઝટ બંને અંદર ગયાં ધડી ભર પછી કીશોરીયે ધીરસિંદની સંભાળ માટે કુંગરરામને સમજાવી મોકલ્યો. રત્નકુંવર કીશોરીને બહેલી સવારમાં આવેલી જોઈ તાબુબંધી પૂછવા લાગી બહેન ! જલ્દી કહે આમ કેમ ? તું આવી રીતે ગજરાટમાં સવાર પડતાંજ કંઈ જરૂરીયાતે આવી છું ? જ્યાં તો સારી છેના ?

એક થડો શ્વાસુ લઈ અશ્રુભરી આંખોએ કીશોરીએ કહ્યું બહેન ! જ્યારે દુર્દીન આવે છે ત્યારે ભલે પ્રકારે સુધરેલી વાત વિનાશને પામે છે. કોણ જાણે શા કારણે આજકાલ પરમાત્મા અમારા પર રહ્યો છે.

રત્નકુંવર—ભલી સખી ! સત્વર કહે શું છે ?

કીશોરી—બહાલી સખી ! શું કહું ? આ આપદાના દીવસોમાં માત્ર તુંજ એક અનન્ય વિશ્વાસનું વિરામવા શોચ સ્થાન છે. બનવાનું તે બની ચૂક્યું છે.

રત્ન—સખી ! તારે માટે અને રાજકુમારીને માટે હું બહાર નિકળ મારો જીવ નેજાવર કરવા તત્પર છું. તું કહે શું છે ? જલ્દી કહે ?

કીશોરી—બહેન શું કહું ? તારાથી કેઈ વાત બંધી તો નથી તે દીન જમાની બાળકમાં બાદશાહ અલબદ્ધસિંહ સચા વસંત કુમા-

રીએ જે સલાહ કરી હતી મેં જે તને કહ્યું હતું અને જ્યાને સાસરે જે પત્રિકા મોકલી હતી તે પણ મેં તને કહ્યું હતું તને યાદ છે ?

રતન— હા હા મને સર્વ યાદ છે પછી ?

કીશોરી—પછી શું વીરસિંહજી તો મળ્યા નહિ એમના ન્હાના બાઈ ધીરસિંહ પત્રિકા વાંચી અહિંની હકીકત જાણી ચાલ્યા આવ્યા અને કુટીવાવવાળા બગીચાની પાસે ઉતર્યા. હું જ્યાને લઈ ત્યાં ગઈ બેઠેન શું કહું? કુંવરજી હજી ત્યાં આવી બેઠા છે. અમે અરધી વાત હજી નિવેદન કરી નહોતી કે ઠાકોરે આવી ધીરસિંહને પાછળથી તલવાર મારી અને જ્યાને ડોળી પર બેસારી લઈ ગયા.

આટલું કહી કીશોરી ધુસકે રોવા લાગી. રતનકુંવર કીશોરી ને છાતી સાથે દબી કહેવા લાગી—સખી! એતો કહે કુંવરજી જીવતા છે? કીશોરીએ કહ્યું—હા તે તો આખર અવસ્થાએ આવી ગયા હતા પરંતુ પોતાના માતા પિતાના પુન્યે સાઈ થયું. હાલ સારી રીતે શુદ્ધિમાં છે, પણ હાય જ્યાની શી અતિ હશે? સખી! હવે મને તારા સિવાય સહાયક કોઈ નથી. જેમ બને તેમ તું સત્વર ગઢમાં જા અને જ્યાની ખબર લાવી આપ એમ કહી કીશોરી રતનકુંવરના પગમાં પડી ગઈ. રતનકુંવરે તેને ઉભી કરી અત્યંત સ્નેહપૂર્વક હૃદયથી ચાંપીને બોલી—સખી! તું જરા પણ ચિંતા ન કર. હું દમણાંજી જઈ છું. ઘણું કરી જ્યાને લઈનેજ આવીશ બસ બોલી ન બોલી રતનકુંવર તુરત ગઢી ફૂચ કરી ગઈ. ત્યાં જઈ જે બોયું તથા સાંભળ્યું તે પર ધણીજ ચિંતાતુર તથા લચ્છિત થઈ.

ગઢમાં જઈ બોયું તો સર્વના ચહેરાપર ઉદાસી છાંયે રહી છે. બોકો બેસતાં, ઉઠતાં, હરતાં ફરતાં એક બીજા સાથે કાનફૂસી કરી

રહ્યાં છે. મહેલ અદર જઈ જોયું તો બલભદ્રસિંહની સ્ત્રી વસંત-
કુમારી મહા ક્રોધમાં બેઠેલી છે. એટલામાં બલભદ્રસિંહ પણ
એની પાસે આવી બેઠો. અને મહા હિંસાથી કહેવા લાગ્યો કે
જ્યાનો તો ક્યાંય પછી પત્તો નથી લાગતો હવે શું કરવું ?
આજ સુધી અમારા કુળમાં કલંક નહોતું લાગ્યું. આજ ઇશ્વરે આ
શું કર્યું ? તે પર વસંતકુમારીએ તડકીને કહ્યું—મને તો જ્યાના
લક્ષણ કુલક્ષણ આગળથી જ જાણ્યાં આવ્યાં હતાં પણ આપના ડ-
રથી આપ પાસે કાંઈ પણ કહેતી નહોતી. કાંઈ થતી કે આપ
માફ કહેવું માનો કે ન માનો. વખતે મારાપરજ ઉતરી પડો. બલભદ્રે
હિંસાથી જ કહ્યું—જ્યાં સુધી તે મળે નહિ ત્યાં સુધી કાંઈ તેમ કહી
શ્યો. પરંતુ જ્યાના સુચરિત્ર વિષે મને જરા પણ સંદેહ નથી.
ઇશ્વર સર્જીત મનુષ્યોનાં મન ઇશ્વરજ જાણે.

એક વૃદ્ધ સ્ત્રીએ કહ્યું કે બાદશાહે યુધિષ્ઠરે જ્યા માટે આલ-
મમાં ફેરવ્યા છે; તેણે આવી હરણ કર્યું હોય તો શું આશ્ચર્ય !
કેમ કેમને આવી કપટાયરણથી મદમાં પ્રવેશ કરીને કે હરકોઈ
તદબીરથી જ્યાને પકડાવીને લઈ ગયું હોય ! આપ જાણો છો કે
સિતાજી જેવાં સતિ મહાશક્તિને પણ ઈમ રાવણ હરી ગયો તો
ખીયારી જ્યા તો હમણાંની જન્મેલી છોકરી છે ! તે ઝડપી જતાં
શી લાર ?

આમ જેના મનમાં જે આવ્યું તે કહેવા લાગ્યા. ઠેકાણે
ઠેકાણે એજ ચર્ચા ચાલી રહી હતી. રતનકુંવરે મદમાં ચક્કર લગાવી
આ નિશ્ચય કર્યો કે જ્યા મદમાં નથી અગર આવવા પામીજ
નથી. ધીરસિંહપર તલવાળો આધાત કરનાર અને જ્યાને ડોળામાં

એસારી લઘ જનાર કીશોરી બલભદ્ર માને છે તે બલભદ્ર નહિ પણ બાદશાહનો કોઇ દૂતજ છળના કરી ગયો છે. કેવળ રતનકુંવરના હૃદયમાં નહિ પણ તમામ મદના અને અંતઃપુરના રહેવાસીઓના હૃદયમાં એમજ નકકી થયું કે જ્યાનો કોઇ બાદશાહનો દૂત ઉપાડી ગયો. બલભદ્રસિંહે જ્યાની શોધ માટે સેવકોને આજ્ઞા આપી પણ વસંતકુમારીએ તેમાં નારાજ જણાવી. કારણ જણાવ્યું કે જો કદિ બાદશાહી સિપાઇ જ્યાને લઇ ગયો છે તો તે બાદશાહી પરવાનગી મેળવી આવેલ હશે- આપણા સિપાઇ તેઓની સાથે મળતાં જ્યાના છુટકારા માટે આવેલા જાહેર પડશે જરૂર તકરાર રોપાશે. આમ કરીશું બાદશાહી લડાઇ ખરીદી લેશે? વાસ્તે મારી મરજી છે કે જો આપદામા આપણે ક્ષત્યાં હતાં તે આપદા આપેજ ટળી છે એમ માનો.

આ વાત સાંભળી બલભદ્રસિંહની બકુરી ચડી અને નેત્રો લાલ થયાં નરકોરાં ફરકવા લાગ્યાં એકદમ મંબીર સ્વરથી કહ્યું કે આ સર્વ સત્યાનાશનું કારણ તમેજ છો તમારાજ કહેવાપર હમે જ્યાણી અમૂલ્ય રતને ખોઇ દીધું. જ્યાએ પોતાના પણને નિભાવ્યું છે. હુંજ ખરાબીમાં પડ્યો છું. અમે ક્ષત્રિને માટે શું આ સામાન્ય અપમાન છે! આ સમાચાર જ્યારે રજવાડાઓમાં ફેલાશે ત્યારે તેઓ મને શું કહશે? તેઓ આમળ હું શું મોં ખતાવીશ? બાધ રત્નસિંહ જે ટેક નિભાવવા પ્રાણની નોંખવર કરી બેઠા છે. આ બીના જાણી તે મને કેટલો ધિક્કાર આપશે? આહે માર્ક સર્વસ્વ વિનાશને વાળે માથ પણ આવડું મોટું અપમાન કદી સહન કરી શકીશ નહિં.

અહિંઆં વાદવિવાદ ચાલી રહ્યો છે. રતનકુંવર ચુપાચુપ મઠમાંથી નિકળી પોતાના ઘર તરફ આવી. જ્યાં કીશોરી અનેક હાલનાઓ કરતી ખેડેલી હતી. રતનકુંવરને જોતાંજ તે બોલી—
ખહેન ? કેમ જ્યાં ક્યાં છે ? રતનકુંવરે કહ્યું—ખહેન જ્યાં મ્હેલમાં નથી અને બલભદ્રસિંહ તેને લઇ પણ ગયા નથી. તારે લોકોએ જ્યાંને લઇ જનારને બલભદ્રસિંહ માનવામાં લૂઝ કરી છે એમ કહી ગઢ તથા અંતપુર અંદરથી જે જાણવામાં તથા સાંભળવામાં આવ્યું તે ક્રમવાર સર્વ કહી આપ્યું. કીશોરી તે સાંભળી અત્યંત વ્યાકુળ થઇ રોવા લાગી રતનકુંવરે અનેક પ્રકારથી તેને શાંતવન આપી કહ્યું કે ખહેન ! આ સમય આવી રીતે કાયર થવાનો નથી. ધીરજ ધરવી ઉચિત છે જ રાજકુમાર ધીરસિંહને આ સમાચાર સત્વર સંભળાવ તે અવશ્ય અમોઘ ઉપાય બતાવશે. કોઇ વાતે તું હેરાન ન થઇશ હું સદા તારી છું. આ ઘર તારું છે. સદા કોઇના એક સરખા દીવસો નથી રહેતા જે દીવસ જે પ્રકારનો વીતવો લખ્યો હોય તે દીવસ તેવાજ પ્રકારે વીતે સુર્ય ચંદ્ર જે દેવો છે તેને પણ નકડી તે દીવસે રાહુના આધિનપણામાં આવવું પડે છે. પરંતુ એ પણ સાથેજ છે કે દુહાની પાછળ સુખ હોય છે.

આ પ્રકારે શાંતવના મળ્યા છતાં પણ કાંઇક ટચુપચુ હૃદયથી કીશોરી કર્ણાબ્જનક કંઠે કહેવા લાગી ખહેન ! હવે મને જીવવાની તથા સુખ જોવાની લાલસા નથી બસ એકજ લાલસના છે કે પ્યારી જ્યાંને હું જોઈ લઉં અને મારા દેખતાં વીરસિંહ સાથે તે પરણું. આ બોલવું પુરૂ થતાં ન થતાં પુનઃ તે રોવા લાગી.

રતનકુંવરે તેને બાથમાં ધાલી દયાદી' રહેરે અને નરમ વચ્ચે સમજાવી કહ્યું—નકકી સમજ જ્યાનું હવે શુભજ થવાનું છે તારી લાલસા ટુંક મુદતમાંજ ફળીભૂત થશે એમ મારો અંતરાત્મા કહે છે. જ ત્યાં ધીરસિંહ તથા કુંજરરામ તારી આવવાની આશાએ ટમમતા બેઠા હશે. અહિં દેર લગાવવી ન જોઈજ. જો ! દીવસ બે પ્હોર વીતવા આવ્યો.

કીશોરી કાંઈક હિમતમાં આવી બોલી બહેન ! હવે હું જાઉં છું. લગાવે લખ્યું હશે તે! ફરી તને મળીશ. નહિ તો આજ અંતનો મેળાપ છે.

આ ઓછાપણનાં વાક્યથી રતનકુંવરનું હૃદય કચ્છાથી હબકી મથું—ગદગદિત કંઠે બોલી—સખી ! આ શું બોલે છે ? ચાલ હું પણ આવું છું તને એકલી જવા દેવા હવે મારું મન રહાતું નથી. કીશોરીએ તેને સાથે ન આવવા બધી વિનવી પણ રતનકુંવરનું કહેતું ઉપલક નહોતું. રતનકુંવરનો નિશ્ચય ફોડી નહિ, કીશોરી હઠથી લાચાર થઈ. દેવટે બન્ને એ તરફ રવાના થયાં કે જ્યાં કુંજરરામ તથા ધીરસિંહ રોકાઈ રહ્યા છે.

પ્રકરણ ૧૭ હું. પવિત્ર વાર વચમાં ગ્રેમ પરપોટો.

દ્વરથી બે સ્ત્રીઓ આવતી જોઈ ધીરસિંહને નિશ્ચય થઈ ગયો કે જ્યાં સાથે કીશોરી આવી ચૂકી. જોતાંજ ધીરસિંહે એકલા પડી કરેલી કલ્પનાઓ એકદમ જતી રહી અને એવી ઉત્કંઠા તથા હિસનનતા ઉપજ કે ધીરસિંહને આધાતનું દુખ વિસ્મૃત થયું અને એકદમ દોડી કીશોરીની પાસે ગયો. ધીરસિંહને આવતો જોઈ કીશોરી રોષ પડી. કીશોરીને રોષે જોઈ ધીરસિંહે મબરાક પૂછ્યું—

કેમ રાજકુમારી ક્યાં છે ? અને કેવી હાલતમાં છે ? કીશોરીએ ઉતરણું રતનકુંવરનું મ્હેલમાં જવું અને તેણે આવીને જે ખખર આપ્યા તે સર્વ કહ્યા. રતનકુંવરે પણ જે જોયું હતું તથા સાંભળ્યું હતું તે કહ્યું. આ હકીકત સાંભળી ધીરસિંહ અત્યંત વિસ્મિત અને દુઃખિત થયા અને થોડીવાર નિઃશબ્દ રહી બોલ્યા એવો છળી દુષ્ટ કોણ હતો ? કીશોરીએ કહ્યું—હું તો એવું એવું અનુમાન કરું છું કે એ સરકરાજખાં અગર એનો કોઇ પણ સાક્ષી હશે જે સમયે તે જ્યાંને લઇ ચાલ્યો ત્યારે તેણે આણી તરફના જંગલની રાહ લીધી. તેજ વખતે મને સદેહ તો ઉપજ્યો પણ કોણ જાણે એવું જાદું સરખું આચરણ કયું કે હું વિશ્વાસમાંજ રહી ગઇ. જે કદી તેને બલભદ્રસિંહ ન માનતી તો તેજ વખતે હું તેને તલવાર ચલાવવાનો અને છળ કરવાનો બહોળો આપત. પણ શું કરું એ વખતે મારી શુદ્ધિ પર પડેલો પડી ગયો.

ધીર૦—સરકરાજખાં કોણ ?

કીશોરી—બાદશાહનો સેના નાયક જે દુષ્ટે અમને વાટમાં રોક્યા હતા અને વીરસિંહજી સાથે જેવું યુદ્ધ થયું હતું. વીરસિંહના ધાથી જે ચોટ ખાઇ પડ્યો હતો તે. આ વખતે ઓળખાઈ આવ્યો હોત તો શું આ બાળા તેને છોડી આપત ? પણ ભાવી પ્રબળ !

ધીર૦—તમે ધીરજ રાખો હું હમણાંજ જાને એ નીચેને એની નીચતાનો બહોળો આપી રાજકુમારીને લઇ આવું છું. ક્યાં જનાર છે ?

કીશોરી—કોણ જાણે આ સમય વિધાતાની કેવી મરજી છે

અને અમ લોકોના કેવા કઠિન દીવસો છે કે જેની છાયામાં જન્મ્યો છીએ. તેનેજ અમારે કારણે દુઃખ ઉઠાવવું પડે છે.

ધીર૦—એતો સંસારનો ઢંગજ છે પરંતુ મનુષ્યે તેથી પોતાનો જીવ હલકો ન બનાવવો જોઈએ ઇશ્વરની મરજીથી મનુષ્ય પોતાના પાપ પુન્યનો બદલો ભોગવેજ છે પરંતુ તેના નિવારણનો ઉપાય કરવો એ મનુષ્યનો ધર્મ છે. પ્રયત્ન મનુષ્યને હાથ અને ફળ ઇશ્વરને હાથ છે. જેમાં મનુષ્યથી કાંઈ પણ ફેરફાર થાયજ નહિ.

કીશોરી—જે થવાનું તે થયું. પણ હાલ હું હાથ જોડી અરજ ગુન્નર છું કે આપ એ દુષ્ટ છળ પ્રપંચીનો પીછો ન લેશો. જુઓ ! આજ સુધી અમલોકોને માટે આપના બાધ કેવાં કેવાં દુઃખો ભોગવી રહ્યા છે. દુરસ્ત છે કે આપ અજમેર પધારી આપના માતા પિતાની છાતી ઠંડી કરો. હાય ! જે માબાપની આંખોનો તારા આજ કાલ અલગ થયા છે તેનું હૃદય શું કહેતું હશે ? અને અમે અભાગીઓને તે શું કહેતા હશે ?

ધીર૦—આપ કેમ આમ આપનો જીવ હલકો બનાવી રહ્યાં છો અમે ક્ષત્રિ છીએ રણક્ષેત્ર ચાહવું. અશ્વરણને શરણ આપવું એજ અમારું કર્મ છે. અમારો જન્મ માર કાપને માટેજ થયો છો તથાપિ હાલ અમારે માટે એવી કોઈ પણ વાત નથી કે જે વાસ્તે આપ આટલાં બધાં ગભરાઈ રહ્યાં છો. આપ આ વાત નિશ્ચય જાણુજો કે રાજકુમારીને તે દુષ્ટે કોઈ વાતનું કષ્ટ નહિં આપ્યું હોય, અને ન એને પાંખો છે કે જે વડે તે દીલ્લી પહોંચી ગયો હોય, અને ન એની પાસે એવી સેના છે કે જેથી કોઈ પણ પ્રકારે એનાથી મુકાબલો કરવામાં અમે ઓછા રહીએ. આટલું કહી ધીરસિંહ એકદમ

હો. થયો અને કુંજરામને કહ્યું—મીસરજી ! આપને મારી એટલી વિનંતી છે કે જ્યાં સુધી હું ફરી ન આવું ત્યાં સુધી આપ આમને સંભાળજો.

આ સાંભળી કીશોરી ફરી જયાનું નામ દર્શ રાવા લાગી અને કુંજરામના પગ પર શીર રાખી વિલાપ કરી કહેવા લાગી કે આપ રાજકુમાને ન જવા દેશો—કીશોરીની આ હાલત જોઈ ધીરસિંહની પશ્ચુ ધીરજ જતી રહી અને વિશાળ નેત્રામાંથી ડબ્બડબ્બ આંસુ વહેવા લાગ્યાં.

કીશોરી અને ધીરસિંહને આવી રીતે હૃદય હારણ અને ઉદાસ જોઈ કુંજરામે કહ્યું—કુંવરજી ! આપ ક્ષત્રિય છો આ સમયે આપે અધિક ન થવું જોઈએ. કહ્યું છે કે “ ધીરજ ધર્મ મિત્ર અર નારી, આપત કાળ પારખીએ ચારી ”

ન્યાય નિભાવવા આપ આપતકાળમાં ધીરજ ન છોડો અને આમને ધીરજ આપો. ઇશ્વરની લીલા અપરમપાર છે કેાણ જણે તે શું કરે છે મારી એ વિનંતિ છે કે હું તો હું બ્રાહ્મણનેા પુત્ર પરંતુ આપ ક્ષત્રિઓનુંજ અન્નપાણી ખાધું હોવાથી આત્મા હોય તો એ દુરાચારીથી રાજકુમારીને એકલો જઈ છોડાવી લાવું અને એમ સાવ બ્રાહ્મણજ ન સમજશો. વીર બ્રાહ્મણ જણજો.

દુષ્ટ યવન જેણે હુપામને દગો કર્યો તેને હાર ખવરાવવી કદ મોટી બાબત છે ? જે કપટી પ્રપંચી હોય છે તે વીર અને સાહસી નથી હોતા. વીર પુરુષ સદા નિષ્કપટી અને સાહસી છે. નીચપ્રકૃતિનાં માણસો દુષ્ટ કર્મના ભારથી એવા દબી જાય છે કે એનાથી નથી જલ્દી નાસી શકાતું કે નથી લડી શકાતું. એતો

મને નિશ્ચય છે કે તે એકલો અગર બે ચાર સિપાહીઓની સાથે હશે ધણે દૂર પહોં નહિ જઈ શક્યો હોય.

કુંગરરામના આ શાન્તત્વ યુક્ત વીર વાક્યો સાંભળી ધીર-સિંહના હૃદયમાં અને સર્વોચ્ચમાં વીજળી સમાન ક્રોધ શક્તિ ફરી વળી. રમાલથી મોં લુપ્ત ધીરસિંહે કહ્યું—મીસરજી ! આપ આ-મને સંભાળજો હું જાઉં છું તે દુષ્ટને મારી રાજકુમારીને લપ્ત આવું છું. જસ આપ આ દિવસને દુખના દિવસનો છેલ્લો દિવસ માની લ્યો.

આટલું કહી ધીરસિંહ જ્યાં ઉઠવા જાય છે કે કીશોરીએ હાથ જોડી નીચું શિર કરી કુંગરરામ પ્રત્યે કહ્યું—મહારાજ આપ આ સમય કુંવરજીને ન જવા આપો. જુઓ હાલ એમની કેવી દશા છે ? કુરતા વાપરતાં જે નામોમાં ધુળ પડી છે એવા ચવને શરીરને જખમી કર્યું છે. હાલ એમનામાં એવી શાન્તી ક્યાં છે કે નિર્દયની પાછળ જાય.

ધીરસિંહે કહ્યું—આ સમય મને ફક્ત બે વાતની ચિંતા છે કે કુમારી જ્યાં ક્યારે મળશે ? અને કીશોરી બાળા ક્યાં હશે ? મારા શરીરની તો કાંઈ ચિંતા નથી. આ માટે બધું હાં કરાડો !

આ વાતના ઉત્તરમાં કુંગરરામ કાંઈક કહેવા ચાહતો હતો કે રતનકુંવરે કહ્યું—કીશોરી બાળા મને મારી બહેનથી અધિક છે. આહે તો હિમ્મતભર મારે ત્યાં રહે ક્રોધ વાતની તકલીફ નહિ પડે. અને તેના રહેવાની કાંઈને પશુ ખબર નહિ પડે. રતનકુંવરના કહેવાને ટેકા આપી કુંગરરામે પશુ કહ્યું—હા ! એમાં કાંઈ પશુ સંદેહ નથી. અમે લોકો રહેતાં કીશોરી તરફની આપને શી ચિંતા છે ?

રતનકુંવર અને દેંગરરામની વાત સાંજળી ધીરસિંહને ધીરજ આપી અને દેંગરરામને થોડીક અશ્વરશીઓ આપી રતનકુંવર તરફ જોષ હાથ જોડી કહ્યું- હવે આમને આપને સોંપી હું જાઉં છું જ્યાં સુધી હું ત્યાંથી કામ કરી ન આવું ત્યાં સુધી આમને કાંઈ પણ ઇજા ન પહોંચે આટલું કહી કદમ ભરવા ચાહે છે કે કી-શોરીએ પણ ઉભી થઈ હાથ જોડી કાંઈ કહેવા ધાયું પરંતુ આ અસ્ફુટ અક્ષરો સિવાય કાંઈ પણ ન કહી શકી હ...હ...વે...દા...

ધીરસિંહ વચમાંજ બોલ્યો--કુંગરરામજી ! જુઓ ! સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ આપ જાણો છો સવાર પડવા તક્યારી છે વાસ્તે વ્યર્થ વિલંબ કરવો ઉચિત નથી. કેમકે અહિં હવે હું જેટલો વિલંબ કરીશ તેટલો ત્યાં દુષ્ટને આગળ વધવાનો લાભ મળશે અને રાજકુમારીને એટલું વધારે કષ્ટ પડશે રતનકુંવર ! હવે તમે કીશોરીને ગુપ્ત વેશથી રાખજો જ્ઞાન્તવન આપતાં રહેજો. જલજલ્પ સિંહને પતો ન લાગે તેમ કરજો કુંગરરામને કહ્યું-કીકર તજો હું કીશોરીને ગુપ્ત પણે રાખવાનો જદોબસ્ત કરીશ ધીરસિંહે પોતાના સોડાનો તંબ પોતાના હાથથી ખેંચી, સમાન જરાબર કસી એક પગ રક્ષાળપર તથા એક પગ ધરતીપર રાખી મદમદ કંઠે કીશોરીને કહ્યું-વિદાય થઈ ચાલુ છું પરંતુ જીવ નથી ચાલતો ચાલ્યા વિના હુંટકોજ નથી જેથી ચાલુ છું આપ ધીરજ રાખજો ઇશ્વર જાહુ જલદીથી આપને ભેટ કરાવશે

આટલું કહી ધીરસિંહે ભર નજરથી કીશોરીને જોષ એ સમ-ચનું જોવું કાંઈક એવું વિચિત્ર હતું કે જેનું વર્ણન કરવામાં કલમ અશક્ત છે કદી રસમ પાઠકોનિજ રસમતાથી તે ચિતવનું સ્વયમ

અનુમાન કરી શકે તો કરી શકે બસ એજ ચિતવનનું અવલોકન કરતાં કરતાં ઝટ ધીરસીંહે ઘોડાપર સ્વારથી સહેજ એડીનો ઇસારો આપ્યો કે ઘોડો જોતા જોતામાં નબરથી ગુમ થયો.

કહેવાય છે કે એકચિત એકજ તરફ રહી શકે છે; પરંતુ એ સમય ધીરસિંહ ઘોડાને હાંકતો, આ તરફ જોતો કિશોરી કાળે કાંઈ ધારતો જ્યાનું દુખ વિચારતો પોતાના માત પિતા તથા ભાઈને સંભાળતો, વિગેરે અનેક બાબુ ચિત ચલાવતો જતો હતો.

પ્રકરણ ૧૮ મું—સરકરાજખાંનો શિરછેદ

વીરસિંહથી, ચુંદ્ર ક્ષેત્રમાં સરકરાજખાં જ્યારે હારખાઈને આઘાત પામી પડ્યો હતો; ત્યારે તેના સાથી તેને રણભૂમિમાંથી ઉઠાવી એક નિર્જન વન સ્થળમાં લઇ ગયા તેજ સ્થાનમાં તેના આઘાત પર મલમ પટ્ટી કરી. થોડીક ક્ષણો ઉપરાંત જ્યારે ચેતના પામ્યો ત્યારે, તેણે તુંતંજ એક મનુષ્યને જ્યાની શોધ લાવવા મોઢ્યો અને પોતપોતાના સાથીઓ સાથે એજ સ્થાને રોકાઇ રહ્યો. કેટલાક દીવસો ઉપરાંત મોકલેલ દૂત આવ્યો અને જ્યાન પુરેપૂરા સમાચાર સંભળાવ્યા. જ્યારે સરકરાજખાં એ સ્થાનથી પડાવ હઠાવી જેસલમેર પહોંચી બલભદ્રસિંહના ગઢની પાસે વેશ બદલાવી પોતાના સેવકો સાથે જઇ રહ્યો અને પોતાના એક સેવકને કોઈ ધંધાથી બલભદ્રસિંહ પાસે નોકર રખાવી દીધો.

એક દીન કીશોરી અને જ્યા ધરથી નિકળી ધીરસીંહ પ્રત્યે આવતાં હતાં તે દીને એક દાસીએ એને પોકાર્યો હતો તે દાસી સરકરાજખાંના સેવકથી મળેલી હતી. તેજ વેળાએ તે દાસીએ યવન સેવકને જઇ જ્યા નીકળવાની વાત કહી. યવન સેવકે જઇ, સરક-

રાજખાને કહ્યું કે જ્યાં અને કીશોરી હાલ કંઈક ગઠ બહાર ગયાં છે.

એટલુંજ સાંભળતાંજ સરફરાજખાં ચોકી ઉઠ્યો અને બહીજ પુત્તીથી એક ડોળી તથા ચાર કંહારોને સાથે લઈ એક જંગલમાં જઈ પહોંચ્યો કે જ્યાં જ્યાં કીશોરી અને કુંગરરામ વાતો કરી રહ્યાં હતાં. એ સમયે ચંદ્રમાનો કંઈક ઉદય થયો હતો જેથી ઝાડોની વચ્ચે અંધારું છવાયલું હતુંજ સરફરાજખાં પોતાના પગને ડાબાવતો ધીરે ધીરે આમ તેમ જોતો ક્યારેક ધુટણબર થઈ જતો જ્યારે ઝાડો વચ્ચે થોડોક દૂર પહોંચ્યો કે મનુષ્યની ધીમી ધીમી બોલ ચાલતો સાદ તેને કાને પડ્યો તે ત્યાંજ ઉભો રહ્યો. સાદ કંઈ બા-જુથી આવે છે તે કાન માંડી સાંભળવા લાગ્યો અને વિચારી તપાસવા લાગ્યો જ્યાં તેને પત્તો લાગ્યો કે તુરત અત્યંત સાવધા-નીથી જ્યાં જ્યાં વિચરે વાત કરતા હતા ત્યાં ધીમે ધીમે જઈ પહોંચ્યો. જરા દૂર તેઓ જોઈ શકાય અને શી વાતો કરે છે તે પુરેપુરું સાંભળી શકાય તેટલે દૂર એક ઝાડની ઓથે દબાઈ ઉભો રહ્યો. જોતાં જણાયું કે એ સ્ત્રીઓ નીચું માથું કરી વાતો કરતી બેઠી છે. એક શિલાપર એક જુવાન પુરૂષ સ્ત્રીઓથી કંઈક છેટે સ્ત્રીઓ સાથે વાતો કરતો બેઠો છે. અને એઓથી થોડક છેટે એક પુરૂષ કંઈક વિચાર કરતો બેઠો છે થોડીકવાર સરફરાજખાં જ્યાં કીશોરી અને ધીરસિંહમાં થતી વાત ચિત સાંભળી અને જ્યારે એને પકકો નિશ્ચય થઈ ગયો કે અહિંજ જ્યાં છે ત્યારે એણે વિચાર્યું કે જો આ સમય પ્રગટ થઈ હું તેઓની પાસે જઈ તો કદાચ કોણ જણે કેવું પરિણામ આવે. એથી એણે ઠાવકી રીતે બલભદ્રસિંહનું રૂપ બતાવ્યું એણે

પાછળ જઈ ધીરસિંહપર તલવાર ચલાવી આ તલવાર પુરી બેઠી તો નહિ તોપણ એટલી તો લાગી કે ધીરસિંહ મોંઘર ઉઘો જઈ પડ્યો. તુરત સરકરાજખાંએ પ્રતિધી પાસે જઈ જ્યાંને બલબદ્રસિંહના રૂપમાં એવો દાખ દીધો કે સર્વપર એનો રૂઆબ બેસી ગયો. પ્રતિધીપર પ્રતિ વાપરી એણે જ્યાંને ડાળીપર બેસારી જંગલની વાટ પકડી. થોડેક દૂર જઈ તે નગરના સીમાડાપર પહોંચ્યો અને એ જગ્યાએ શેકાવાને તે ચાહતો હતો કે ત્યાં થોડાક માણસોને બેઠેલાં જ્યાં એકદમ જંગલને બીજે મારજે ચાલી નિકળ્યા અને આખી રાત એ જંગલી રસ્તો દોડી દોડીને કાપ્યો.

સવાર થતાંજ એક ગામડે જઈ પહોંચ્યો ગામડાથી થોડે દૂર એક સુના મેદાનમાં ડાળી રખાવી અને પોતાના સાથીઓને કહ્યું કે તમે દીશાપાણીથી નચિંત થઈ જાઓ. ત્યારબાદ એક આદમીને ગામડામાંથી અગ્નિ લાવવાને મોકલી પોતે ડાળીની પાસે જઈ બેઠો. તે સમયે બીચારી જ્યાં બય અને દુઃખની મારી એવી વિવેકજન અને વિકળ થઈ રહી હતી કે જેમ પારધીની જળમાં મૂકલી સરકરાજખાંએ અતિ નમ્રતા પૂર્વક જ્યાંને કહ્યું કે હવે આપે ધિરજ ધરવા સિવાય બીજો એકે ઉપાય સોચવો નહિ. મુનાસબ છે કે શ્વાન્ત પડો અને એ નિશ્ચય રાખો કે પરમેશ્વરે તમારા નસીબમાં બાદશાહ અલાહિદીનનાં બેગમ સાહેબ થવાનું લખી દીધું છે તે ચશેજ. મને આશ્વા છે કે આજની રાત આપને લણીજ કપટની વીતી છે તો હવે ડાળી પરથી ઉતરી, હાથ મોં ધોઈ પોતાનું ચિત ઠેકાણું કરશો.

સરકરાજખાંની આ વાતો સાંભળીને જ્યાં જે ચુપાચુપ બેઠી

હતી તે એકાએક બગડીને રાવા લાગી. જેમ જેમ સરકરાજખાં એને સમજવતો હતો તેમ તેમ વધારે કામર થઇ તે રાવા અને બડબડવા લાગી.

જે માણસ ગામમાં અગ્નિ લેવા ગયો હતો તે પાછો આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે હું હમણાંજ ગામના લોકોથી સાંભળી આવ્યો છું કે બાદશાહને શિકારમાં શેર ઉઠાવી ગયો. આટલું સાંભળતાંજ સરકરાજખાંના મસ્તકપર જાણે આકાશ કુટી પડ્યું. એનું આખું શરિર કંપવા લાગ્યું અને આંખોથી આંસુની ધારા ચાલવા લાગી. પવનું આથી જયાના હૃદયમાં ચેતના ભકિતનો સંચાર થઇ ગયો. મુખપર કાન્તિ ઝલકી નીકળી અને ખુશીની મારી ડોળીપરથી ઉતરી બહાર આવી ઉભી રહી. એ સમયે જયાની છટાને જેમ જેમ ચંદ્રમાના પ્રકાશથી અંધકારનો નાશ થઇ જાય છે તેમ સરકરાજખાંના ચિત્તથી એકાએક બાદશાહના મરણનું દુઃખ નાશ પામ્યું. ગામડામાંથી ખબર લઇ આવેલ પાસે ઉભેલ મનુષ્યને ડોળીના કંદકારો જ્યાં બેઠા હતા ત્યાં જઇ બેસવા આગ્રા આપી. તેના મથા બાદ વિચાર્યું કે જે બાદશાહને માટે મેં આટલું સંકટ સર્જ્યું તે તો આ લોકથી સિધાવી મથા તો હવે આ અમૂલ્ય રત્ન કે જેને મહા પરિશ્રમથી ઉપાર્જિત કરેલ છે તેને વારતે મારા હૃદયથી ધારણુ ન કરું! એવું વિચારી એણે જાન નજરથી જ્યા તરફ જોયું કે ટુરત હૃદયનું પાપ વિષ અગ્નિઅગ્નિમાં પ્રસરી ગયું. આંખમાં પાણી આવી ઝાંઝવાં વળ્યાં. અવાક થયો. કંપી રહેશા. શરિરે વારંવાર જ્યા તરફ જોવા લાગ્યો. કામદેવે દ્રષ્ટને એવી વિહવળ કરી દીધી કે એકી સાજે એની મુઠ મુઠ ઉઠી મઇ. ઉન્મત જોવા બની ગયો.

સરકારાજખાંની આવી અવસ્થા જોઇ જયા એના હૃદયનો ભાવ જાણી ગઇ. જેમ જેમ એના મુખની આકૃતિ બદલાતી ગઇ તેમ તેમ જયાની પશુ બદલાતી હતી. જ્યાં એણે જયાના પ્રત્યે પ્રેમ સંબોધન કર્યું કે સાથેજ જયાના હૃદયની અગ્નિ બાળકી ઉઠી. એ તન્ય પામી ટુરતજ જયાએ પોતાનો અંચલો કમરપર વીટ્યો. જે તા જેતામાં સરકારાજખાંની તલવાર જે સરકારાજખાંની પાસે પડી હતી તે ઝડપ કરીને લઇ લીધી અને તે ખેંચીને તે પર ધસી. એ સમય જયાનો વિચિત્ર રંગ ઢંગ દીસતો હતો. કમરમાં ફેંટાખંધ, હાથમાં નગન ખડગ, નેત્રોમાં લાલિ, કંપતા હોઠ, ફરકતાં નસકોરાં ડાખો પગ આગળ વધારેલ વારંવાર પુંફવાટા મારી રહી હતી. આવી વિકાળ મૂર્તિને જોઇ સરકારાજખાં દિગ્ભૂત બની ઉભો જ રહ્યો. એક ક્ષણ પછી વિચાર કરવા પામ્યો કે જયાપર ઝડપ કરી પકડી લઉં પરંતુ તેજ ક્ષણે એનીજ સંહારકારિણી તલવારનો એકજ પ્રહાર જયાએ એવા જોરથી અને કળથી કર્યો કે ફંટી મુંટ અલગ જઇ પડ્યું.

પ્રકરણ ૧૯ મું. લક્ષમાં લેવા યોગ્ય લેખ:

એ તો પાઠકોને યાદ હશે કે ચાલતી વખત કુંવર ધીરસિંહ પોતાની સાથે અદેલીના સવારો પશુ લેતા આવ્યા હતા. અને એમને નગરને સીમાડે જંગલમાં રાખી આવ્યા હતા. ધીરસિંહે ત્યાં જઇ પોતાનાપર બનેલી બીના તેઓને કહી સંભળાવી. આ બીના સંભળી તેઓએ કહ્યું—કુંવર સાહેબ આપના પધાર્યા પછી થોડાક સમય બાદ એક ડોળી સાથે બે ચાર મનુષ્યો અહિં આવ્યા હતા કેણ જાણે આ કારણથી તેઓ અહિંથી પાછા વળી ગયા અને આ

સામે દેખાય તે જંગલની રાહ લીધી.

આટલું સાંભળતાં જ ધીરસિંહને નિશ્ચય થઇ ગયો કે એ ડોળી જમાની જ બસ. તે જ ક્ષણે સવારોને સાથે લઇને ડોળી જે તરફ ગઇ તે તરફની વાટ પકડી. મનમાં વિચાર્યું કે એઓ એક દીન રાતમાં કેટલેક દૂર જઇ શક્યા હશે ? હમણા જ પકડી પાડ્યું અમે ઘોડા પર સવાર અને તે પેદલ છે. પરંતુ એ સ્થાન એવું ન હતું કે ઘોડા પુરપાટીયે દોડાવી જવાય. એ જંગલમાં જંગલની ઝાડોથી બચતા ખાડાઓ અને ટેકરા સંભાળતા ક્યારેક ઘોડાની પીઠ પર ઝુકી જતા સુધ્ધ જતા પસાર થઇ શકતા હતા. થોડીક વાર ઉપરાંત રાત્રીનો અવસાન અને સુર્ય ઉદયનો સમય થઇ આવ્યો. હવે માર્ગ અચ્છી રીતથી સુજવા લાગ્યો. અને એવું મહાન વન પણ ન રહ્યું કે જેવું પાછળ ઓળંગ્યું હતું. પડી ગયેલાં જંગલી વૃક્ષો પણ વાટમાં આડાં આવતાં નહોતાં. ફક્ત આંખા આંબલીનાં વૃક્ષો, માર્ગના કીનારા પર ઉભાં હતાં ડાબી જમણી બંને બાજુ વાવેલાં ખેતરો દ્રષ્ટિએ પડતા હતાં હવે. તો અચ્છી રીતે ધીરસિંહ અને તેના સવારો આમ તેમ જોતા પુરપાટીયે ઘોડા દોડાવી જતા હતા. એક પ્હોરનો પંથ એક ઘડીમાં કાપતા જતા હતા. એમ એક પ્હોર દીન ચડતાં ચડતાં થોડેક દૂર મનુષ્યોની વસ્તી દેખાવા લાગી. પાઠક ગણુ એમ ન સમજે કે એ વસ્તી કાશી કાનપુર કે મુંબાઇ મદ્રાસ જેવી હશે. આ કાંઇક વિચિત્ર વસ્તી છે ખેતરોથી કાંઈક છેટે ફળોનાં વૃક્ષો છે અને એ વૃક્ષો પાસે માટીની બીતો પર દાબડો નાંખેલ છાપરાં છે. પછવાડે એક એવું જ જાણુ એક દાળાયું ઝાઝાળા તરિકે કામ આપે છે. એની સામે ફળીયામાં ઝાબ-

રના ઢગલા, ક્યાંઇક પુંઆરના ઢગલા, ક્યાંઇક કંડીના ઢગલા, છાપ-
રાની ભીંતો પોતની માટીથી પોતેલી, જેનાપર જેઝુઆદિ માટીના
રંગનાં ચિત્રો, શોભામાં મરચાંનાં તોરણ, મકકાઇના કુંડાનાં ઝુમરો
છાપરાપર કોળાનો તથા કદુની વેલો, એક ખુણે ધમધમતો અગ્નિ
આડી અવળી ઢાળેલી ચાર પાઇઓ. જ્યાં ધીરસિંહ એ ગામડામાં
જન્મ પહોંચ્યો કે તુરત આશ્ચર્ય પામતાં છોકરાંઓ દોડી આવ્યાં અને
સાથેજ નાનાં છોકરાંઓને કાખમાં તેડેલ તેની માતાઓ આવી ઉભી
તે પાંચ આશ્ચર્યથી જોવા લાગી. એના વિકાર રહિત જેતામાં કાંઈક
વિચિત્રતા છે. એના જોવામાં કટાક્ષ શબ્દનો પ્રયોગજ ન થઈ શકે,
તેમની લાજ ભરી દાસ્ય ભરી તાક નથી. તેમાં ખનાવટી લગ્નજ
નથી. અદનપદ ચિત્ત આકર્ષકરૂપ નથી. પરંતુ સર્વોત્કૃષ્ટ સરલ અને
પાપ રહિત હૃદય એનીજ પાસે છે. ક્યાંઇક ખેડુતો કાંધ
પર ચોક્કાજ કે કામળ નાંખી એક હાથમાં નારીએરનો હુકકો
રાખી બળદની જોડને આગળ લઇ ખેતરની તરફ જઇ રહ્યા છે.
ધીરસિંહ એક સ્થાનપર ગયો કે જ્યાં અગ્નિ પાસે કોઇએક તમાકુ
પી રહ્યો છે, કોઇ રસ્સી વણી રહ્યા છે. કોઇ બળદનો ચારો કાપી
રહ્યો છે ધીરસિંહને જેઈ સર્વ હિમા થયા અને ઝુકી ઝુકી સલામ
કરવા લાગ્યા. ધીરસિંહે ઘોડો રોકી પૂછ્યું અહિંથી કોઇને જતા
જોયા ?

સાંભળીને બેએક તો ચૂપ રહ્યા. પણ એમાંથી એક ધરડાએ
કહ્યું-હા સરદાર સાહેબ ! ચાર પાંચ મુસલમાન એકજ નાની ડોળી
લઇ ગયા ખરા.

ધીર૦ તે લોકો ક્યાં રોકાયા હતા ?

ખેડત—રામલા તો નહોતા. એમાંથી એક માણસ આવેલો આવ્યો હતો.

ધીરં—શું એણે કહ્યું હતું કે ક્યાણે આમ જમ્યે છીએ ?

ખેડત—હા કહ્યું હતું કે બાદશાહ ખાસે દીલ્લી જમ્યે છીએ ?

ધીરં બીજી કંઈ કહ્યું હતું ?

ખેડત—ના ના જ્યારે અમે કહ્યું કે બાદશાહને તો, પોતે શિકારે ગયા હતા, ત્યાંથી શેર ઉઠાવી ગયો; એમ સાંભળવામાં આવ્યું છે ને ? આ સાંભળી તે પુરત કાંઈ પણ બોલ્યા વિના ચાલ્યો ગયો.

ધીરં—બાદશાહની આવી વાત તમે ક્યાંથી સાંભળી ?

ખેડત—કાલ એક સાંઘણી સ્વાર આવ્યો હતો તે કહેતો હતો.

ધીરં—તે મુસલમાનો કઈ તરફ ગયા ? અને કેટલીવાર થયું ?

ખેડત—એણે મક્કને શેઠે શેઠે ગયા. હમણાંજ ગયા છે.

આટલું સાંભળી અનેક પ્રકારના તરંગોમાં હિંચોળા ખાતો ધીરસિંહ સવારો સાથે થોડે દૂર પહોંચ્યો હશે કે એક ઝાડી નજરે પડી ધીરસિંહે પોતાના સવારોને આસ્તે ચાલવાની આજ્ઞા આપી. પોતે પણ ધીરે ધીરે ચાલવા લાગ્યો. આજળ ચાલવા લાગ્યો કે ધીરસિંહનો ઘોડો ચમક્યો ઘોડો ચમકતાંજ ધીરસિંહ પણ ચમક્યો. આમ તેમ જોઈ ઘોડો ચમકવાનું કારણ નજરે ન પડતાં ઘોડો આજળ ચાલવા આહે છે કે સામે એક મુઝડુ નજરે પડ્યું. મુઝડાને જોઈ ધીરસિંહ એકાએક ચોક્યો, ઘોડો ઉભો રાખી નીચે ઉતરી મુઝડાવાળા રથને જુએ છે તો રૂંડથી મુંડ અગ્રમ પડ્યું છે, ધસ્તી રક્તથી ભીજાયેલી છે. એક વલવાર પણ પડી છે અને

ઝાડીમાં જરા છેટે એક ડોળી પડી દેખાય છે. એકદમ ધીરસિંહ તે ડોળી તરફ ગયો. પરંતુ ઉઠાવી જોતું તો એમાં કોઈ નહોતું. કેવળ એક ઓઢણી કે જે જ્યાંએ ઓઢેલી હતી તે જોટો વાળેલી ખમિતથી રાખી હોય તેવી પડી હતી. ધીરસિંહે એ ઓઢણી ઉપાડી લીધી. ઉખાળી જોયું તો તેમાં જ્યાંનાં રતનજડિત આભૂષણો મૂક્યાં હતાં અને એક નાનકડી પત્થરની પાટીપર ઠીકરાથી આ પ્રમાણે લખ્યું હતું.

જ્યા જીવતી છે. દુષ્ટ સરકરાજખાં મારા હાથથી માર્યો ગયો. મેં સાંભળ્યું છે બાદશાહ પણ માર્યો ગયો. પોતાના ભાઈથી મળે અને મારા પિતાજીને લઈ આવો રિલંબ નહિ કરો. મારે માટે કોઈ ચિંતાની જરૂર નથી. હું આ જંગલમાંજ મળીશ.

આ ત્રિચિવ લખાણને વાંચી ઘોડાનો ટેકો લઈ હાથપર માથું રાખી કંઈ વિચારી જ્યાના આભૂષણોને થેલીમાં નાંખી પડેલી તલવારને લઈ રખડતા માથાને એક ખાડમાં નાંખી ઘોડાપર સવાર થઈ ધીરસિંહ આગળ ચાલ્યો.

પ્રકરણ ૨૦મું. પ્રેમપંથી કીશોરી યોગિની.

જે સમયે ધીરસિંહ કીશોરીથી રળ લઈ ઘોડાપર સવાર થઈ વિદાય થયો તે સમયે કીશોરીના હૃદયમાં ચિંતા અને દુઃખનું તોફાન ચઢી આવ્યું. પ્રથમ તો દિગ્મુદ બની ધીરસિંહની તરફ જોઈ રહી. જ્યારે ધીરસિંહ તેની દ્રષ્ટિથી બાહર થઈ ગયો ત્યારે તે વિકળ અને વિહવળ થઈ રોવા લાગી. ડુંગરરામ અને રતનકુંવર તેણે ઘણીજ ધીરજ આપી શાન્ત કરવા લાગ્યાં. પરંતુ તે તેપર કાંઈ ધ્યાન ન આપતાં વધારે ને વધારે રોવા અને બાકૂળ થવા

હાગી. છેવટે રતનકુંવર અને કુંગરરામે કપિશોરીને રતનકુંવરને ત્યાં સમજાવી મનાવી જલ્દી લઈ જવા તૈયારી કરી.

રતનકુંવર કપિશોરીને ઘણાજ આદરમાન અને સ્નેહથી રાખતી હતી પરંતુ જ્યાના વિરહમાં કપિશોરી એવી નાઉમેદ અને અચેત થઈ ગઈ હતી કે તેને એક એક ઘડી એક એક વર્ષ સમાન વીતતી હતી.

રતનકુંવર ઘણુંજ ચાહતી હતી કે કપિશોરીનો જીવ કોઈ પ્રકારે ખુશામાં રહે પરંતુ જેમ જેમ દીવસો વીતતા હતા તેમ તેમ કપિશોરીની વિચિત્ર અવસ્થા થતી જતી હતી. નતો એને કોઈનું બોલવું સાંઠે લાગતું હતું અને નતો કોઈનું સમજાવવું સાંઠે લાગતું હતું કોઈ એને સમજાવવા જતું તો એથી એનું દુખ વધતું જતું હતું. તે સદા એકલી બેસી રાયા કરતી. ક્યારેક નિઃશબ્દ અને નિરપેક્ષ થઈ શોચ કર્યા કરતી. નેત્રાથી આંસુની ધારા સુકાતીજ નહિ. કદી કદી કોણ જાણે શાથી કપિશોરીના વિરહ પિંડિત વદન ચંદ્રપર પ્રસન્નતાની પ્રભા ઝગઝગાટ મારી રહેતી જાણે વાદળની અંદરથી ચંદ્રમાની શોભા દેખાતી હોય નહિ! એક પોતેજ પોતાની વક્ર ભ્રુકુટિ વિલાસથી અભિમાન જેવું જણાવતી, કદિ લગતિ અગર કંઈ ગણગણતી, ચમકી પડતી, આમ તેમ નિહાળતી વિકળ થઈ જતી અને ઘણી મારી રોવાં લાગતી.

કદિ કદિ રતનકુંવર જે એને પોતાની પાસે બેસારતી અને સમજાવતી તો તે સમયે કપિશોરી હિંડો નિસાસો મૂકતી અગર તરખલાં તોડવા લાગતી અને ધુટણપર ફોણી રાખી ધરતીપર લીટાં તાણતી અને થોડીક ક્ષણો બાદ ખડાવું કાઢી ઉઠી જતી.

કોઈ ખવસાવે તો ખાધ લેશે, કોઈ પાણી પીવસાવે તો પી લેશે હસવું તો જાણે લુલીજા ગમ હતી.

નિહાત એમજ કીશોરીએ કેટલાક દીન રતનકુંવરને ત્યાં કાઢયા એક દીન એણે ચિત્તામાં એવું ધાર્યું કે હવે વ્યર્થ અહિં પડ્યાં ષડ્યાં દીવસો વીસાડવાથી શું થશે ? વાસ્તે ઉત્તમ છે કે સુપાયુપ અહિંથી નિકળી યોગિનીનો વેશ ધારણ કરી જંગલ પહાડોપર પોતાના દીવસો કાઢવા અગર દીલ્હી જઈ ખારી જયાનો પતો લગાવવો, જો જ્યાં દીલ્હી ગમ હશે તો કોઈ પ્રકારે જોઈ લેશ. અને ક્યાંક કુંવર ધીરસિંહનાં દર્શન મળી ગયાં તો જીવ ભરીને એના દર્શન કરીને આ પાપમય જગતથી વિદાય થઈ આં દુઃખના યોગને માથેથી નાંખી દઈ હળવી થઈ જઈશ.

એવું વિચારી તેજ રાત્રે જ્યારે બધાં માણસો સુઈ રહ્યાં હતાં, સર્વ સંસારમાં નિદ્રાએ ધોનાની અખંડ મોહની નાંખી હતી, ત્યારે કીશોરીએ ઝટપટ યોગિનીનો વેશ ખનાવી રતનકુંવરને ત્યાંથી નિકળી એજ જંગલની રાહ લીધી કે જ્યાંથી સર્વ લોકોથી વિખુટું થવું પડ્યું હતું.

પ્રકરણ ૨૨ મું. જજાને યોગિની મળી.

ધરથી નિકળી અનેક જંગલ પહાડોમાં ભટકતી ભટકતી અનેક કળેટો ભોજાવતી કીશોરી મારી મારી ક્યાં કરતી હતી. ન એને દીન હતો ન રાત હતી ન તઝકાનું કષ્ટ હતું ન રાતના અધકારની મુંઝવણી હતી. ન જીમ હતી ન તરસ હતી, ન મૂવું હતું ન ખાવું હતું, ન રસ્તો હતો ન જંગલ હતું ન ધાટ હતો ન કુધાટ હતો જ્યાં આંખ લાગ જતી ત્યાં આસી જતી હતી એમ

કેદલાક હિમચો રખડતાં રખડતાં કીશોરી એક દીન સંખ્યા સમયે એક પહાડપર પહોંચી તે સ્થાન વનયુક્ત તો હતું પરંતુ વનફળોનાં વધારે વૃક્ષ હતાં અને જળાશય પણ હતાં. દીનભરતી શકેલી કીશોરી થોડાંક વનફળ ખાઈ પાણી પી રહેજ શાન્તી પામી અને તેજ સ્થાને એક પથરપર પડી રહી પડી પડી પોતાની પૂર્વાવ-સ્થાનું સ્મરણ કરતી કરતી સુષ મઘ.

નિંદ્રાવસ્થામાં એણે સ્વપ્ન જોયું કે મંડળગદનો મહેલ એકા-એક પડવા લાગ્યો. મહેલને પડતો જોઈ કીશોરી અને જ્યાં ત્યાંથી ભાગ્યાં ભાગતાં ભાગતાં કોઈ જંગલમાં જઈ ચડ્યાં. જ્યાં એ જંગલના મધ્યમાં પહોંચે છે કે કેદલાક જંગલી હાથીઓએ આવી ઘેરી લીધાં. હાથીઓનો ઘેરો જોઈ ભયભીત થઈ ભાગવાનો ઉદ્દેશ વિચાર્યો પણ ભાગી ન શક્યાં. એટલામાં એક પર્વતમાંથી અર્જુના કરતો સિંહ આવી પહોંચ્યો. સિંહ આવતાં હાથીઓનોજ નાશ કરવા લાગ્યો. આ તક સુધી બંને ત્યાંથી કોણ જાણે ક્યાંય નિકળ્યા ગયાં કે જ્યાં એક નદી વહી રહી છે અને એ નદીમાં એક નાનકડું નાવ જોઈ તેમાં બેસી જાય છે કે નાવ ડગમગ્યું નાવ ડગમગવાની સાથેજ જ્યાં નાવ પરથી પાણીમાં જઈ પડી. પડી જવાની સાથેજ એક મગર તેને ગળી લીધી, એટલામાં ત્યાં એ નદી અને નાવ કોણ જાણે ક્યાંય સમાઈ ગયાં. કીશોરી એક પહાડપર ઉભી છે. પહાડના શીખરપર ઉભેલી જ્યાં કીશોરીને બે-લાય છે કીશોરી અત્યંત આતુરતાથી જ્યાંને મળવા દોડી. દોડતાં એક પથરની ઠાકર ભાગતાં તે મોંઢખર જઈ પડી. પડી કે એટ-લામાં સ્વપ્ન ઉડી ગયું આખ ખુલી મઘ. જાગતાં જણાયું કે પોતે જ્યાં સુતી હતી ત્યાંજ સુતી છે.

આ સ્વપ્નને જોઇ કાશોરીનું ચિત્ત જ્યાની યાદદાસ્તમાં એવું બેશુદ્ધ થઇ ગયું કે કાંઇ પણ સોચ વિચાર વિના એણે એજ વખતે જંગલની રાહ લીધી. એને એ સમયે એ વાતની પણ કાંઈ ગમ નવ પડી કે હું ક્યાં જઇ રહી છું. જ્યાને મળવાની લાલ-સામા નેત્ર જે તરફ લઇ જતાં હતાં તે તરફ જવા લાગી તે સમયે તેને ન એકલાપણાનું યાન હતું ન ભય હતો ન કંઈ સોચ વિચાર હતો. કેવળ જ્યાને મળવાનીજ ઉત્કંઠા હતી. એમ ચાલતાં અરણ્યોદય પહેલાં કાશોરી એક પર્વત પર પહોંચી. તે સ્થાન મહા રમણિક અને શોભાયુક્ત હતું જ્યાં અનેક પ્રકારનાં વૃક્ષ ગુહ્મ આદિ તે સ્થાનની શોભા વધારી રહ્યાં હતાં. તે સ્થાનની મધ્યમાં, ફરતી ચક્કર ખાતી, લથડતી એક નદી દ્હેરો લેતી હતી અને શીતળમંદ સુગંધિત સવારનો પવન નવ જોખન શક્તિને લઈ વહી રહ્યો હતો ત્યાં આવી પહોંચી. ત્રિવિધ પવનના સ્પર્શથી કાશોરીના હૃદયમાં ચૈતન્ય આવી ગઇ. તે એ નદીના તટપર બેસી ગઇ અને હાથ મેં ધોઇ જરા દૂર દ્રષ્ટિ લાંબાવી કંઈક જોવા અને વિચારવા લાગી. કોણ જાણે તે શું જોતી હશે અને શું વિચારતી હશે. અચાનક લલિત સુકોમળ સ્ત્રીના સ્વરની ભણક એના કાનમાં પડી. સાંભળતાંજ એની સમાધી સરખી સ્થિતિ બદલાઈ અને એક ધ્યાનથી તે સ્વરને સાંભળવા લાગી. તે સ્વર એને કાંઈક એવો રસિલો લાગ્યો કે ઝટ ઉઠી તે સ્વરને અનુસરી ચાલી. જેમ જેમ આગળ વધતી હતી તેમ તેમ શબ્દ સ્પષ્ટ થતા જતા હતા. એથી આગળ જતાં એને કાને સ્વર સંયુક્ત શબ્દ કાને પડ્યા કે—“ એક સુખકર સતિપતિનું નામ છેરે !”

આ પદને સાંભળતાં જ કીશોરીના મુખ પર વિજળી સમાન પ્રસન્નતા પ્રકાશ પામી. નેત્ર અને ચાલમાં ચંચળતા વધી ગઇ. તે સ્વરની તદ્દન નિકળ જતાં ફરી સાંભળ્યું કે—છતર સર્વ ઉપાધી જગતની, નહિં હિતકાર હરામ છે રે ” એક “ એક લિંગેશ્વર ચરણ શરણ તવ, આતમ અક્ષર ધામ છે રે ”—એક.

આ પદને સાંભળતાં જ કીશોરીને નિશ્ચય થઇ ગયો કે હોય ન હોય આ સ્વર તો જરૂર જ્યાનોજ છે. આ સમયે કીશોરીને પોતાના દેહની સાંભાળ અત્યંત બોળ રૂપ થઇ પડી હતી. જ્યાને મળવા તે એવી ગભરાઇ કે જેવી વનમાં ખોવાયેલા વત્સનેા સાદ સાંભળી ગાય વ્યાકુળ બને છે તેવીજ જોઇ થ્યો. તરફડી, વ્યાકુળ થતી કીશોરી રહેજ છેડે છે એકલામાંજ બે ત્રણ મધ્યમ કદના વૃક્ષ એથે જુએ છે તો એક આન્ય પર ગેરવાં વચ્ચે પહેરેલ વાળાની વીખરાયેલા લટો યુકત જ્યા ડાબો પગ લટકતો રાખી તે પગની જાંઘ પર રહેલા જમણા પગ પર રાખેલા હાથ પર ખાલ ટેકાળા અધુર પદ પુરૂં કરી રહી છે—“ વ્યાપક વિધન વિદારક વરદા, બીડકાંજન નિષકામ છે રે !—એક ચંદ્રલલાટ જટા જુટમંગા ધટ રટના હરજમ છે રે—એક૦

કીશોરીની નજર જ્યા પર પડી કે જ્યાએ પણ કીશોરી તરફ જોયું જે સમયે પરસ્પર બન્નેની આંખો મળી તે સમયની છટા જોવાથીજ જાણી શકાય. બન્ને પરસ્પર મળવાને દોડી પરંતુ એટલો રસ્તો અપતાં જે અધિરતા વ્યાકુળતા બન્નેના ચિત્તને થઇ હતી તે તેઓજ જાણતી હતી. અવર્ણનીય હર્ષભર બન્ને મળી થોડીક વાર બન્ને ચિત્રવત થતી રહી. બોલતાં કંઈ રૂધાચો. રૂધાચો કંઈ જ્યાએ કહ્યું—તું જરા અહિં ઉભી રહે કું આવું છું.

પ્રકરણ ૨૨ મું—રત્નસિંહ માટે ધીરસિંહ

એક દીન સંધ્યા સમયે બાદશાહ એક તારીખાં ઉર્દે તેજનખાં દરબાર ભરી બેઠો હતો ત્યાં ચોખદારે આવી તાજમ બગીચાને કહ્યું—એક પરદેશી ઝવેરી દરવાજા પર આવી ઉભો છે અને પ્રભુ-નાથના દર્શનની પ્રાર્થના કરે છે. બાદશાહની આગ્રા થઈ કે આવવા લાગે. ચોખદારે આવી પરદેશી ઝવેરીને કહ્યું આ સમયે બેઠ કરવાનો સમય નહોતો પરંતુ આપ જાણો છો કે અમે જે બેઠ કરાવવા ધારીએ છીએ તો અનેક ઉપાયો બનાવી લઈએ છીએ આપને પરદેશી જાણી એવા રૂપમાં અરજ કરી કે આગ્રા થઈ જઈ પધારો આ પરિશ્રમને જીવશે નહિ, ઝવેરીએ ઝટ એક અશ્વરશી કાઢી ચોખદારને આપી. અશ્વરશી લઈ ચોખદારે ઝુકીને સલામ કરીને અને ઘણા આદર સાથે ઝવેરીને અંદર લેઈ ગયો.

યથાનિયમ શિષ્ટાચાર પછી ઝવેરી ફરમેશાને બેસી ગયો અને ઝવેરાતનો ડબ્બો ઉઘાડી ભાત ભાતનાં રત્નો અને આભુષણો બતાવવા લાગ્યો. એમાં એક જોડ કંકણ જે અનેક અમુલ્ય રત્નો જડિત હતાં તે બાદશાહે પસંદ કર્યાં તે ઉપરાંત એક મોટી ઝવેરીએ બાદશાહને બતાવ્યું. જેને જોતાજ બાદશાહે અત્યંત પ્રસન્નતા બતાવી અને બોલ્યો—મું આની જોડ પણ લાગે પાસે છે ! એના ઉત્તરમાં બોલીક કહ્યો તુપ રહેવા ઉપરાંત હાથ જોડી ઝવેરીએ નિવેદન કર્યું—આ સમયે એમું મલબું સામર્થ્યથી બહાર છે.

ઝવેરી—તે એક એવા મનુષ્યની પાસે છે કે જેની પાસે કું જઈ નથી શકતો,

રોશનખાં—તે કોણ છે અને ક્યાં છે ?

ઝવેરી—તે એક કેદી છે અને આ રાજવત્સવીમાં બાદશાહી જેમમાં કેદ છે.

ઝવેરી—ખુદાવિંદ તે મંડળમદનો રાજા છે. જો હું પેત્રે તેની ખાસે જઈ શકું તો તો પુરી આશા છે કે એકને બદલે અનેક બાબતો મોલી લાવી શકું છું. પરંતુ જો તે બાંધી રાખે કે હું બાદશાહને માટે ભેવા આવ્યો છું. તો કદાચ નહિ બતાવે.

રોશનખાં—કેદની ખાસે મોલી ?

બાદશાહ એકીક શબ્દો તુપ રહેવા ઉપરાંત બોલ્યો—તે કયા સુન્દા માટે કેદ છે ? ઝવેરીએ કહ્યું શાહનશાહ ! કચ્છરતો બરા પશુ નથી અને છે તો ધણીજ છે.

બાદશાહે કહ્યું—કદાપિ એમ ન થઈ શકે કે અપરાધવિના પશુ કેદ મળે.

ઝવેરીએ કહ્યું—નામવર ! મેં સાંભળ્યું છે કે મરહુમ બાદશાહ અક્ષાહિનીને એવી પુત્રી જયાનો ડોલો મામતા હતા અને તે આપવા માટે તે સુનકાર કરતો હતો તેટલા માટે બાદશાહે એને કેદ કર્યો હતો; પરંતુ હાલ તે બાદશાહ નથી તેમ, તે રાજકુમારીનો પશુ પત્નો નથી, કેમકે કહે છે કે તેણે દુષ્કર્મ લીધે કે જાળને લીધે આત્મ હત્યા કરી કાઢી કહે છે કે ક્યાંક નાસ્તી થઈ વાસ્તે હાલ આપ જહાંપનાંક એ કેદીને રહેમ કરી છોડી આપો તો આમને મહાન કીર્તિ અને પુનઃ પ્રાપ્ત થાય હું તે એક ધંધાદારી માણસ છું. રાજકુમારના કામના કાલુન વચ્ચે આવી શકતો નથી છોડી આપો તો હજુર મર્તલક છે.

અમર આવી રીતે છે તો તમે એને જઈ પૂછો જો તે પો-

તાનો છુટકારો ચાહતો હોય તો ત્રણ લાખ રૂપિયા બાદશાહી ખજાનામાં દાખલ કરે જેથી છોડી આપવામાં આવશે આ બાદશાહે કહ્યું.

ઝવેરીએ કહ્યું—મને બાદશાહની અજ શિરોચરમ છે વળી મારાથી બીજા કોઈનું લલું થાય છે તો હું અવશ્ય શક્તિ પ્રમાણે ઉદ્ધોગ કરીશ.

બાદશાહે કહ્યું—ઠીક. જેલ દારોગાપર એક પરવાનો તમને લખી આપવામાં આવશે. જે વડે તમે જેલ દારોગા સાથે જેલ અંદર જઈ તેને મળો અને તે તેમ કરવા રાજી હોય તો અહિં લઈ આવો પણ અવશ્ય મોતીનું પૂછજો.

પરવાનો લઈ ઝવેરી બાદશાહથી વિદાયગિરિ લઈ જેલ દારોગાને સ્થાને ગયો અને જેલદારોગાને પોતાના આવવાની ખબર કરાવી. જેલદારોગે તે ખબર પામી ઝવેરીને અંદર બોલાવ્યો. ઝવેરી તેની પાસ પહોંચ્યો. ઝવેરીને જોતાંજ દારોગાએ ધનાઢય બાણી ધણીજ આદર સતકારથી આમતા સ્વાગતા કરી. આવવાનું કારણ પૂછવા માંડ્યું. ઝવેરીએ ધણીજ નમ્રતાથી પોતાની ઓળખાણ આપી અને બાદશાહી પરવાનો દારોગાને આપ્યો. પરવાનો વાંચી દારોગાએ કહ્યું—પરવાનો તો ખરાખર છે પરંતુ આ સમય કેદીઓને મળવાનો નથી જેથી લાચાર છું.

ઝવેરીએ એક હીરાની વીટી ધણી નમ્રતા પૂર્વક ચૂપાચૂપ દારોગાની મુઠીમાં મુકી દીધી અને ખુશીથી ખતાવી બોલ્યા—મારા બાદશાહ આપજ છો આ સમયે તે કેદીથી મુલાકાત ન થઈ જાય તો માફ મોટું કામ મારું જાય તેમ છે હું કદાપિ કદા રીતે

આપની મરજીથી બહાર નથી, દુરત દારાગાએ કંઈક વિચારમાં પડ્યાનો ડાળ કરી કહ્યું—ખેર આપ પરદેશી છો મને આપને ખાતર મંજુર છે ચાલો.

પ્રકરણ ૨૩ મું. વીરસિંહની ક્ષત્રિ ધર્મ પુરાયણતા.

ચાલો પાઠકો જરા ત્યાંની પણ ખબર લઇએ કે બાદશાહ અલ્લા-ઉદ્દીન, જે તીરથી વિંધાઇ પડ્યો હતો તે મરી ગયો કે જીવતો છે.

બાદશાહ અક્ષાઉદ્દીનને જ્યારે અચાનક પાછળથી બે તીર લાંબ્યાં અને શીલાથી નીચે જઇ પડ્યો ત્યારે તેને મૂર્છા આવી ગઈ હતી. જ્યારે તેની મૂર્છા ઉતરી ગઇ ત્યારે તે જુએ છે તો, પોતે એક ઝુંપડી અંદર તુટેલા ખાટલા પર પડ્યો છે અને એક સુંદર જોબનવાન પુરુષ પોતાના ઓસીકા તરફ બેઠો પોતાને પંખો કરી રહ્યો છે જ્યાં બાદશાહને જાન પામતો જોયો કે ઝટ તે જીવાન પુરુષે તેને ટેકા આપી બેઠો કર્યો. અને પાછળથી તેનાં નેત્રા ધોયાં એક અજ્ઞાન પુરુષને પોતાની સારવાર કરતો જોઈ બાદશાહ અકિત થઇ પૂછ્યું—હે નેક મર્દ તું કોણ છે કે આ મુસીબતની અંદર મારી ખીદમત કરી રહ્યો છે. એમાં કંઈ પણ શંક નથી કે તારાજ હિલોગથી હું હજી સુધી બચી રહ્યો છું. યુવાને કહ્યું—આપ અધિક ઉત્કંઠિત ન થાઓ. આપ સ્વસ્થ થશો કે દુરત આપને મારી ઓળખાણ મળી જશે. આટલું કહી જળ પાત્રમાં કંઈક ઓસડ મેળવી બાદશાહને કહ્યું—આને આપ પી જાઓ જેથી આપને બોલવા ચાલવામાં વધારે મહેનત નહિ પડે. બાદશાહે કંઈ પણ હાના કર્યા વિના ઓસડ પી લીધું.

આ પ્રકારે એ યુવાન પુરુષ એજ સ્થાનમાં રાખી બાદશાહ-

ને લનદુરસ્ત કર્યો. અને એક દીવસે પેલાની ઓળખાણ આપવા
 હતું—હું મહારાજા પ્રસિદ્ધિસિંહનો મોટો પુત્ર વીરસિંહ છું. મંડળ
 ગઢના રાજા રત્નસિંહની પુત્રી મારાથીજ વિલક્ષિતા થઈ ચૂકી છે
 જ્યારે મને ખબર મળ્યા કે આમે સય રત્નસિંહને કેમ સખેલ છે
 અને મંડળગઢમાં જમા એકલી છે ત્યારે હિચિત જાણી ખાસ રિસા-
 લાની સાથે હું મંડળગઢ જઈ પહોંચ્યો. મંડળગઢથી ખબર મળ્યા
 કે જ્યાં ગઢ કાલે કોણ જાણે ક્યાં થોડાંક માણસો સાથે નિકળી
 ગઈ છે. એ સાંભળી હું તુરત ત્યાંથી નિકળી ગયો. એક જંગમની
 વાટ લીધી. અમે પ્રાતઃકાળ થતાં થતાંમાં એક ઘાટીપર પહોંચ્યા. જ્યાં
 આપની ફોજ જયાને ઘેરી લઈ જતી હતી. આપના સેના નાયકને મેં
 જયાને છોડી આપવા ધણું ધણું કહ્યું પણ તેણે ન માન્યું. છેવટે મારે
 યુધ્ધમાં ઉતરવું પડ્યું. જેમાં મારો પુણ્ય વિજય થયો અને એઓની
 હાર થઈ. પ્રતિજ્ઞાની પાછળ પડેલ મારા સૈનિકોને પાછા વાળવા હું
 જ્યાં જ્યાં હતી ત્યાંથી દૂર નિકળી ગયો. મારી સેનાને પાછી વાળી
 આવી જોઈ છું તો જ્યાં ત્યાં ન મળે. તે જેસલમેર ગઈ. કે ત્યાંથી
 નિકળી ગઈ કે કોણ જાણે કેમ છે કે ખબર નથી, હું તે યુદ્ધમાં
 થી સીધા દીલ્લી આવ્યો. દીલ્લીમાંજ રૂચી અનુસાર વેશે ગુપ્ત રીતે
 રહ્યો હું દીલ્લીમાંજ રહેવા લાગ્યો. જો હું આહલ તો સયરત્નસિં-
 હને જલ્દી કારાગૃહથી મુક્ત કરી શકત, પરંતુ છળ કપટપર શિ-
 કાર હોવાથી મેં તેમ ન કર્યું. જો દીવસે આપ શિકાર ખેલવા રા-
 જધાનીથી નિકળ્યા; તે દી હું પણ ચાહી સિપાહીના જેવે આપની
 સવારી સાથે નિકળ્યો. દેવ્યોએ તે વખતે હું તે સ્થાનથી જરા છેટા
 હતો કે જ્યાં એક યવન સિપાહીએ આપનાપર દૂર તડાતડ બે
 તીર ફેંક્યાં. સિપાહી અને જોઈને કોઈ આવે છે તો પકડાઈ એમ

બધા પાંખો નાસી ગયે. સિંચાડી પાછળ જવાની રમી ગઈ. મોટાની કેમકે બાપની હાજુશમાં જલ્દી આવવું તે અગત્ય હતી. બાપની પાસે હું આવ્યો અને જોડું તો આપ મુઠી વજન પડ્યા હતા. ત્યાંથી હું આપને અહિં લઈ આવ્યો. આપને સ્તવધ કરવાના આ-પતા ઉમ્મરો કંઈ લાગ્યો. ઇશ્વર કૃપાથી આપને આ સમયે તન-દુસ્તી મળી છે. આજ સમારોજ ખબર મળ્યા છે કે આમના બગિચા એકતાધ્યાં તજ્જતપર મેસી બાદમાં જન્મ્યો છે અને સર્વ સોફીને એકું કહી રાખ્યું છે કે, અક્ષાહિનીન બાદમાં જન્મલમાં રોર ઉઠાવી ગયો.

આ વાત સાંભળી અક્ષાહિનીને વીરસિંહને મળે લગાવી લીધો. અને બોલ્યો કુમાર ! તમે જે મારી સાથે જવાઈ કરી છે તેમો બ-દલો હું શું આપી શકું ? જ્યાં સુધી હું જીવીશ ત્યાં સુધી તમારા ઉપકાર નહિં ભૂલીશ.

વીરસિંહ—આમાં મારી કાંઈ પણ વડાઈ નથી. યત્કિંચિત્ કાંઈ કર્યું છે તે અમારા ફૂળ ધર્મને અનુસરી કર્યું છે. આમાં મારી કાંઈ પણ વિશેષતા નથી. હવે ઇશ્વર પાસે મારી એટલીજ પ્રાર્થના છે કે આપને હોમકુશળ દીલ્લી લઈ જઈ તજ્જત પર સુશોભિત દેખું. હું આહું છું કે હજી એક બે દીવસ આપ અહિંજ આરામ લ્યો. અને હું મારી ફોજને એકઠી કરી લઉં. ફોજ લઈ ધામધુમથી હું આપની સાથે દીલ્લી આહું.

પ્રકરણ ૨૪ મું. સુકિત અને સુકિત.

જવેરી એક તેનો નોકર અને જોલજોલો જ્યાં રાજસભાસિંહ કેદ હતો ત્યાં ગયા. હરોમાએ પોસી કરવાને ઉધાડ્યો અને તે અધેર બોંધરાના દાર પર જઈ પહોંચ્યો એ રથાનને બેઠા જવેરીએ

દારોગાને કહ્યું--કૃપા કરી આપ એક દીવા મંઝાવી લો દીવા આવતાં ઝવેરીએ દારોગાને ભોંયરાના દાર પર રોકાવા કહ્યું. દારોગો ત્યાંજ રોકાઈ રહ્યો. ઝવેરી પોતાના નોકર સાથે અંદર ગયો, એ ક્યારે સંભવીત હતું કે ઝવેરીના કહેવાથી દારોગો દારપરજ રોકાય અને ધીરસિંહ તથા તેનો નોકર એકલા કેદી પાસે જાય. પરંતુ એક તો બાદશાહની આજ્ઞા, બીજું હીરાની અંગૂઠી ભેટ મળી હતી કે જેણે દારોગા સાહેબને દાર પરજ સ્થીર કરી દીધા હતા સત્ય છે. દુનિયામાં ધન એક એવી અકસીર મોહની છે કે તે વડે જનો જે આહે તે કરી લે, ધનના પ્રતાપથી કેટલાક અપરાધીઓ અપરાધ મુક્ત થઈ જાય છે અને નિરપરાધીઓ પર દોષારોપણ થઈ જાય છે.

ભોંયરાંની અંદર જતાંજ જોયું કે અતિ મલીન ક્ષીણ અને દીન અવસ્થામાં ખેડેલ રત્નસિંહ આંખો ખંધ કરી માગા જપી રહેલ છે.

ઝવેરીના પગનો અવાજ સાંભળીને રાયરત્નસિંહે આંખો ઉઘાડી અને ઝવેરી તથા તેના નોકર તરફ નજર કરી ખોલ્યો--શું આપ લોકો મારા ગ્રાણ્ય ધાતની આજ્ઞા લઈ આવ્યા છો ? ઝવેરીએ નમી, સલામ કરી અને વિનય વાકવથી કહ્યું--જી નહિં એમ ન માનશે.

રત્નસિંહ--હે ઇશ્વર ? હજી આ પાપમય જીવનની અવધી પુરી ન થઈ ! આમ કહી એક લાંખો શ્વાસ રત્નસિંહે લીધો,

ઝવેરીએ--આપ ધીરજ રાખો ઇશ્વર મહા કરુણામય છે.

રત્નસિંહ--મારા જેવા અધમને માટે !

ઝવેરી--તે દીનબન્ધુ છે અને એ પણ આપ જાણો છો કે સુખ અને દુખ સર્વની અવધિ છે, આપના દુખની પણ અવધિ આવી ચુકી છે.

રત્નસિંહ—તમે કોણ છો !

ઝવેરી—હું હમણાંજ આપને મારી ઓળખાણ આપુ છું પરંતુ એ નિવેદન કરવાનું છે કે હું અને આપ વચ્ચે જે વાતો થાય તે એવા સુરથી થાય છે કે છોટે ન સાંભળાય કેમકે હું આપથી ગુપ્ત વાતો કરવા માંગું છું. આટલું કહીને તેણે પોતાની ઓળખાણ આપી કે હું રાજ પૃથ્વીસિંહનો નાનો પુત્ર ધીરસિંહ વીરસિંહનો સહોદર છું. આ સમયે હું પોતાને ઝવેરી પ્રસિદ્ધ કરી બાદશાહની આજ્ઞા લઈ આપ પાસે આવ્યો છું.

આટલું સાંભળતાંજ રત્નસિંહે ધીરસિંહને છાતી સાથે દબાવ્યો અને પ્રેમ વિહવળ થઈ આંખોથી આંસુની ધારા વહાવવા લાગ્યો.

ધીરસિંહે કહ્યું—આપે સાંભળ્યું હશે કે આજ કેટલાક દીવસો થયાં બાદશાહ શિકારમાં કોઈ ગુપ્ત ઘાતથી માર્યા ગયા અને બાદશાહના ભત્રિજા એક તાઇખાં તખ્તપર બેઠા છે.

આટલું સાંભળતાં રત્નસિંહના મુખપર ક્રોધનો આવેગ થઈ આવ્યો નેત્રોમાં લાલિમાં અને બ્રકુટિ કુટિલ થઈ ગઈ.

ધીરસિંહે કહ્યું—મહારાજ ! બાદશાહનું મૃત્યુ સાંભળી આપને ખુશી હાંસિલ થવી જોઈએ તે ન થતાં ઉલટો ક્રોધનો આવેગ થવાનું કારણ ?

રત્નસિંહે કહ્યું—આપણે આર્યકૃણ ક્ષત્રિ છીએ રાજભક્તિ આપણો ધર્મ છે. બાદશાહ બલે મ્લેચ્છ હોય, બલે મન માન્યું આપણને દુઃખ આપે એનું કૃણ એને ઇશ્વર આપશે. આપણને હિંમત નથી કે આપણા રાજનો પ્રતિકાર કરવા સાહસ કરીએ, અથવા રાજનો દવેસ કરીએ. અથવા એના વિનાશની કલ્પના કરીએ. જ્યારે, આપણા ધર્મશાસ્ત્રમાં રાજને ઇશ્વરનો અવતાર

ગણેલ છે ત્યારે કેમ આપણે પોતે એવી જાત કરી અથવા કરવાનો વિચાર કરીએ. અથવા તેમ અધારી જુરાઈ અથવા હા કહી અથવા મોહવશ રાજ આપણુ ધર્મનાં હાથ નાંખે તો આપણને ઉચિત છે કે યથા સાધ્ય રાજના એવા અન્યાયકર નીચરજી નહાવવી જેમ જને તેમ વાક્યોથી એને એલના આપવી અથવા અપાવવી તેપણુ શાન્ત સુશિલ અને સામ્ય ભાવથી પ્રાર્થના કરવી. વિકલ છે એવા નીચ નરાધમને કે જેણે સુખ ભાવથી વા વિચારસલાતથી પોતાના સ્વામિનો વધ કર્યો છે. અવશ્ય તે કોઇ નીચતા પ્રજા કરી. આર્યના કાર્યમાં કદાપિ એવી નીચતાનું હોવું સંભવિત નથી.

ધીરસિંહે કહ્યું—મહારાજ ! ગમે તે હો, હાલ મારી વિનંતી એ છે કે જો આપ ચાહતા હો તો આ કેદથી કોઈ પ્રકારે આપને હું લઈ ચાલું—કેમકે જેણે આપને કબ્જે આપ્યું હતું તેણે આપને કબ્જે આપવાના પ્રાયશ્ચિતમાં પોતાનો પ્રાણ આપ્યો છે.

રત્નસિંહે કહ્યું—વત્સ તમે હજી બાળક છો તેટલા માટે મને ઉચિત છે કે તમને ઉચિત ઉપદેશ આપું. જેણે મને કેદ કર્યો છે તે હાલ નથી તેપણુ ચોરની માફક ભાગવું તે આપણા ક્ષત્રિનો ધર્મ નથી.

ધીરસિંહે એના ઉત્તરમાં કહ્યું—અદશાહની આગ્રાથી હું અહિં આવ્યો છું. એણે મને કહ્યું છે કે જો આપ ત્રણ લાખ રૂપિયા આપો તો તે આપને છોડી આપે.

આ સાંભળી રાજ રત્નસિંહે કંઈક વિચાર કરી કહ્યું—પ્રથમ મને એ જાણવાની અતિ ઉત્કંઠા થઈ રહી છે કે આવા સાહસમાં તમે કેમ ઉતર્યા ? અને તમારા વડા જાણ કયાં છે !

ધીરસિંહે વાત લપેટવા કહ્યું કે કોઇ કારણથી દીલ્હીમાં આવ્યો હતો પરંતુ બાદશાહના મરણની ખબર સાંભળી નવીન વેશથી કપટ વેશમાં મળ્યો. અને યુક્તિથી આપની મુક્તિને માટે વાતચિત્ત કરી. જેના ઉત્તરમાં એણે ત્રણ લાખનો સવાલ કર્યો હવે આપની જેવી આગ્રા.

રત્નસિંહે થોડીક પળે નિઃશબ્દ રહી કહ્યું--હીક એ લોભીને એવી ધન આશાજ છે તો મને પણ ધન આપવામાં કશી અડચણ નથી પરંતુ બાદશાહથી એ અવરય પૂછવું જોઇએ કે રૂપિયા અહિંજ આપવા પડશે કે મંડળમદ જમને ? આ વાતનો તમે એનાથી નિર્ણય કરી લ્યો કદિ મંડળમદમાં લેવા મરજી કરે તો મને કોઇ આપત્તિ નથી. કેમકે તે પોતાનું ઘર કહેવાય અને આ પરદેશ કહેવાય. મારો આવી અવસ્થામાં ત્રણ લાખ અહિં આપવા, કેમ કરી સંભવ થઇ શકે ? બાદશાહને હું અહિં તેના વિશ્વાસ માટે લખત કરી આપું.

અહિં રત્નસિંહ ધીરસિંહ આ ચર્ચા કરીજ રહ્યા છે કે એકી સાથે બહારથી કોલાહલ સાંભળવામાં આવ્યો કે બાદશાહ અદ્વાઈદીન જીવતા જમતા ચાલ્યા આવે છે. આ કોલાહલ થતાંજ જેલ દારોગો અને જેલના પહેરેગિરોને કેદી રત્નસિંહ તથા ઝવેરીની લેશ પણ વીધી ન રહી બેશુદ્ધ થઇ તેઓ તુરત ત્યાંથી દોડ્યા. એ સમયે લેશ પણ વિચાર વગર રત્નસિંહ વિગેરે બહાર નિકળી આવ્યા અને કોઇ જાનનો અટકાવ ન જોતાં મનમાન્યે મારગે ચાલી નીકળ્યા.

પ્રકરણ ૨૫ મું. વીરસિંહ વિખ્યાતિ પામી વળ્યો.

વીરસિંહ પોતાના ઘોડા પર બાદશાહ અદ્વાઈદીનને ખેસારી તેના માથા પર શ્વેત છત્ર ધારણ કરાવી પોતાની ફાજ સાથે દીલ્હી

પહોંચ્યો, જ્યાં દીલ્હીના સીમાડા સુધી સવારી પહોંચી કે આખા નગરમાં ધુમ મચી રહી કે બાદશાહ અદ્વાઉદ્દીન જીવતા જમના આવી રહ્યા છે. લોકોને આ જ્વેતાં આ સાંભળતાં ધણીજ તાબુખી ઉત્પન્ન થતી હતી કે બાદશાહને તો સિંહ છઠાવી ગયો હતો તે જીવતા ક્યાંથી ? અને રજપૂતોની સેના સાથે ક્યાંથી ? કોઇને કોઇ રીતે સાચો હેવાલ મળતો નહોતો જ્વેતા જ્વેતામાં સવારી નગરના દરવાજા પર પહોંચી કે બાદશાહ ફોજ સલામ માટે આવી ખડી થવા લાગી.

અહીં બાદશાહના ભત્રિજા નવિન બાદશાહ એકતામખાંએ બાદશાહના દીલ્હી આવી પહોંચ્યાના ખબર જાણી તથા સવારી જાતે જોઇ અને સલામી આપવા શાહી ફોજને દોડતી જોઇ કે દેહથી પ્રાણ ઉડુ ઉડુ થયો. જયના માર્યા એક ઘોડાપર સવાર થઇ ચોર દરવાજેથી આગરાની વાટ લીધી. અદ્વાઉદ્દીન બાદશાહ કીલ્લાની સામે આવી ઉમો. સલામીની તોપો ઉપરા ઉપર છુટવા લાગી બહાર પર બહાર થવા લાગ્યા. આખા નગરમાં મંજળ ધ્વનિ ફરી વળી. મહેલોમાં આનંદ વધાઇ જાઇ રહી. ખુશીનાં વાલો વામવા લાગ્યાં. દરબારી અમીર ઉમરાવ નોંછાવર કરવા લાગ્યા.

બાદશાહે એક ખુલ્લા મેદાનમાં દરબારની આગા આપી. તમ્માં-મ પ્રજા આનંદની મારી ઉભરાઇ આવી બીડલાડની વચ્ચે એક ઉંચા આસન પર બાદશાહ માટે માદી નંખાવી. બાદશાહે પોતાની ગાદીની નજીકજ વીરસિંહને બેઠક આપી. આદર સાથે બહુજ રનેહ-હથી પાસે બેસાયો અને પોતાની ઉત્કંઠાવાન પ્રજાના સાન્ત્વન માટે પોતાપર વીતેલી વાતો વિસ્તાર પુર્વક કહી સંભળાવી. શેર ઉઠાવી જવાની ખેટી વાત જાહેર કરનાર અલિ સિપાહીને પકડી મંગાવવા હુકમ થયો. તે નાસી ગયાના ખબર મળ્યા. અલિની સ્ત્રી પર પોતે બાદશાહનત કરેલી તે અલિના જાણવામાં આવેલ એમ બાદશાહને

અમાઉથી જાણુ હતી. આ વખતે જ્ઞાન આજ્ઞા કે તે બાબ-
તનું વેર લેવા અલિયે તૈયાર થયાથી શેરની વાત જાહેર કરી
પોતાનો અચાવ કર્યો. બાદશાહે પોતાના કૃત્યની પકડી સજા માની
મનમાંજ સમજી લીધું અને અલિ તરફનો હુકમ ખેંચી લઇ
તેને જતો કર્યો. ત્યારબાદ કુંવર વીરસિંહની પ્રશંસા સાંભળી
વીરક્ષત્રિઓનાં હૃદયમાં આનંદની લહેરો ઉપરા ઉપર આવવા લાગી.
એજ સમયે બાદશાહે આજ્ઞા આપી કે રાયરત્નસિંહને અત્યંત મા-
નપૂર્વક હાથ હાથ દરબારમાં લઇ આવો. તે સાંભળી કુંવર વીરસિં-
હે અરજ કરી—આજ્ઞા હોય તો હું પોતેજ એમને લઇ આવું.
રત્નસિંહ વિષે હુકમ થતાં જેનું કાળજી ફડફડી રહ્યું છે એવો જે-
લદારોગો અત્યંત દીન સ્વરથી નમી હાથ જોડી ઝવેરી સાથે બનેલું
પૂર્વ વૃતાંત જણાવી બોલ્યો કે જહાંપનાહના પધારવા શુભ સમા-
ચાર સાંભળતાંજ જેલનાં બારણાં બંધ કરવાની કે પહોરો નિયત
કરવાની સુધ વિસારી, અમે આપના દર્શન માટે દોડી નિકળ્યા. એ
અવસરમાં ઝવેરી અને રાયરત્નસિંહ કેાણુ જાણે કયાંય ચાલી નિકળ્યા.

આ સમાચાર સાંભળતાંજ પ્રથમ તો બાદશાહ કાંઈક સ્તબ્ધ
બન્યો અને પછી બોલ્યો. ચાલો ઠીક થયું. પરંતુ કુંવર વીરસિંહ
ના મુખપર વિષાદ અમે ચિંતા છવાયાં.

વીરસિંહે સવિનય બાદશાહથી થોડાક દીવસોની રજા માગી,
જેના ઉત્તરમાં પ્રથમ તો બાદશાહે ના પાડી. પરંતુ ધણાજ આગ્રહ-
ને આધિન થઇ આદર સત્કાર પૂર્વક રજા મંજૂર કરી.

દરબારમાંથી રજા લઇ પોતાના લશ્કરમાં આવી વીરસિંહ
રવાના થવાની તૈયારી કરતોજ હતો કે સામેથી આવી એક બ્રા-
હ્મણે આશિર્વાદ આપ્યો. વીરસિંહે પ્રણામ કરી પૂછ્યું. મહારાજ
આપ શું બાહો છો ?

આઠાણ બોલ્યો—કુંવરજી ! હું મંડળગઢનો રહેનાર છું મારું નામ કુંગરરામ છે. જે સમયે બાદશાહી ફાજથી આપનું યુદ્ધ થયું હતું તે સમયે હું રાજકુમારીની સાથેજ હતો અને એની સાથેજ એના કાકાને ત્યાં જઈ થોડાક દીવસો ત્યાં રહ્યો.

આ સાંભળી અતિ ધ્યાન પૂર્વક વીરસિંહ કુંગરરામની વાત સાંભળવા લાગ્યો, કુંગરરામે આજ દીવસ સુધી જેટલી જેટલી બીના બની હતી તે કહી સાંભળાવી કહ્યું—કુંવરજી ! હવે જે ઉચિત હોય તે કરો મારી વિનંતી એમ છે કે મધ્યમાં જે જંગલ આવે છે ત્યાં રોકાઈ આપણે શોધ કરવી, દૈયયોગથી કદાચ પત્તો લાગી જાય તો આશ્ચર્ય નહિ. આગળ આપની જેવી ઇચ્છા.

આ વાતો સાંભળી વિરસિંહ શું કરવું તે વિચારમાં પડી ચિંતા-સાગરમાં ડુબવા લાગ્યો. થોડીકવાર વિચાર કરી રહ્યા બાદ વીરસિંહે ચાલવાની તૈયારી કરવા માંડી. પોતાના સાથીઓને ઘેર જવાની આજ્ઞા આપી કેવળ બે ચાર સેવકોને સાથે લઈ કુંગરરામ સંગે જંગલની વાટ લીધી.

પ્રકરણ ૨૩ મું. અનાયાસ આનંદ આનંદ.

ધીરસિંહ અને રત્નસિંહ જ્યારે દીલ્હી શહેરની બાહર નિકળી આવ્યા, ત્યારે રત્નસિંહે કહ્યું—હવે શો વિચાર છે કયે મારગે અને કયાં જવું છે ?

ધીર—મહારાજ ! મારી ઇચ્છા એવી છે કે પછી સડક છોડી જંગલી રાહથી ચાલવું ઉત્તમ છે; કેમકે કદાચ શાહી સિપાહી આપણી પાછળ પડ્યા હોય તો મુશ્કેલી પડી જાય !

રત્નસિંહે કહ્યું—ખરાબર જંગલી રસ્તે ચાલવુંજ ઉત્તમ છે. ચાલો આગળ જે થશે તે જોયું જશે.

આવું નકકી કરી તે બંને આગળ કદમ વધારવા ધણીજ તે-

જીથી ચાલ્યા. જંગલ કંઈક વળોટયું ત્યારે ધીરસિંહ કંઈક વિચાર કરી પ્રથમ પોતે જે રસ્તે આવ્યો હતો તેજ રસ્તો લીધો. સંધ્યા સમય થતાં થતાં બન્ને એક રમણિક જંગલમાં પહોંચ્યા. વળી સુર્યોસ્તનો સમય થવાથી જંગલ અધિકાધિક શોભાયમાન દીસતું હતું. દીનબર ચાલતાં ચાલતાં આ લોકોને થાક લાગેલો હોવાથી રાયર-ત્નસિંહે ધીરસિંહને કહ્યું-વત્સ ! હવે ઉચિત છે કે જે કોઈ વિ-શ્રામ સ્થાન મળે તો આજની રાત આપણે અહિંજ રોકાઈ રહી પ્રાતઃકાળે ચાલી નિકળીએ. ધીરસિંહે કહ્યું-આપ આ ઠેકાણે રોકા-ઓ હું આટલામાં ફરીને જોઉં છું. કદાચ કોઈ વિશ્રામ સ્થાન મળી જાય તો આપણે ત્યાં જઈએ.

એટલું કહી ધીરસિંહ આગળ ચાલ્યો. જતાં જતાં થોડેક દૂર એની નજરે એક ઝુંપડી જણાઈ, નિકટ જઈ જોયું તો એક ઝાડીની અંદર પાંદડાંથી ઢાંકેલી એક નાનીશી ઝુંપડી છે અને તેની ચોગરદમ વનપુષ્પોના વૃક્ષો છે. પાસેજ એક પા-ણીનું સ્થાન છે. જે આ ઝુંપડીમાં વસનાર કોઈ હોય અને તેની સાથે મળવું થાય તો પરવાનગી મેળવી આ સ્થાનમાં રાત્રી વીતાડવી. આવા અભિપ્રાયથી ધીરસિંહ થોડીકવાર આમ તેમ ફર્યો પરંતુ કોઈનો સમાગમ ન થયો ત્યારે લાચારીથી રાયર-ત્નસિંહને બોલાવી લાગ્યો અહિં તહિંથી થોડાંક પાંદડાં તથા લા-કડાં લાવી વાટવામાંથી ચક્રમક કાઢી ઝુંપડીના દ્વારપર અગ્નિ સળ-ગાવવા લાગ્યો. આ લોકો અગ્નિ સળગાવીજ રહ્યા છે કે તેઓને એક સાધુ સામેથી આવતો દ્રષ્ટિએ પડ્યો. સાધુને જોઈ સસંભ્રમ બન્ને ઉભા થયા અને પ્રણામ કરી કહ્યું કે અમે બહુજ દૂરથી ચાલ્યા આવીએ છીએ. ધારવામાં આવે છે કે આ કુટિ આપની હશે આપની

આરાવિના અમે તેનો આશ્રય લીધો છે તો આશા છે કે આપ અપરાધ ક્ષમા કરશે. સાધુએ ચક્રિત થઇ થોડીકવાર એકામ દ્રષ્ટિ થી આ લોકો તરફ જોઇ ધણા આદરથી કહ્યું—આ કુટિ એજ માટે છે. આજ માં મહાભાગ્ય કે આપ લોકોના સમાગમ થયો. મારી પ્રાર્થના છે કે આ આશ્રમને આપનુંજ માની આનંદથી વિશ્રામ કરો. આટલું કહી થોડીકવાર માટે એઓથી રજા લઇ તે ત્યાંથી ચાલી નિકળ્યો અને ઝુંપડીથી થોડેક દૂર એક ખીજી ઝુંપડીમાં ગયો કે જ્યાં બે યુવતિઓ પરસ્પર બેઠી બેઠી વાર્તાલાપ કરી રહી હતી. સમય વિના સાધુને આવતો જોઇ, એક યુવતિ બોલી—આજ શું છે કે આપ આ સમયે આવ્યા ! સાધુએ કહ્યું—આજ મહા આનંદનો દીવસ છે; મારા આશ્રમમાં આજ બે અતિથીઓ આ સમયે આવ્યા છે એટલા માટે આશ્રમમાં તમે જે કાંઇ ફળ મૂળ સંઘરેલ હોય તે આપો કે હું તે લઇ જઇ તેઓની સેવા કરું.

યુવતિઓએ ધણી ખુશીથી. આશ્રમમાં જે કાંઇ કંદમૂળ સંઘરેલ હતાં તે આપ્યાં તે લઇ આવી સાધુ અતિથી પાસે સધળું મૂકી બોલ્યો—આ કંદમૂળ ગ્રહણ કરી તથા જળપાન કરી નયિંત ઝુંપડીમાં વિશ્રામ લ્યો, આના સિવાય આ પામરથી આપ લોકોની સેવા શી ખની શકે તેમ છે ? રાય રત્નસિંહે તથા ધિરસિંહે અત્યંત આનંદ સાથે તે કંદમૂળ ખાધાં અને જળપાન કરી, ઝુંપડીની અંદર બે ત્રણ મૃગચર્મ અને એક વાધાંબર ખીછાવેલ હતા તે પર સુખેથી શયન કર્યું. રાત્રી બર આરામ લઇ પ્રાતઃકાળ થતાંજ શૌચાદિને માટે ધીરસિંહ જ્યાં કુટિની બહાર નીકળેજ છે કે કુંવર વીરસિંહ સામેથી આવતા નજરે પડ્યા. વિરસિંહને દેખતાંજ જોસબેર દોડીને ધીરસિંહે તેના પગનો રપક્ષ કર્યો અને આશ્ચર્યથી વીરસિંહે ધીરસિંહને હાથ ઝાલી ઉભો કરી હૃદયથી લગાવ્યો. ધીરસિંહના

ઢેઢથી વીરસિંહ કુટિમાં જઈ રત્નસિંહના પગનો સ્પર્શ કરવા જાય છે કે રત્નસિંહે સાનંદાશ્ચર્યથી તેને છાતી સાથે દબાવી લીધો. આશીર્વાદ આપી કુશળ સમાચાર પુછ્યા એટલામાં આશ્રમ વાસી સાધુએ આવી રત્નસિંહને પ્રણામ કર્યા અને હાથ જોડી કહ્યું આ આપનો ચિર પ્રતિ પાલીત સેવક જયમલ હાજર છે, રાજકુમારી જ્યા અને કીશોરી પણ થોડાક દીવસોથી કુશળતાં પુર્વક આજ આશ્રમમાં છે આટલું સાંભળતાંજ અત્યંત ઉત્કંઠાથી જયમલને ભેટી સાથે લઈ રાય રત્નસિંહ એ તરફ ચાલ્યા કે જ્યાં કીશોરી અને જ્યા હતા કીશોરી આશ્રમના પુણ્ય વૃક્ષોમાં જલ સીંચન કરી રહી હતી જ્યા એક મૃગનાં અચ્ચાથી ખેલી રહી હતી, રત્નસિંહ આદિ આ રથાને આવી પહોંચ્યા તેઓને આવતાં જોઈ જ્યા અને કીશોરીએ દોડી એકદમ રત્નસિંહના ચરણમાં પડી ધુસકેને ધુસકે રોવા માંડ્યું. રાય રત્નસિંહ પણ ધણા રનેહથી પ્રેમાશ્રુ વહેતા વદને જ્યા કીશોરીને સાન્ત્વના કરવા લાગ્યા. ધી-રસિંહ, વીરસિંહ, જયમલ વિગેરે હર્ષાશ્રુ વહાવવા લાગ્યા. થોડીક ક્ષણો સર્વ સ્તબ્ધ થઈ રહ્યા બાદ રૂંધાયેલે કંઠે ચાલો આવો ભેસો એમ રત્નસિંહે કહ્યું સર્વ કુટિમાં જોડા.

આ અનાયાસ આશ્ચર્યમય ઓળખથી તે ગિરીકાનન પ્રદેશ નંદન વન સમાન થઈ ગયો. પ્રત્યેક વૃક્ષલતા ગુહ્ય વેલોથી આનંદ દર્શાવી પડતો હતો જ્યાં જોઈએ તે તરફથી આનંદ હતી હતી સામે આવતો હતો, ચોખ્ખરદમથી ઉડતી ચકલીઓ પણ પોતાના મધુર મદ સ્વરોથી જાણે મંત્રણ જાનથી વધાઈ આપી રહી હતી.

ઉપસંહાર

કુંવર વીરસિંહ આનંદકર વાતો નિવેદન કરી સમ રત્નસિંહથી રાજ લઈ વીરસિંહ સાથે પોતાની રાજધાનીમાં આવ્યા અને રત્ન સિંહ જ્યા કીશોરી કુંજરરામ વિગેરેને લઈ મંડળગૃહમાં આવ્યાં.

જુદા પડતી વખતે ધીરસિંહ પોતાના માણસોને રત્નસિંહ સાથે રહેવા માટે રાખી ગયા હતા તે માણસો પણ રામ રત્નસિંહને મંડળગદ પ્હોંચ્યાહી સ્વસ્થને આવ્યા.

રામ રત્નસિંહ મંડળગદ પ્હોંચતાંજ મંડળગદમાં આનંદ ઉદ-ધિ રેલી રહ્યો સંપુર્ણ સુખ સમયને પ્રાપ્ત થઈ ગયેલ મંડળગદ આજ જુદોજ થઈ રહ્યો. જે આજદીન સુધી ઉજડ ઉઘાનની મા-ફક ઉદાસ બની રહ્યો હતો તે રામ રૂપી રતુરાજ આવતાં ફરિ પ્રદુલિત થઈ ગયો. ગદવાસીઓના આનંદની સીમા ન રહી. ચારે તરફ મંગળગાનની ધ્વની કાને પડતી હતી રાજ મહેલ અત્યંત શોભા સંપન્ન થઈ રહ્યો હતો પ્રજા જનો નજર લઈ લઈ હાજર થતા હતા. રામ રત્નસિંહ સર્વને આદર તથા શાન્તવના વાક્યથી ખુશી કરતા હતા. અંતઃપુરમાં પણ અત્યંત આમોદ પ્રમોદ થઈ રહ્યો હતો. બીજે દીવસે રામ રત્નસિંહે દરબાર બરી જાહેર કર્યું—“શ્વર ના અનુગ્રહથી સર્વ આપત્તિ દૂર થઈ ગઈ. જ્યાનો વિવાહ વીર-સિંહથી સ્થીર થઈજ ચૂક્યો છે પરંતુ હવે કીશોરીનો વિતોહ થ-વો યોગ્ય છે. હું ચાહું છું કે જ્યા અને કીશોરીમાં અધિક પ્રી-તિ છે અને તે બંને બચપણથી સાથેજ રહેલ છે એથી બંને એકત્રિત રહે એમ વિચારી કીશોરીનો વિવાહ ધીરસિંહથી થવોજ ઉત્તમ ધારું છું. આથી અવશ્ય બંને બહેનો ખુશી થશે.

થોડાક દિવસો ઉપરાંત રામ રત્નસિંહે કીશોરીની સગાઈ કુંવર ધીરસિંહથી કરી કીશોરી જ્યારે પોતાની માતામાં ગર્ભમાં હતી ત્યારેજ તેના પિતાનું મૃત્યુ થયું હતું. ત્યાર પછી બે વર્ષ વીતતાં તેની માતા પણ મૃત્યુ પામી બચપણથી જ્યા અને કીશોરી સાથે રહ્યાં હતાં. જ્યા અને કીશોરી બંનેમાં નિરંતરને માટે મહા રનેહ બંધાયો હતો.

બંને આવી બંનેનાં લગ્ન થયાં. બંને ખુશી ખુશીથી પો-તાને સાસરે ગઈ.

જયમલ કે જેણે સંસાર તણ દીધો હતો તે રત્નસિંહની રણ લક્ષ પોતાને તેજ આશ્રમે રવાના થયો.

જ્યા અને કીશોરીએ પતિની પ્રીતિ પરિપૂર્ણ પ્રાપ્ત કરી હતી પ્રેમી વીરસિંહ તથા ધીરસિંહ એકે વખત પતિન્યો સાથે લક્ષ આનંદ કીડા અર્થે એજ જંગલમાં આવ્યા કે જ્યાં જયમલ રહેતો હતો અને સવનો મેળાપ થયો હતો. કીશોરીએ જ્યાને એજ સ્થાન પર બેસારી એજ ગીત ગવરાવ્યું કે જે સાંભળી પોતે તેને મળી હતી. જ્યાએ ગીતનો આરંભ કર્યો—

એક સુખકર સતિપતિનું નામ છેરે:

છતર સરવે ઉપાધી જગતની નહિં હિતકાર હરામ છેરે --એક

એક લિંગેશ્વરનું ચરણ શરણ તવ, આતમ અક્ષર ધામ છેરે—એક

વ્યાપક વિદ્યન વિદ્યારક વરદા, બીડ ભંજન નિષકામ છેરે—એક

અંદ્ર જલાટ જટા જુટ ગંગા, ઘટ રટના હરણમ છેરે—એક.

સમાપ્ત.

અપૂર્વ ગ્રંથ ? મ્હોટામાં મ્હોટો સપ્રમાણ શાસ્ત્રીય ગ્રંથ !!

રતિશાસ્ત્ર કિંવા કોકશાસ્ત્ર.

(સાંસારિક ગુપ્તજ્ઞાન વિષયક સચિત્ર ગ્રંથ)

આમાં રતિશાસ્ત્રનું મહાત્મ્ય, સ્ત્રીજાતિ ભેદ, પાંદિની, શંખિણી ચિત્રિણી, હસ્તીનીનાં લક્ષણો અને તેમના મનહર ચિત્રો, પુરુષજાતિ જેવી કે મૃગજાતિના, શશકજાતિના, અશ્વજાતિના અને વૃષભજાતિના, સ્ત્રીપુરુષના સામુદ્રિક લક્ષણ; પુરુષકૃતિ જાણવાનું સાધન, સ્ત્રી જાતિના અવસ્થાભેદ, ચારજાતિના પુરુષોને યોગ્યનારી નિર્ણય; વિવિધ જાતનાં સ્ત્રીપુરુષોથી થતાં સંતાનોનાના ગુણાવયુક્ત. કુમારી વિવ-

રણ, રૂપવર્ણન અને તેનું કળાકળ, રન્નેદર્શન, માસકળ, રન્નેદર્શનનું નક્ષત્રકળ, રૂપમતિ સુંદરીનું કર્તવ્ય, લાવણ્ય કિંવા સૌંદર્ય-રૂપ મહિમા, રતિ તથા પુરુષ કામવાસ, મૈથુનદોષ વર્ણન રતિપ્રકાર આસન વિવરણ, સહવાસ, ગર્ભાધાન. રન્નેદર્શનના આરંભથી ૧૬

દિવસ સુધીનું શાસ્ત્રીમંદળ, ઇચ્છાનું રૂપ પુત્ર-પુત્રી પ્રાપ્ત કરવાનો ઉપાય, કાળકળ મહાત્મઃ ગર્ભમાં પુત્ર હોય તો તેનાં લક્ષણ. ગર્ભમાં પુત્રી હોય તો તેનાં લક્ષણો; ગર્ભવર્ણન અને સગર્ભા સુંદરીનું કર્તવ્ય ગર્ભનો અદભુત ભેદ અને ગર્ભાવસ્થામાં તેની સ્થિતિ, ગર્ભવૃદ્ધિ, માતાપિતાના આચાર-વિચારની ગર્ભપર અસર. માઆપ કાળાં હોવા છતાં સફેદ બળકે રેવી રીતે ઉત્પન્ન કરી શકે ?

ગર્ભસ્ત્રાવ અને ગર્ભપાત, પ્રસવકાળ, બાંધ્યાવસ્થા, નાળ, પ્રસવ થયા પછી સ્નાનની વ્યવસ્થા બાળકનો પોશાક સ્તનપર, બ્રહ્મચર્ય, યુવાવસ્થા, હસ્તદોષ કિંવા હસ્ત મૈથુન, અને વિહાર, વીર્યસ્ત્રાવ, રાત્રે સ્વપ્નમાં, વીર્યશ્રાવ, પ્રમેહ, વાતથી અથવા વાયુથી થનાર પ્રમેહ વંદ્ય દોષ અથવા વાંઝીયાપણું, ઉપદેશ અથવા ચાંદી, ઉપદંશની બીજી સ્થિતિ તથા શરીરપર તેની અસર, નળીને સોળે, ઉપદંશને અવયવ રૂપશ્રાવમાં ઉત્પન્ન થતી અડચણો, રૂપશ્રાવમાં અટકી જવું, ધાતુક્ષય, ગર્ભસ્થાનનું ખસી પડવું, હિસ્તરિયા અથવા મિત્રશ્રમ, સ્ત્રીના ઉત્પત્તિ અવયવ, હસ્તદોષ કિંવા હસ્ત મૈથુન, અતિ વિહાર વીર્યશ્રાવ પ્રમેહ વંદ્યદોષ અથવા વાંઝીયાપણું, ઉપદંશ અથવા ચાંદી, મુત્રરોગ, બહુ મુત્ર, મુત્રગાંઠ, નપુષત્વ અને તેની જીદી જાતો અને ઉપાય, વીર્યસ્તંભનના ઉપાય, વિગેરે વિગેરે ધણી બાબતોનાં આમાં સંપૂર્ણ સમાસ હોવાથી ધણું ઉપયોગી છે. છેવટ કામસંજીવની અર્થાત પંડિત કામનાથ (કાકા)નું જીવનચરિત્ર આપવામાં આવેલું છે આ પુસ્તકની થોડા વખતમાં આવૃત્તિ બહાસ થવાથી આ તેની બીજી આવૃત્તિ બહાર પાડવામાં આવી છે. અને તેની પણ સંખ્યાબંધ નકલોક ખપી ગઈ. પાકું પુંકું ગ્લેજ કાગળ કિંમત ૩૩ રૂ. પોસ્ટે ૪ આના.

આણ જમાનામાં ધરગથ્થુ ઉપયોગ માટે હુમિશાં કામ
લાગે તેવી વિદ્યાઓનો સંગ્રહ

સચિત્ર ત્રિકાળ-જ્ઞાન-દર્શક

અથવા

અદ્ભુત વિદ્યાઓનો મહાસાગર

આ વિદ્યા અને એસઠ કળાનો ઉપયોગ પ્રાચીન કાળમાં જોડેલો જાણીતો હતો તેટલો હાલમાં રહ્યો નથી, કારણ કે તે વિદ્યાઓનું જ્ઞાન હાલના જમાનામાં ઘણું ઓછું થઈ ગયું છે. અનેક અદ્ભુત વિદ્યાઓ અત્યારે પણ આપણા દેશમાં રહેલી છે અને તે થોડાંઓ જ જાણે છે. એ વિદ્યાઓ સર્વ કાષ્ટ સહેલાઈથી શીખી તથા સમજ શકે અને ઘેર ખેડા તેના ઉપયોગ કરી અનેક પ્રકારના ઐહિક આમુષ્મિક લાભ મેળવે તેટલા માટે અનેક પ્રાચીન અર્વાચીન ગ્રંથોનું સંશોધન કરીને અને તે વિદ્યાઓ જાણનારા મહાત્માઓ પાસેથી મેળવીને આ ગ્રંથ તૈયાર કર્યો છે. વળી એકલા લખાણથી નહિ સમજ શકનારાઓને માટે જરૂર પૂરતાં ચિત્રો પણ તેમાં આપ્યાં છે જેથી પોતાની મેળેજ વાંચી સમજીને ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેવા પ્રયોગોને કારણે આ ગ્રંથ સૌએ પોતાની પાસે રાખવા જોડેલો મુલ્યવાન બન્યો છે.

પહેલા ખંડમાં માનસ વિદ્યા અથવા મેંટલ સાયન્સ છે. મનુષ્યના શરીરમાં ત્વચા, આંખ, કાન, નાક અને જીભ એ પાંચ ઇન્દ્રિયોની શક્તિ કેટલી છે, તે કેમ કેળવાય છે. કેળવવાથી તે કેવાં અદ્ભુત કામો કરી શકે છે. નિરીક્ષણ, અવધાનશક્તિ સ્મરણ

શક્તિ, કલ્પનાશક્તિ, વિચારશક્તિ, વિકારો અને સંકલ્પશક્તિ કેમ ખીલે છે અને ઉપયોગમાં આવે છે તેની ભરપૂર માહિતી આપી છે.

ખીજ ખંડમાં માનુષ્યની આકર્ષણશક્તિ અથવા પર્સનલ મેગ્નેટિઝમની મીમાંસા છે. એક માણસ ખીજનું આકર્ષણ કેવી રીતે કરી શકે, કેમ તેને વશ કરી શકે, તેવી ઈંદ્રિયો ઉપર પોતે કેવી રીતે કાબુ મેળવે. આકર્ષકશક્તિ વધારવાના કેવા પ્રયોગો કરવા પોતાની ઇચ્છા મુજબજ ખીજઓને વર્તવાની કેમ ફરજ પાડવી ઇત્યાદિ વિષયો ચિત્રો સાથે સમજાવ્યા છે.

ત્રીજા ખંડમાં મસ્તકવિદ્યા અથવા ક્રેનોલોજીની સચિત્ર માહિતી છે. એક માણસના માથા ઉપર હાથ ફેરવીને તેની બધી શક્તિઓને ઓળખી લેવાની કળા જાણવા માટે આ વિદ્યા ઉપયોગી છે અને શીખનાર મસ્તકશાસ્ત્રી બની અનેક પ્રયોગો કરી લોકોને અજ્ઞાનપ્રીમાં નાંખી શકે છે.

ચોથા ખંડમાં મેન્ટલ ટેલીપથી અથવા માનસ સંદેશવિદ્યાની ચિત્રો સાથે સમજાવતી આપી છે. દૂર રહેલા બે મિત્રો વચ્ચે માનસિક સંદેશા કેમ ચલાવવા, કેવી રીતે એ શક્તિ ખીજવવી, ખીજના વિચારો કેવી રીતે પારખી કાઢવા અને વાંચવા (થોટરીડીંગ), મરણ વશીકરણ અને ઉચ્ચાટન વિદ્યાઓનું રહસ્ય શું છે વગેરે વિષયો તેમાં વિસ્તારથી આપેલા છે.

પાંચમા ખંડમાં મોહિનીવિદ્યા અથવા મેસ્મેરિઝમ અને હીપ્નોટીઝમનું શિક્ષણ આપેલું છે. અને તેમાં પણ સમજાવતી માટે પુષ્કળ ચિત્રો આપેલાં છે. સામા માણસને મેસ્મેરીઝમવડે કેમ હાંધી

દેવો તેની પાસેથી ઇચ્છા મુજબ કામ લેવું, તેની દ્વારા તરે-હતરેહમાં પ્રયોગો કરાવવા, રોગો મટાડવાને મેસમેરીઝમના પ્રયોગો કેવી રીતે કરવા વગેરે માહિતીનો વિશાળ તેમાં છે.

છઠ્ઠા ખંડમાં પ્રેતવાહન વિદ્યા આપી છે અને તેમાં ભૂત-પ્રેત એટલે શું ? ભુતો કયારે આપણી આત્મામાં રહીને કામ કરે ? તેમને કેમ બોલાવવાં ? ભુતો અને મંત્રોનો સંબંધ કેવો છે ! મેલાં ભુતોના પાશામાંથી કેમ છુટવું ? પ્રેતવાહન કરનારા ઠગારા ભુઆને કેમ પકડવા ? પ્રેતવાહનની શક્તિ કેમ પ્રાપ્ત કરવી અને ખીલવવી વગેરે માહિતી ભૂત-પ્રેતના ફોટોગ્રાફો સાથે આપી છે.

સાતમાં ખંડમાં ત્રિકાસદર્શન વિદ્યા છે ત્રિકાળદર્શી વીંટી આયના બનાવવાની રીત. વિચાર શક્તિ માર્ફતે ત્રણે કાળનું જ્ઞાન મેળવવાની વિદ્યા, ઇત્યાદિ વિધિ સાથે આપેલું છે,

આઠમા ખંડમાં મંત્ર વિદ્યા છે. એટલે શું ? હાલના કાળમાં મંત્ર સાચો પડે કે નહિ ? મંત્ર સાચો પાડવા માટે કેમ વર્તવું ? તેનો વિધિ શો ? પ્રયોગો કેમ કરવા ? સાવચેતી કેટલી રાખવી ! એ માહિતીની સાથે અનેક પ્રકારની મનઃકામના સિદ્ધ કરવા માટેનો મંત્રોનો મહાસાગર તેમાં છે.

નવમા ખંડમાં યંત્ર વિદ્યા છે. અનેક પ્રકારના રોગો મટાડવા, આવતી ચિંતાઓ, દુયકા, વ્યાધિઓ અટકાવવા જુદા જુદા શાસ્ત્રસિદ્ધ યંત્રોનો સંગ્રહ.

દશમા ખંડમાં તંત્ર વિદ્યા છે. તંત્ર વિદ્યાના ચમત્કારો આપણા દેશમાં જાણીતા છે, તંત્ર શાસ્ત્રીના જુદા જુદા પ્રયોગો પ્રાપ્ત કરી તેના ઉપયોગ માટેનો વિધિ સાથેનો સંગ્રહ.

અગ્નીચારમાં ખંડમાં સ્વપ્ન વિદ્યા છે. જુદાજુદા સ્વપ્નમાં જે કાંઈ દેખાવ જોવામાં આવે છે તેની પાછળ કાંઈ કાંઈ રહસ્ય હોય છે. આ રહસ્ય શું છે તે આ ખંડમાં સ્વપ્નમાં દેખાતી દરેક વસ્તુનાં નામ સાથે આપવામાં આવ્યું છે.

ખારમાં ખંડમાં શકુન વિદ્યા છે. આ શકુન વિદ્યા અદ્ભુત છે. શકુન વહેમ છે કે ખરાં છે અને તે કયારે ખરાં નીવડે અનિષ્ટ ટાળવાને માઠાં શકુનનું નિરવાણુ શું, સારાં શકુનનો વિધી શું ? પશુ પક્ષીની ખોલી શકુનરૂપ ક્યારે નીવડે તે માહિતી મેળવીને સહેલાઈથી શકુનશાસ્ત્રી બની શકાય છે.

તેરમાં ખંડમાં કોકશાસ્ત્ર અથવા કામ વિદ્યા નિરૂપણ છે. સ્ત્રી પુરૂષો અને તેમના ગુપ્ત અવયવો સંબંધી માહિતી, આસનોની ઓળખાણ તથા ઉપયોગ, શક્તિ વધારવાના અને ખીજ ગુણ પ્રયોગોની સમજણ છલ્લાદિ ખરેખરી માહિતી અનેક સાચા નીવડેલા પ્રાચીન ગ્રંથોને આધારે આપી છે, પ્રયોગો દરેક માણસ સહેલાઈથી સમજીને કરી શકે તેવાજ આપ્યા છે.

તે ઉપરાંત હસ્તાક્ષર પરીક્ષણ વિદ્યા, અને ખીજ નાની મોટી માહિતીનો વિશાળ ભંડાર જરૂર પડે તેટલાં ચિત્રો સાથે આપેલાં છે. આવો ખરેખરી માહિતીવાળો ગ્રંથ ગુજરાતીમાં હજી બહાર પડતો નથી. પુસ્તકનું કદ ૪૦૦ પૃષ્ઠને આશરે થશે. મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૫ રાખેલું છે,

મળવાનું ઠેકાણું.

મહાદેવ રામચંદ્ર બગુપ્ટે-બુકસેલર

અથવા દરબાજા-અમદાવાદ.

ધર વકીલ.

આમાં દિવાની, ફાજદારી તથા રેવન્યુ કાયદાઓનો સંગ્રહ છે.

કાયદાના હિમાયતીનો, ઇંગ્લેન્ડ નહીં બજેલા, તેમજ કોર્ટ સંબંધીનું કામકાજ કરનારાઓ સારૂ આ પુસ્તક એક ઉત્તમ બક્ષીસ છે, જુજ બાબતો સારૂ વકીલ અમર બેરીસ્ટરોની પ્રી બરવા કરતાં આ પુસ્તક પાસે રાખવું એ ઘણુંજ લાભદાયક છે. આમાં ઇન્ડીયન પીનલકોડ ક્રીમીનલ, પ્રોસીજરકોડ, ડીરેક્ટ ક્રાઇમટ્રેટની વિશેષ સતા. રાજદ્વારી કેદીને દેશપાર કરવાનો, કારીગર અને મજૂર, બજારો તથા મેળા, ભાડાનાં વાહન વીલેજ પોલીસ. છાપખાનાં. કારખાનાં તથા વર્તમાનપત્રો, ઠેરના ક્રમણ બટકતા યુરોપીયનો નાટકનાં ખેલ, શીતળા, અરીણુ આબકારી. પોલીસ; રેલવે જનાવર ઉપર થતું ઘાતકીપણું અટકાવવા, સ્ટીમબોઇલર, એસ્ટ્રાડીશન, બેરી જણસો મોટરવાહન, ખાર થનારા પદાર્થો, વર્તમાન પત્રો, ફટકા ગ્રેસ વીજળી ગુન્હા કરનારી જાતી, રાજદ્રોહી સજા કારખાનાના ગાડાં માણસો. જાંઠગીના વીમા, ઘોડદોડની સરતો વૈદ્યકીય નોંધ રાખવા. પોલીસ ઓફીસરોના અખત્યાર હરકોઈ શખ્સના અખત્યાર; પીનલકોડ મુજબના ગુન્હાનું પત્રક હિન્દુ ધર્મશાસ્ત્ર, દત્તક, વિવાહ, વીલ. વારસો, છુટાછેડા, ખોરાકી, પોશાકી વિગેરે સર્વ બાબતો તથા પારસી લોકોના સગ્ન તથાક વગેરે વગેરે બાબતો વારસનામું તથા તે સંબંધીની જુદી જુદી બાબતો મુસલમાની કાયદો, શાદી, તલાક, શગી, બક્ષીશ. વકફ, ખોરાકી પોશાકી વગેરે વગેરે બાબતો, અધિકૃત તથા એ સંબંધીના અધિકાર ન્યાય સંબંધી, હિન્દુ વિધવા પુનરલગ્ન, દીવાની કોર્ટના દરજ્જા, કોર્ટ પ્રી તથા તે સંબંધીની જુદી જુદી બાબતો; હિન્દુ લોકોનાં વસીયતનામાં, પુરાવા તથા તે સંબંધીની જુદી જુદી બાબતો કરાર તથા તે સંબંધીની જુદી જુદી

આપતો, સમ વિશેષ ન્યાય, કરજદાર ખેડુતોને મદદ કરવા તથા તે સંબંધીની જુદી જુદી આપતો પ્રોબેટ ત્રસ્ટ અને તે સંબંધીની જુદી જુદી આપતો. દીવાની કોર્ટમાં કામ ચલાવવા તથા તે સંબંધીની જુદી જુદી આપતો, મુદત તથા તે સંબંધીની જુદી જુદી આપતો, દરવાજો તથા તે સંબંધીની જુદી જુદી આપતો. ગાંડા માણસની મીલકત ઉપર દેખરેખ રાખવા આપત, જમીન મેલસુત તથા તે સંબંધી જુદી જુદી આપતો જમીન ઉપર લકકપત્રો, લોકલક-ડ. વતન ભાગદારી તથા નરવાદારી. સમરી સેટલમેન્ટ તાડાગીરાસ, મતાંદાર તાલુકદારો કોર્ટ ઓફ વાડસ તમાવી ઇનકમટેક્સ ઇરીગેશન જંગલ. તમાકુ, ખુબ્કીજકાત, જળ માર્ગની ડ્યુટી, હિન્દુસ્તાનનાં બંદરો, દેશી ઉતાર લઈ જનારા વહાણો સુતરાઉ માલપરની જકાત સાર્વજનિક હોડી, ઘાટ, સાર્વજનિક રસ્તા તથા પુલો કબજા વહી વટ. જનરલ સ્ટામ્પ એક્ટ સાર્વજનિક કામ સાફ જમીન લેવા આપત, ચલણી નોટો નાણાં, દસ્તાવેજના જુદી જુદી ધણી જાતના નમુના વીજેરે ધણી ધણી આપતો આમાં આપવામાં આવેલી હોવાથી સર્વ સાધારણો તેમજ થોડું ભણેલાઓને ખાસ સંગ્રહવા યોગ્ય છે. પાકું પુકું ગ્લેજ કાગળ જુજ પ્રતો શીલકે છે છતાં કિંમત માત્ર રૂ. ૬-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદા ૦-૧૨-૦ જુદા આગેજ મંગાવો.

સંગીત બાળપોથી.

કર્તા ડાહ્યાલાલ શિવરામ આ પુસ્તક નાના છોકરાઓને સંગીતનું જ્ઞાન આપવા ધણુંજ સરળ તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે, કાગળ ઉંચા સુંદર છપાઈ છે. કિં. ૧૨ આના પોસ્ટેજ ૩ આના.

મળવાનું ઠેકાણું:—

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે બુકસેલર.

ત્રણ દરવાજા-અમદાવાદ.

આશુક માશુક ના પ્રેમ પ્રસંગોથી ભરપુર

પ્રવીણસાગર.

ગુજરાતી ટીકા સહિત. આ પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ સ્વસ્થાન રાજકોટ.
કૈલાસવાસી મહારાજાધિરાજ શ્રી મહેરામણજીએ પોતાના નિપુ
સહાયકોની સમ્મતિથી સં. ૧૮૩૮ માં રચેલો છે. ગ્રંથ એટલી જ
ચતુરાઈથી ભરપુર છે, કે તેણે ભાષાના નામાંકિત અને ચતુર કવિ
રોનાં મન હરિ લીધાં છે. આખો ગ્રંથ આશુક માશુકની ખરેખર
પ્રેમ મહીમાથીજ વર્ણવેલો છે સાથે નાયક નાયકાના જે
નાડીપરિક્ષા, અશ્વપરીક્ષા, શુકનાવલી, રણસંગ્રામની પડિતાઈ
રાજનીતિ, અને વિદ્યા, રાગ, તેની ઉત્પત્તિ, વિરહાજ્ઞાપ,
ઈશ્વરભક્તિ સાથે અષ્ટાંગ યોગનું નાનાવિધ અલંકારથી રસમય
વાણીવડે સવૈયા, કવિતા, છપ્પા, આદિ અનેક છંદથી વર્ણવેલું છે,
દુકામાં જેમ કદપદ્મ તળે જે ઇચ્છા રાખીએ તે તેને મળે છે, તેમ
આ ગ્રંથમાંથી ભોગ વિજ્ઞાસ પામશે, યોગીજનો યોગ વિદ્યાને પામશે;
તેમજ પ્રેમીજનો પ્રેમલીલાને પામીને મનમાં હર્ષ લાવશે, કવિયો રસ
અલંકાર અને છંદને પામશે ચતુર પુરૂષો ચતુરાઈને પામી રાજ થશે
આ મનોહર ગ્રંથના નાયક પ્રવીણ તે રાજકુંવરી સુજાનખા
અને સાગર તે રાજકોટના ઠાકોર મહેરામણજી છે. સંપૂર્ણ ૮૪
લેહરો ૧૦૪ ચિત્રકાવ્ય સહિત પૃષ્ઠ ૮૭૫ સોનેરી ગીલ્ટના
પૃષ્ઠ સહિત કિંમત રૂ. ૮-૦-૦ પોસ્ટેજ ૧૦ આના જુદા.

મળવાનું ઠેકાણું :-

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગૃષ્ટે બુકસેલર.

ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ.

